

Lapset laulavat –

**Tutkimus tavoitteellisesta lasten laulunopetuksesta ja opas
opetuksen tueksi**

Timo Pihkanen

Lisensiaatintyö

Kehittäjäkoulutus

Sibelius-Akatemia

Musiikkikasvatuksen osasto

Kevät 2011

TIIVISTELMÄ

Timo Pihkanen

Lapset laulavat – Tutkimus tavoitteellisesta lasten laulunopetuksesta ja opas opetuksen tueksi.

82 sivua + opas lasten laulamiseen 61 sivua + laulusovitusvihko 11 sivua

Tässä kehittäjäkoulutuksen mukaisessa lisensiaatintyössä käsitellään lasten lauluääntä ja esitellään ja tutkitaan lasten laulunopetusta. Tutkimukseni tehtävänä on 1) selvittää lasten laulunopetuksen erityispiirteitä ja osa-alueita, 2) selvittää, minkälaiset tekijät vaikuttavat lapsen laulutaidon kehitykseen ja millä tavoin lapsille laulua opettava henkilön voi huomioida niitä opetuksessaan, ja 3) luoda opas lasten laulunopetuksen tueksi.

Lisensiaatintyössä luodaan katsaus lasten laulunopetusta ja lapsen ääntä käsittelevään kirjallisuuteen ja tämän sekä haastattelututkimuksen avulla kartoitetaan muun muassa lapsen äänen fysiologiaa, lasten laulutaidon kehittymistä ja lasten laulunopetuksen erityispiirteitä ja osa-alueita. Teemahaastattelujen ja opetustyön seuraamisen avulla kootaan myös neljän eurooppalaisen lasten laulunopetuksen erikoisosajaan pedagogisia ajatuksia ja ratkaisuja, ja niitä esitetään työn opas-osiossa. Lasten laulunopetuksen tueksi tehty opas sisältää muun muassa tietoa lasten äänestä ja sen kehitysvaiheista, laulunopetustilanteesta sekä ääniharjoituksia ja laulumateriaalia opetustilanteisiin.

Tutkimuksen tuloksena lasten laulunopetuksen erikoispiirteinä ja osa-alueina esille tuli muun muassa seuraavia asioita: Lasten laulunopetuksen tapahtuu lähinnä ryhmämuotoisena. Oppimisympäristössä tärkeänä pidettiin yhteisöllisyyden ja turvallisuudentunnetta ja ryhmän jäsenten huomioimista myös yksilöllisesti. Aikuisten laulunopetukseen verrattuna lasten opetuksessa korostettiin herkempää lähestymistapaa niin äänielimistön fyysisestä kuin äänentuoton psyykkisestä näkökulmasta. Liiallista sanallista selittämistä kehoitettiin välttämään ja painotettiin aikuisen opettajan oman äänen erilaisuutta verrattuna lapsioppilaan ääneen ja tuotiin esille vertaisoppimisen hyödyllisyys lasten laulunopetuksessa. Äänenavauksilla ja lauluohjelmistolla todettiin voivan vaikuttaa äänelliseen ja musiikilliseen kehitykseen ja laulumotivaatioon. Äänenmurroksen aikaista laulunopiskelua suositeltiin, jos se tapahtuu osaavassa opastuksessa.

Tutkimuksen pohjalta muodostettiin lasten laulutaidon kehitykseen vaikuttavien tekijöiden kuvaaja, joka rakentuu neljälle osa-alueelle. Ne ovat 1) lauluäänimallit, 2) kokemus, 3) psykososiaaliset ominaisuudet ja 4) fyysiset ominaisuudet. Niiden kehitykseen ja kehityksen mahdolliseen häiriintymiseen todettiin vaikuttavan useita tekijöitä. Lapsille laulua opettava pedagogi voi vaikuttaa kaikkien osa-alueiden kohdalla. Lasten laulutaidon kehityksen uhkina luettiin muun muassa terveiden lauluäänimallien kuulemisen vähäisyys, oman lauluäänien käyttämisen heikkeneminen ja lasten laulunopetuksen tason laskeminen. Tutkimuksessa tuli esille, että lapsille laulamista opettavan on hyvä tietää ja osata erilaisia musiikillisia ja lasten äänenkäyttöön ja kehitykseen liittyviä asioita, mutta tiedot ja taidot kasvatuksen alueella ovat kuitenkin ensisijaisen tärkeitä lasten laulunopetuksessa. Menestyksekkäästi lapsia laulamaan opettavat pedagogit ovat ennen kaikkea humaaneja, empaattisia, oppilaitaan kunnioittavia ja heidät yksilöllisesti huomioivia kasvattajia laajemminkin kuin pelkästään musiikin alueella.

Avainsanat: lasten laulunopetus, lapsen laulutaidon kehitys, äänenavaus, lauluohjelmisto, äänenmurros, turvallisuuden tunne, vertaisoppiminen

ABSTRACT

Timo Pihkanen,

Children singing – A Study on Object-oriented Child Vocal Pedagogy and a Handbook for Teachers.

82 pages + handbook 61 pages + booklet of song arrangements 11 pages

This licentiate study, conducted for the Development Study Programme at Sibelius Academy, discusses child singing voice and examines child vocal pedagogy. The aim of the study is 1) to delve into the characteristics of child vocal pedagogy, 2) to find out the factors that have an impact on the development of a child's singing ability and how these factors should be taken into consideration by teachers, and 3) to create a handbook for teaching children to sing.

The study begins by taking a look at scholarly literature on vocal pedagogy and child voices. Based on this literature and a set of research interviews, an analysis was made of the physiology of a child's voice, the development of children's singing ability and the special features and areas of child vocal pedagogy. By means of thematic interviews and teacher shadowing, the study collected the pedagogical ideas and solutions of four European child vocal educators. These are presented in the handbook. The handbook, created to support child vocal pedagogy, includes information on child voices, vocal development, teaching situations as well as vocal exercises and material for singing sessions.

The study found out the following special features of child vocal pedagogy: Teaching children to sing takes mainly place in groups. On one hand, a sense of togetherness and safety, on the other, giving attention to each individual were both seen as important aspects in the learning environment. Compared to adult vocal pedagogy, teaching children to sing emphasizes a more delicate approach both from the point of view of the physiology of vocal organs as well as the mental aspects of voice production. Excessive verbal instruction is best to be avoided, whereas emphasis should be on the differences in the voices of an adult teacher and a child learner. The effectiveness of peer learning in child vocal pedagogy is marked. Vocal warm-up and the choice of songs were found to have an impact on vocal and musical development and on the motivation to sing. Singing during voice change was encouraged if the teaching takes place in the guidance of a skilled teacher.

The study created a diagram that illustrates the development a child's singing ability, based on four important areas. These are 1) singing voice models, 2) experience, 3) psycho-social characteristics and 4) physical characteristics. Many issues were found to impact their development or to cause a disturbance of this development. The teacher teaching a child to sing can influence comprehensively on all these areas. On the other hand, the lack of healthy singing voice models, not being able to use one's voice or the deteriorating quality of vocal teaching were found to be hindering the development of a child's singing ability. The study found out that the teacher who teaches child vocal pedagogy should have the knowledge of music, child vocals, and voice development, but what is more, it is essential to have the knowledge and skills in the area of education. The successful child vocal teachers are above all humane, empathic educators who respect and are able to give individual attention to each learner.

Key words: child vocal pedagogy, development of child's singing ability, vocal warm-up, song repertoire, voice change, security, peer learning

Sisällysluettelo

Tiivistelmä

Abstract

1. Johdanto.....	6
2. Lasten laulunopetuksen taustaa	11
2.1 Lasten laulunopetuksen historiaa ja nykypäivää.....	11
2.2 Lasten laulunopetuksen kirjallisuutta.....	14
2.3 Muita lähteitä lasten laulamisesta ja laulunopetuksesta.....	17
3. Lasten laulunopetus Suomessa	19
3.1. Koulut.....	19
3.2. Kuorot	21
3.3 Muut lasten laulunopetusta antavat tahot.....	22
4. Lapsen lauluääni	24
4.1 Lapsen äänen fysiologiaa	24
4.1.1 Terve ääni.....	24
4.1.2 Ääniala	25
4.1.3 Äänen rekisterit	26
4.1.4 Äänenmurros	28
4.2 Lasten laulutaito	30
4.2.1 Lauluäänentuotto ja sen kehittyminen	30
4.2.2 Lasten laulutaidon kehitystasoja	32
4.2.3 Lasten laulutaidon kehityksen ongelmia.....	34
4.2.4 Syitä lasten laulutaidon kehityksen ongelmiin.....	34
5 Lasten laulunopetuksen pedagogisia lähtökohtia	38
5.1 Laulukoulutuksen aloitusikä	38
5.2 Lasten laulunopetuksen lauluteknisiä osa-alueita	38
5.2.1 Lauluasento	39
5.2.2 Hengitys	39
5.2.3 Resonaatio	40
5.2.4 Artikulaatio	40
5.3 Psyykkiset ja sosiaaliset näkökulmat	41
6. Tutkimuksen toteuttaminen	44
6.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimustehtävät.....	44
6.2 Haastattelututkimuksen toteuttaminen	45
6.2.1 Tutkimusmenetelmä.....	45
6.2.2 Haastateltavien valinta	45
6.2.3 Haastateltavien esittelemine.....	46
6.2.4 Haastattelujen toteuttaminen.....	47
6.2.5 Teemahaastattelurungosta	47
6.2.6 Aineiston analyysi ja tulkinta.....	48
6.3 Oppaan sisältö	50

7. Tulokset.....	51
7.1 Lasten laulunopetuksen erityispiirteitä ja osa-alueita	51
7.1.1 Lasten laulunopetus ryhmäopetuksena	51
7.1.2 Lasten laulunopetuksen oppimisympäristö	52
7.1.3 Lasten ja aikuisten laulunopetuksen eroja.....	53
7.1.4 Lauluohjelmiston valinta lapsilaulajille	54
7.1.5 Äänenavaus	55
7.1.6 Äänenmuodostus	56
7.1.7 Äänenmurros	57
7.1.8 Muita lasten laulunopetukseen liittyviä esille tulleita asioita	59
7.2 Lasten laulutaidon kehitykseen vaikuttavia tekijöitä	60
7.2.1 Lasten laulutaidon kehitykseen vaikuttavien tekijöiden kuvio	61
7.2.2 Lauluäänimallit	61
7.2.3 Kokemus	62
7.2.4 Psykososiaaliset ominaisuudet	63
7.2.5 Fyysiset ominaisuudet	64
7.2.6 Lasten laulutaidon kehityksen uhkia	65
7.3 Yhteenveto	67
7.3.1 Lasten laulunopetuksen erityispiirteitä ja osa-alueita	67
7.3.2 Lasten laulutaidon kehitykseen vaikuttavia tekijöitä	68
 8. Pohdinta	 69
8.1 Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelua	69
8.2 Johtopäätöksiä ja aiheita jatkotutkimukseen.....	72
 Lähteet.....	 75
 Liitteet	 81
Teemahaastattelurunko	
Opas lasten laulamiseen	
Kaksi- ja kolmiäänisiä lauluja lapsilaulajille	

1. Johdanto

Käsittelen lasten lauluääntä ja esittelen ja tutkin lasten laulunopetusta. Tutkimukseni tehtävänä on 1) selvittää lasten laulunopetuksen erityispiirteitä ja osa-alueita, 2) selvittää, minkälaiset tekijät vaikuttavat lapsen laulutaidon kehitykseen ja millä tavoin lapsille laulua opettava henkilön voi huomioida niitä opetuksessaan, ja 3) luoda opas lasten laulunopetuksen tueksi.

Laulaminen voi antaa mahdollisuuden kokea ja käsitellä emotionaalisia asioita, jotka ovat sanallisen ilmaisun ulottumattomissa. Laulamalla ihminen voi tuottaa mielihyvää itselleen ja kuulijoilleen. Laulaminen voi olla yksi elämän tärkeistä sisällöistä ja ilmaisukeinoista. Kaikki eivät koe laulamista merkittävänä asiana elämässään, mutta jos lapsemme joutuvat kasvamaan ympäristössä, jossa he eivät kuule hyödyllisiä lauluääniesimerkkejä eivätkä saa osaavaa laulunopetusta, he voivat jäädä vaille mahdollisuutta kehittää omaa laulutaitoaan. Laulaminen on opittavissa oleva taito, jonka kehittämiseen tarvitaan esimerkkejä ihmisen lauluäänestä ja osaavaa opetusta. Äänenkäytön kehitykselle epäedulliset äänimallit ja ohjeet voivat olla jopa tuhoisia.

Lasten ja nuorten laulunopetusta on Suomessa tutkittu verrattain vähän. Aiheesta on jonkin verran yksittäisiä lopputöitä ja pedagogisia kirjoituksia, mutta lasten laulunopetuksesta on tehty vain muutamia suomenkielisiä laajempia tutkimuksia ja oppaita.¹ On varmasti useita syitä siihen, minkä vuoksi lasten ja nuorten laulunopetuksen tutkimus on maassamme ollut vähäistä. Ruotsi-Suomen ensimmäinen koulujärjestys vuodelta 1571² ja muut kirjalliset lähteet osoittavat, että maassamme on menneinä vuosisatoina annettu lapsille laulunopetusta jonkin verran, mutta opetuksesta pääsi nauttimaan vain pieni osa väestöstämme. Maastamme ei löydy pitkään toimineita kuoroja tai muita instansseja, joissa lapsille olisi annettu laulukoulutusta, ryhmämuotoisesti tai yksilöopetuksena, yhtäjaksoisesti useiden vuosisatojen ajan. Tilanne on toinen monessa muussa Euroopan maassa niin lasten laulunopetuksen kuin sen tutkimuksen suhteen. Esimerkiksi Saksassa ja Englannissa toimii poikakuoroja, joilla on vuosisatoja vanhat katkeamattomat lasten

¹ Luvussa 2.2 esitellään keskeisiä lasten laulunopetusta käsitteleviä suomenkielisiä teoksia.

² Pajamo (1976, 16) kirjoittaa: ”Vuoden 1571 koulujärjestyksessä, joka oli ensimmäinen Ruotsi-Suomessa, mainittiin pakollisia oppiaineita vain kolme: latina, uskonto ja laulu.”

laulunopetuksen perinteet. Esimerkiksi yhä toiminnassa oleva Leipzigin Tuomas-kirkon kuoro on perustettu 1200-luvun alussa. Se oli 1600-luvulla silloisen johtajansa Johann Sebastian Bachin keskeinen kuorosävellysinstrumentti. Suomessa myös säveltäminen lapsilaulajille on ollut vähäistä. Esimerkiksi kansallisromanttisen kuoroinnostuksen aikana sävellettiin runsaasti mies- ja sekakuoroteoksia, mutta lapsikuoroille säveltäminen on innostanut oikeastaan vasta oman aikamme säveltäjiä. Nuoresta lapsikuorokulttuuristamme kertoo sekin, että kansainvälistä tunnustusta saaneet lapsikuoromme ovat toimineet korkeintaan muutamia vuosikymmeniä. Esimerkiksi Tapiolan kuoro sai alkunsa vuonna 1963 ja Suomen vanhin yhä toimiva poikakuoro Cantores Minores vuonna 1952.

Toinen huomionarvoinen seikka tarkasteltaessa lasten ja nuorten laulunopetuksen tilaa on opettajien koulutuksen epämääräisyys, mikä näkyy muun muassa alalla toimivien opettajien erilaisissa koulutustaustoissa. Laulunopettajien ja kuoronjohtajien koulutus on maassamme kansainvälisestäkin katsottuna korkealla tasolla, mutta esimerkiksi Sibelius-Akatemian opetussuunnitelmassa sen enempää kuoronjohdon kuin laulumusiikin osastoilla ei ole lapsen lauluääneen liittyviä mainintoja.³ Myös musiikkikasvatuksen koulutusohjelman lauluopinnoissa keskitytään pääsääntöisesti aikuisten opiskelijoiden oman äänenkäytön koulutukseen, eikä niissä anneta oppimateriaalia tai ohjeistuksia lasten laulunopetusta varten. Omana syventymiskohteenani musiikkikasvatuksen osastolla oli kuoronjohto ja pääinstrumenttina laulu, josta suoritin myös laulupedagogiikka I:n. Näissäkin opinnoissa ei annettu opetusta lasten laulamisen ohjaukseen. Koulussani opetusharjoitteluaan tekevät musiikkikasvatuksen oppilaat tietävät yleensä hyvin vähän perusopetusikäisten laulunopettamisesta. Luokanopettajakoulutuksen musiikinopetus ja sitä myöten myös lasten laulunopetuksen ohjaukseen annettava koulutus on vähäistä,⁴ ja näin ollen niin musiikillisesti kuin pedagogisesti lasten ja nuorten laulunopettajien koulutus on jäänyt sananmukaisesti lapsipuolen asemaan.

³ http://www.siba.fi/attach/ops0910_orkesterinjakuoronjohto.pdf ja http://www.siba.fi/attach/ops0910_laulumusiikki.pdf (luettu 25.10.2009).

⁴ Vesioja (2006) mainitsee väitöskirjassaan Luokanopettaja musiikkikasvattajana luokanopettajakoulutuksen jatkuvan musiikin opintojen vähenemisen ja toteaa tutkimustuloksissaan, että kokeakseen olevansa musiikkikasvattaja opettajalla tulee olla riittävä aineenhallinta. Tutkimukseen osallistuneiden pystyvyysarvioinnit äänenkäytön sekä moniäänisten laulujen opetuksen kohdalla sijoittuivat muihin musiikinopetuksellisiin pystyvyysarvoihin verrattuna matalalle.

Lasten ja nuorten laulunopetukseen liittyvän koulutuksen, tutkimuksen ja materiaalin vajavaisuuden seurauksena voi olla, että entistä harvempi kouluttautuu lasten laulunopetuksen ammatteihin ja esimerkiksi kouluissa laulamisen opetus musiikintunneilla vähenee entisestään. Ohjaajien puuttuessa lasten lauluharrastus on vaarassa. Myös suoranaiset terveydelliset riskit ovat olemassa, jos lasten ja nuorten laulunopetusta annetaan vaillinaisin tiedoin. Vuonna 1995 tekemäni äänenmurrosta⁵ käsittelevän tutkielman yhteydessä luin useista ongelmista, joita liian varhainen ja intensiivinen laulunopetus varsinkin äänenmurroksen aikana aiheuttaa. Epäterveellinen äänenkäyttö laulaessa saattaa vahingoittaa äänielimistöä, ja laulun lisäksi myös puheentuottaminen ja äänen kestäminen vaikeutuu. Tästä voi aiheutua henkisiä haittoja ja esteitä esimerkiksi puhetyöläisen ammatteihin.

Itse sain ensikosketukseni lasten tavoitteelliseen laulunopetukseen vuonna 1977 päästessäni laulajaksi Cantores Minores -poikakuoroon. Laulettuani kuorossa yli 15 vuoden ajan siirryin kuoron kouluttajaksi ja tässä tehtävässä toimin edelleen. Kouluvuosieni bändiharrastusten ja Sibelius-lukiossa saamieni kevyenmusiikin yksinlaulutuntien yhteydessä tutustuin myös erilaisiin populaarikulttuurin laulutyyliin, ja tyylien kirjo lisääntyi entisestään Sibelius-Akatemian musiikkikasvatuksen osastolla opiskellessani. Työssäni musiikinlehtorina käytän laulumateriaaleja, jotka ovat peräisin hyvinkin vaihtelevista musiikkikulttuureista. Tunneilla laulamme esimerkiksi pop-, rock - ja jazztyyleihin ja suomalaiseen sekä ulkomaisiin kansanmusiikkeihin pohjautuvia lauluja. Tässä tutkimuksessa vältän tarkastelemasta lasten laulunopetusta jonkin tietyn musiikkityylin esteettisistä lähtökohdista. Lasten laulamista voidaan opettaa terveellisellä ja äänen moni-ilmeisyyttä kehittäväällä tavalla kaikissa musiikkityyleissä. Laulun kouluttajan tulee kuitenkin olla tietoinen terveellisen äänen käytön perusteista ja huomioida ne opetuksessaan. Lasten parissa työskentelevän pedagogin on syytä myös ymmärtää laulamiseen liittyvät psykologiset ja ryhmäpedagogiset haasteet. Esimerkiksi ryhmän edessä tapahtuvaan yksinlaulattamiseen on syytä suhtautua varauksella. Valitettavasti vielä vuosikymmentenkin jälkeen monet muistelevat kauhulla luokan edessä suorittamiaan

⁵ Pihkanen (1995). Äänenmurros – huomioon otettava tapahtuma laulamissa. Sibelius-Akatemian musiikkikasvatusosaston lopputyö. Tutkielmani yksi tulos oli, että keskimääräinen äänenmurroksen alkamisikä oli laskenut pojilla kymmenessä vuodessa vuodelta 14.5 ikävuodesta 13.5 ikävuoteen.

laulukokeita ja heihin mahdollisesti lyötyä laulutaidottoman leimaa.⁶ Lapsien, kuin myös aikuisten, jakaminen laulutaitoiisiin ja laulutaidottomiin on tarpeetonta missään tilanteessa.

Käytän tutkimuksessani lasten laulunopetuksen yhteydessä termiä tavoitteellinen laulunopetus. Tällä tarkoitan lasten laulunopetusta, jossa tavoitteena on kehittää äänenkäyttöä, esimerkiksi laajentamalla äänialaa, ilmaisullista kapasiteettia, kestävyyttä ja dynamiikkaa. Keskityn tutkimuksessani perusopetusikäisten lasten laulunopetukseen. Perusopetusiällä tarkoitetaan ikävuosia 6–16. Perusopetusiässä opetus ei ole vielä ammattiin valmistavaa. Alle kouluikäisten lasten ohjatussa laulamissa lauluäänen kehittäminen ei yleensä ole päätavoite,⁷ vaan laulamisen avulla opitaan muita ihmisen kasvulle tärkeitä asioita, kuten sosiaalisia taitoja, ja saadaan itsetuntoa kehittäviä myönteisiä kokemuksia. Toki myös alle kouluikäisille voidaan opettaa laulua äänenkäyttöä tavoitteellisesti kehittäen.⁸

Viimeisen viidentoista vuoden ajan olen toiminut Helsingin kaupungin opetusviraston musiikinopettajien pedagogisena yhteyshenkilönä. Tässä toimessa olen saanut pyyntöjä lasten laulunopetukseen liittyvän tiedon jakamiseen ja olen valitettavasti myös havainnut opetuksellisten elementtien täydellistäkin puuttumista tai jopa äänenkäyttöä vahingoittavaa ohjeistamista musiikinopetuksen yhteydessä. Kouluissa tapahtuvaan laulamiseen tulisi kuulua aina tavoitteellista laulu- ja puheäänenkäyttöön liittyvää ohjeistusta, eikä pelkästään yleistä laulattamista. Yhteislaulutilaisuuksissa opitaan toki erilaista lauluohjelmistoa, luodaan yhteishenkeä ja yhteisöllisyyttä sekä saavutetaan monia muita tärkeitä asioita, mutta muutamalla pienellä ohjeella tilanteeseen saada liitettyä tietoa ja harjoituksia terveellisen äänenkäyttöön. Joskus myös raja viihdyttämisen ja oppimistilanteen välillä on häilyvä. Opetustilanteessa voi olla viihdyttämisen elementtejä, mutta lasten laulattamiseen saattaa sisältyä suuria riskejä, jos taustalla ei ole pedagogista ajattelua. Myös koulumaailman ulkopuolelta löytyy esimerkkejä lasten äänenkäyttöön liit-

⁶ Numminen (2005, 58) esittää väitöskirjassaan tapauksia, joissa opettaja on aiheuttanut traumaattisia kokemuksia laulunopetuksen yhteydessä.

⁷ Fredrikson (2003, 227) kirjoittaa lasten laulamista käsittelevän väitöskirjansa päätännössä: ”Pienten lasten musiikkikasvatuksessa ei tulisi liian varhain painottaa tavoitteellisuutta; antakaamme pikemminkin lapsille mahdollisuus löytää kulttuurinen kontekstinsa vapaasti omassa luonnollisessa ympäristössään.”

⁸ Kukkamäki (2002) toteaa tohtorin tutkinnon loppuraportissaan kehittämästään laulusuoritusmenetelmästä, että sen voi aloittaa jo odotusaikana, ja sitä voi jatkaa – nuoren niin halutessaan – aikuisuuteen asti. Myös Cantores Minores -poikakuoron yhteydessä toimivassa 4–6-vuotialle pojille suunnatussa laulupainotteisessa musiikkileikkikoulussa yksi tärkeä tavoite on lauluvalmiuksien kehittäminen.

tyvästä tietämättömyydestä. Kilpailut, joissa ruoditaan julkisesti nuoren laulajan ääntä ja ulkomusiikillisia esiintymiseen liittyviä asioita ovat hyvin kyseenalaisia. Tämän tutkimuksen tekemisen keskeinen motiivi onkin juuri lasten laulamisen liittyvän tiedon ja opetusmateriaalin tuottaminen.

Tämä Sibelius-Akatemian musiikkikasvatuksenosaston kehittäjäkoulutuksen mukainen lisenssiaatin työni sisältää katsauksen lasten laulunopetusta ja lapsen ääntä käsittelevään kirjallisuuteen sekä lasten laulunopetusta käsittelevän haastattelututkimuksen. Lisäksi työhön kuuluu erillinen opas, joka on tehty lasten laulunopetuksen tueksi. Opas perustuu tässä tutkimuksessa tekemiini kansainvälisesti arvostettujen lasten laulamisen parissa työskentelevien pedagogien haastatteluihin ja heidän pitämiensä harjoitusten seuraamiseen, lasten laulamista käsittelevästä kirjallisuudesta saamaani tietoon ja omiin kokemuksiin lasten laulunopetuksesta yli kolmen vuosikymmenen ajalta. Opas on tarkoitettu kaikille lasten laulamisen parissa työskenteleville henkilöille, jotka haluavat opetuksellaan kehittää lasten lauluääntä tavoitteellisesti, ilman äänielimistön kehitystä haittaavaa riskiä.

2. Lasten laulunopetuksen taustaa

2.1 Lasten laulunopetuksen historiaa ja nykypäivää

Aikuisten ohjaamalla lasten laulamisella on vuosituhansia pitkät perinteet länsimaaisessa kulttuurissa. Tähän viittaa muun muassa Heinz Hofmann (1966, 7) äänenkäytön oppaassaan: ”Poikien ja tyttöjen laulua esiintyi jo vanhalla ajalla rituaalien ja juhlien ohjelmanumerona, seikka josta historia sekä Vanha Testamentti esittävät runsaasti todistuksia.”

Lasten laulunopetuksen historiaan liittyvästä kirjallisuudessa kerrotaan lähinnä kirkon ja koulun piirissä annetusta opetuksesta. Koulutkin toimivat vuosisatojen ajan osana kirkkoa, joten lasten laulunopetuksen ohjelmisto perustui pitkälti hengelliseen musiikkiin.

Hofmannin (1966, 8) mukaan ”moniäänisyyden orastaessa käytettiin 900-luvulla papipiskokelaita ylä-äänien esittäjinä.” Kirkkojen poikakuorot olivatkin vuosisatoja lasten laulunopetuksen keskittymiä. Keskiajalla useat aikakauden parhaat säveltäjät saivat musiikillisen koulutuksen juuri poikakuorossa. Lasten laulunopetus koski varsinkin kirkon piirissä vain poikalapsia: olihan kirkollisen äänenkäytön ohjenuorana naisten vaitiolo seurakunnan kokouksissa. Polyfonian kehittyttyä 1000-luvulla hyvän poikalaulajan asema nousi huippuunsa. Pojille tai heidän huoltajilleen maksettiin merkittäviä palkkioita ja tiedetään, että poikia myös kidnappattiin laulamaan (Blatt 1983, 462).

Kastraattien laulun ihannoitiin on surullinen luku lasten laulunopetuksen historiaa. Tämä aikakausi alkoi 1500-luvun lopussa ja kesti aina 1900-luvun alkuun. Suurin suosio kastraattilaulajilla oli 1700-luvun Italiassa. Kastraateiksi valmennettavien poikalasten sukuraushaset poistettiin leikkauksella ennen murrosiän alkua. Leikkaus oli kivulias ja vaarallinen. Onnistunutkaan leikkaus ei vielä taannut menestyksestä kastraattilaulajan uraa, vaan leikkausta seurasi useiden vuosien intensiivinen äänen koulutus. Vain murto-osa kastraation ja laulukoulutuksen läpikäyneistä elätti aikuisena itsensä hyvin palkattuna kastraattisolistina. Vanhemmat lähettivät poikansa kastraattikoulutukseen usein taloudellisin perustein (Brodnitz 1975, 291–295; Roselli 1992, 32–55). Luchsinger ja Arnold (1965, 190) kirjoittavat, että Italiassa kastroidiin 1700-luvulla noin 4000 poikaa laulutaitteen hyväksi.

Kuten Keski-Euroopassa, myös Suomessa lasten laulunopetuksella oli tärkeä asema koulun ja kirkon piirissä useiden vuosisatojen ajan. Turun tuomiokapituli perustettiin vuon-

na 1276 ja hieman myöhemmin sen yhteyteen perustettiin katedraalikoulu. Katedraalikouluissa sekä kirkkojen ja luostareiden yhteydessä toimineissa niin sanotuissa poikien latinankouluissa opiskeltiin laulua tunti päivässä ja oppilaita velvoitettiin osallistumaan jumalanpalvelusmusiikkiin (Otonkoski 2003, 19–20). Poikien laulunopetuksesta ei tuolta ajalta ole säilynyt kirjallisia ohjeita, mutta jonkin verran laulumateriaalia. Esimerkiksi Piae Cantiones -kokoelman lauluja on käytössä vielä nykypäivänäkin. Kokoelman ensimmäinen painos julkaistiin vuonna 1582 (Andersén ja Mäkinen 1967, 4).

Reijo Pajamo käsittelee kirjoissaan ”Suomen koulujen laulunopetus vuosina 1843–1881” (1976) ja ”Lehti puusta variseepi: suomalainen koululauluperinne” (1999) suomalaisen koululaitoksen laulunopetuksen historiaa. Laululla oli myös 1800-luvulla vahva asema oppiaineena, ja useat merkittävät koululaitoksemme ja musiikinopetuksen kehittäjät, kuten Uno Cygnaeus ja Aksel Törnudd, pitivät laulunopetusta arvossaan. Tyttöjen mahdollisuudet saada kouluopetusta laulussa kuin muissakaan aineissa alkoivat poikia myöhemmin. Laulu tuli tyttökoulujen pakolliseksi oppiaineeksi vuonna 1856 (Pajamo 1976, 40). Suuri laulun aseman heikennys tapahtui siirryttäessä kansakoululaitoksesta peruskoulujärjestykseen. Oppiaineen nimi muutettiin tuolloin laulusta musiikiksi. Tämä näkyi myös opetussuunnitelman sisällössä. Vuoden 1970 peruskoulun opetussuunnitelmassa esiintyi usein ilmaisu ”voidaan laulaa” (POPS 1970). Tämä kertoo muiden työtapojen kuin laulamisen merkityksen kasvusta musiikinopetuksessa (Vesioja 2006, 3).

Lähihistoriasta löytyy yksittäisiä esimerkkejä vanhempien antamasta intensiivisestä ja tavoitteellisesta laulunopetuksesta. Yksi tunnetuin lapsiaan laulamaan opettaneista vanhemmista on ruotsalainen David Björling, joka opetti kolmea poikaansa kehittämänsä metodin avulla.⁹ Pojat aloittivat julkiset esiintymiset erittäin nuorella iällä, nuorin veljeksistä jo kolmen vuoden vanhana (Björling 1994, 5). Pojista Jussi kohosi aikansa suosituimpien tenorilaulajien joukkoon. Suomalaisista vanhemman valmentamasta laulajasta mainitaan usein Aino Ackté, joka herätti huomiota puhtaalla ja loisteliaalla äänellään ensikonsertissaan 17-vuotiaana. Äiti Emmy Ackté oli kuitenkin ryhtynyt antamaan laulunopetusta tyttärelleen vasta samana vuonna. Äiti ei myöskään antanut tyttärensä osallistua koulun laulunopetukseen, koska piti sitä vaarallisena ja ääntä turmelevana (Savo-

⁹ Liljas (2007). Väitöskirja käsittelee David Björlingin laulupedagogiikkaa ja sen taustoja.

lainen ja Vainio 2002, 17).¹⁰ Samanlainen asenne oli myös David Björlingillä koulun laulunopetusta kohtaan (Liljas 2007, 269).

Viime vuosikymmeninä lasten laulamista on alettu opettaa laajemmalla rintamalla kuin aikaisemmin. Koulun ja kirkon antama laulunopetus on vähentynyt, mutta mukaan ovat tulleet musiikkiopistot, musiikkikoulut ja yksityinen opetus. Lapset laulavat aikuisten ohjauksella entistä nuorempina esimerkiksi lastentarhoissa, musiikkileikkikouluissa ja seurakuntien päiväkerhoissa. Musiikkiteatteri- ja lauluyhtyeitoiminnassa on myös perusopetusikäisiä laulajia (katso luku 3).

Merkittäviä muutoksia on tullut myös lasten laulunopetuksessa käytettävään materiaaliin. Peruskoulun ensimmäisen opetussuunnitelman tueksi julkaistussa POPS-oppaassa mainitaan lauluohjelmistosta seuraavaa: ”Lauluohjelmisto ei saa sisältää ainoastaan isänmaallisia lauluja, virsiä ja kotimaisia kansanlauluja, vaan kaikki tyylit on otettava huomioon, vanhimista tunnetuista lauluista päivän popsävelmiin.” (POPS 1970, 1). Juuri popsävelmien osuus on lisääntynyt musiikinoppikirjoissa viimeisinä vuosikymmeninä. Opetushallituksen viimeisimmässä vuonna 2004 julkaistussa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa laulamisesta ja laulumateriaalista mainitaan entistä vähemmän. Siinä puhutaan tarkemmin erittelemättä monipuolisesta lauluohjelmistosta¹¹ ja näin musiikkia opettaville annetaan hyvin vapaat kädet niin ohjelmiston, kuin työtapojenkin suhteen.

Erilaiset nykYTEKNIikkaan perustuvat laitteet ovat tulleet mukaan lasten laulamiseen viime vuosina. Esimerkiksi karaokelaitteet ovat yleistyneet kodeissa ja monet lapset laulavat niiden mukana. Suosittuja ovat myös tietokone- ja konsolipelit,¹² joissa pisteitä saa laulaessaan tuttuja kappaleita puhtaasti oikealta korkeudelta ja oikea-aikaisesti. Peleissä arvioidaan ja kehitetään kuitenkin varsin suppeaa laulamisen osa-aluetta. Esimerkiksi äänen väriä tai vuotoisuutta ei näissä ohjelmissa huomioida. Toki pelit kuitenkin innoittavat lapsia laulamaan.

¹⁰ Ackté (1925, 19) toteaa muistelmissaan, ettei kehitysvuosinaan saanut laulaa kotonakaan. Hän uskoi omaksuneensa laulajalle suotuisaa äänenkäyttöä kuuntelemalla lapsena salaa äidin oppilailleen antamia ohjeita.

¹¹ Opetushallitus (2004, 151). Tekstissä todetaan esimerkiksi kuvauksessa oppilaan hyvästä osaamisesta 4. luokan päättyessä seuraavaa: ”Oppilas hallitsee lauluohjelmistoa, josta osan ulkoa.”

¹² Sonyn julkaisema Singstar on yksi suosituimmista laulupeleistä.

2.2 Lasten laulunopetuksen kirjallisuutta

Lasten laulunopetuksesta on saatavilla varsin runsaasti kirjallista tietoa useilla eri kielillä. Monissa Euroopan maissa, kuten Saksassa ja Englannissa, lasten laulunopetuksella on pitkät traditiot ja arvostettu asema näkyy myös alaa käsittelevän kirjallisuuden määrässä.¹³ Suomessa tilanne on toinen ja lasten laulunopetusta käsittelevän kirjallisuuden määrä, saatavuus ja tietoisuus keskeisistä ulkomaisista ja kotimaisista teksteistä on vähäistä esimerkiksi yliopistokirjastoissakin. Esittelen seuraavaksi omassa työssäni hyödylliseksi osoittautunutta lasten laulunopetusta käsittelevää kirjallisuutta.

Esimerkkeinä englanninkielisistä lähteistä mainittakoon kanadalaisen lapsikuorojohtajan Jean Ashworth-Bartlen kirjat *Lifeline for Children's Choir Directors* (1988) ja *Sound Advice* (2003). Felicity Laurencen laaja artikkeli lasten laulamisesta John Potterin toimittamassa kirjassa *The Cambridge Companion to Singing* (2000) on myös valaiseva lähde lasten laulamisesta. Iowan yliopiston musiikkikasvatuksen professori Kenneth H. Phillipsin kirja *Teaching Kids to Sing* (1996) käsittelee melko laajasti lasten laulunopetusta. Kirjassa käsitellään aihetta yhdysvaltalaisesta näkökulmasta ja viittaukset eurooppalaisiin asiantuntijoihin ovat hyvin vähäisiä. Phillips antaa kuitenkin runsaasti käytännön pedagogisia ohjeita lasten laulunopetukseen. Edellä mainitut kirjoittajat ovat arvoستettuja lapsikuorujen johtajia ja lasten laulunopetusta käsitellään heidän teksteissään ryhmäopetuksen näkökulmasta. Suomessa työskentelevä Tomas Regelski käsittelee lasten laulamista kouluopetuksen näkökulmasta kirjassaan *Teaching General Music in Grades 4–8* (2004).

Englanninkielisissä musiikkikasvatusta ja sen tutkimusta käsittelevissä lehdissä kuten *British Journal of Music Education*issa ja *Music Education Research*issä sekä yhdysvaltalaisissa *Music Educators Journal*issa ja *Journal of Research in Music Education*issa on ilmestynyt kymmeniä lasten ääntä ja laulunopetusta käsitteleviä kirjoituksia. Suuri osa artikkeleista perustuu erilaisten tutkimuksien raportointiin, mutta joukossa on myös kokeneiden pedagogien kirjoituksia käytännön työssä tekemistään havainnoista ja pedagogisista ratkaisuista. Viime vuosina useita edellä mainittujen lehtien artikkeleita on siirret-

¹³ Määrä ei tässäkään yhteydessä aina takaa laatua. Tutkimustyöni yhteydessä olen törmännyt esimerkiksi englanninkielisiin lasten laulamista käsittelevästä oppaisiin, jotka on kirjoitettu yhden ihmisen kehittämän kaupallisen laulukoulun pohjalta. Kirjoissa esitetyt faktat saattavat perustua vain yhden ihmisen subjektiivisiin kokemuksiin eivätkä tutkimustuloksiin.

ty sähköiseen muotoon, ja niitä voi maksullisesti tilata luettavaksi tietokoneen välityksellä.

Saksalainen lasten laulunopetuksen kirjallisuus on myös keskittynyt kuoromuotoiseen laulamiseen, kuten Robert Göstlin kirja *Singen mit Kindern* (1996) ja Karl-Peter Chillan kirja *Handbuch der Kinderchorleitung* (2003), jossa annetaan runsaasti myös ulkomusiikkilaisia¹⁴ neuvoja lasten kuorolauluun liittyen. Lasten äänenmuodostusta käsitellään muun muassa Andreas Mohrin kirjassa *Handbuch der Kinderstimmgebung* (2003). Saksan nuorisokuoroliiton (*Deutsche Chorjugend*) julkaisema *Singen mit Kindern und Jugendlichen* (2007) sisältää paljon hyödyllistä tietoa lapsikuorotyöskentelystä. Oppaassa esitellään muun muassa lyöntikaavoja ja kappaleiden aloitusäänien antamista ääniraudan avulla.

Ruotsalaiseen kirjallisuuteen ja asiantuntijoihin viitataan ulkomaalaisissa lasten laulamista käsittelevissä kirjoituksissa usein. Varsinkin musiikkipsykologi ja -pedagogi Bertil Sundin on laajasti arvostettu lasten musikaalisuuden kehityksen asiantuntija. Esimerkiksi hänen kirjansa *Barnets musikaliska värld* (1977) ja *Barns musikaliska utveckling* (1978) mainitaan useissa lasten laulamistakin koskevissa kirjoituksissa. Samoin ihmisäänen akustisten ominaisuuksien asiantuntijan Johan Sundbergin tutkimuksia ja näkemyksiä lainataan monissa lasten ääntä koskevissa teksteissä. Alan perusteoksia on hänen vuonna 1986 julkaisema teos *Röstlära*. Vuonna 2001 ilmestyi sen kolmas painos. Englanninkielisenä käännöksenä se julkaistiin vuonna 1987 nimellä *The Science of the Singing Voice*. Sundbergin teksteissä ei kuitenkaan anneta pedagogisia näkökulmia.

Lasten ja nuorten laulunopetusta käsittelevää tutkimusta ja kirjallisuutta on hyvin vähän suomen kielellä. Perusopetusikäisten laulunopetukseen liittyviä yksittäisiä lopputöitä ja muutamia pedagogien kirjoituksia on saatavilla, mutta Suomessa ei ole aiheesta viime vuosikymmeninä tehty esimerkiksi vertailevia tutkimuksia tai laaja-alaisia selvityksiä. Suomenkieliset lasten laulunopetuksen opaskirjaset ovat jo melko vanhoja. Esimerkiksi Kaija Tanskasen kirjoittama *Laulukoulu* on vuodelta 1964 ja Heinz Hofmannin *Äänenkäytön opas I* on julkaistu vuonna 1966. Luvussa 2.1. esitetyn peruskoululaitoksen siirtymisen myötä tapahtunut laulamisen aseman heikkeneminen näkyy myös nykyisissä musiikin oppikirjoissa, joissa laulamista käsitellään hyvin suppeasti. Toisin on puoli

¹⁴ Chilla (2003, 21) esittää kirjassaan esimerkiksi laulajien istumajärjestyksen kortistointimallin.

vuosisataa sitten yleisesti musiikinopetuksessa käytetyissä musiikkikirjoissa, kuten 1900-luvun alkupuolella tehdyssä Lauri Parviaisen Koulun laulukirjassa ja Wilho Siukosen laulukirjassa, joiden materiaali perustuu laulamiseen. Siukonen teki myös väitöskirjan vuonna 1935 koululaisten laulukyvyyistä.¹⁵

Alle kouluikäisten lasten laulamiseen ja sen opettamiseen löytyy enemmän ja uudempaa kirjallisuutta ja laulumateriaalia kuin perusopetusikäisten laulunopetuksen tueksi. Esimerkiksi varsin kattavasti aluetta käsitellään Maisa Krokfors kirjassa *Lapsi ja musiikki: Laulaminen* (1985), sekä Marja Hongisto-Åbergin ym. *Musiikki varhaiskasvatuksessa* (1993). Uutta lastenlaulumateriaalia on käytössä varsinkin suuren suosion saaneessa musiikkileikkikoulutoiminnassa. Myös alle kouluikäisten laulamiseen liittyvää tutkimusta on tehty perusopetuskäytäntöä käsittelevää enemmän. Maija Fredrikson tutkii väitöskirjassaan (1994) alle kolmevuotiaiden päiväkotilasten laulamista keskittyen lasten omaehtoiseen lauluntuottamiseen. Päivi Kukkamäen *Sibelius-Akatemiassa* vuonna 2000 tekemästä lisensiaatintyöstä sekä vuonna 2002 valmistuneesta tohtorin tutkintoon liittyvästä loppuraportista voi lukea hänen kehittämästään laulusuzukimenetelmästä.¹⁶ Kyllikki Rantalan lisensiaatintyössä (2003) tarkastellaan mm. lastenohjaajien musiikkikoulutusta ja heidän musiikillista toimintaansa, kuten laulujen opettamista Suomen evankelis-luterilaisen kirkon päiväkerhossa.

Aikuisten äänenkäyttöä käsittelevästä kirjallisuudesta löytyy myös jonkin verran mainintoja lasten laulamiseen liittyen. Esimerkiksi Anna-Liisa Aallon ja Kati Parviaisen kirjassa *Auta ääntäsi* (1998) kerrotaan muutamia lasten äänenkäyttöön ja äänielimistön kehitykseen liittyviä asioita. Vuonna 2003 ilmestynyt Mari Koistisen *Tunne kehosi – vapauta äänesi, äänitimpurin käsikirja* tarjoaa teoreettista ja käytännön harjoitustietoa myös jonkin verran lapsi- ja nuorisokuoroikäisten laulamiseen. Ava Numminen käsittelee väitöskirjassaan (2005) laulutaidottomuutta¹⁷ ja se antaa tärkeitä näkökulmia myös lasten laulunopetukseen.

¹⁵ Siukonen (1935) vertaili väitöstyössään muun muassa suomalaisten, ruotsalaisten ja virolaisten lasten laulutaitoja. Hän toteaa loppupäätelmissään (sivulla 286) muun muassa: ”Lastemme laulukyky on jopa suuressa määrässä heikompi kuin lasten vastaava kyky missään muualla.”

¹⁶ Laulusuzukimenetelmällä on myös omat kotisivut (www.suzukivoice.com).

¹⁷ Tutkimuksessa tarkastellaan aikuisten laulamaan oppimista, mutta siinä kerrotaan muun muassa lapsuudessa koetuista kielteisistä laulamiskokemuksista, jotka heijastuvat laulamiseen myöhemmälläkin iällä. Valitettavasti usein kielteisen kokemuksen aiheuttaja oli ollut laulua opettava pedagogi.

Musiikinopettajiksi opiskelevien kurssikirjoina käytössä on lasten laulunopetuksen ja lauluäänen kehityksen tiedon lähteenä Linnankiven, Tenkun ja Urhon kirjoittama Musiikin didaktiikka (1988) ja uudempana Kari Ahonen Johdatus musiikin oppimiseen (2004). Ensin mainittu sisältää runsaasti yleistä tietoa lapsen äänentuotosta, laulun oppimisesta ja opetusmenetelmistä sekä äänenkäytön harjoituksia. Jälkimmäisessä käsitellään esimerkiksi lapsen musikaalista oppimista ja lasten laulukehityksen vaiheita. Suomalaisissa musiikinalan järjestöjen lehdissä, kuten Sulasolissa, Laulupedagogissa ja Agitatossa on ollut muutamia lasten laulamista käsitteleviä kirjoituksia. Esimerkiksi Tapani Ruuska (1996–97, 58–62) esittelee laajasti nuorten kuorotoimintaa ja koulutusta Laulupedagogi-lehdessä.

Yksi laajimmista ja kansainväliseen tietoisuuteen levinneistä suomalaisesta lapsikuorolaulusta kirjoitettu kirja on Erkki Pohjolan vuonna 1992 ilmestynyt Tapiola Sound. Kirjassa Pohjola kirjoittaa kuoron historiallisten tapahtumien lisäksi myös omista pedagogisista näkemyksistään lasten laulunopetuksesta. Kirjassa paljastuu, että Tapiolan kuoron kuuluisan ”soundin” takana on myös paljon ulkomusiikillisia lähtökohtia. Esimerkkinä näistä voidaan mainita pelottoman ilmapiirin luominen ja jokaisen kuorolaisen kokemus tarpeellisuudesta. Kirja on käännetty myös englannin kielelle.

2.3 Muita lähteitä lasten laulamisesta ja laulunopetuksesta

Eri maiden lapsille laulunopetusta antavat pedagogit ovat globalisaation myötä lähentyneet toisiaan. Tekniikan kehittymisen myötä ajatusten ja materiaalin jakaminen ovat helpottuneet. Lapsikuorotoimintaan liittyvät konferenssit ja tapahtumat ovat yleistyneet.¹⁸ Kuten edellisessä luvussa todettiin, Internet on tehnyt kirjallisen tiedon lasten laulunopetuksesta yhä helpommin saatavaksi, mutta myös useat lasten laulamiseen liittyvät kuva- ja äänitallioinnit, esimerkiksi tunnetuista lapsilaulajista tai lapsikuoroista tehdyt TV-dokumentit ovat katsottavissa ympäri maapalloa. Monien lapsikuorojen kotisivuilla on myös paljon erilaista kirjallista ja audiovisuaalista informaatiota.¹⁹ Lasten laulamista, kuten kuorojen toimintaa, käsittelevissä dokumenttiohjelmissa keskitytään pääosin ul-

¹⁸ Esimerkkinä Erkki Pohjolan perustama songbridge festivaali (www.songbridge.net), joka on koonnut yhteen jo yli kymmenen kertaa lapsi- ja nuorisokuoroja, johtajia ja kuorosäveltäjiä ympäri maailman työskentelemään yhdessä.

¹⁹ Esimerkiksi tunnetun ruotsalaisen Adolf Fredrikin –tyttökuoron kotisivuilla (www.afgirlschoir.net) löytyy paljon tietoa kuoron toiminnasta, näytteitä äänitteistä sekä kuoronjohtajan Bo Johanssonin näkemyksiä työstään.

komusiikillisiin asioihin, mutta muutamissa käsitellään myös laajasti lastenlaulunopetukseen liittyviä seikkoja. Esimerkiksi Tölzin poikakuorosta ja Kreuz-kuorosta kertovissa ohjelmissa kuoron johtajat esittävät näkemyksiään lasten laulunopetuksesta.²⁰ Viime vuosina on julkaistu useita etenkin englanninkielisiä lasten laulunopetuksen tueksi tehtyjä nuottivihkoja, joihin liittyy CD tai DVD -tallenne.²¹ Myös Tapiolan kuoro on julkaissut englanninkielisen DVD:n, jossa esitellään kuoron äänenmuodostusharjoituksia ja kuoron silloinen johtaja Kari Ala-Pöllänen kertoo näkemyksiään lasten laulamista.²²

²⁰ Bayerischer Rundfunk 2006: 50 Jahre Tölzer Knabenchor TV Part 1– 6 ja MDR 2007: Der Kreuzchor. Engeln, Bengel und Musik.

²¹ Runsaasti esimerkkejä näistä löytyy sivustoilla
<http://www.singers.com/instructional/teachingkidstosing.html>.

²² Tapiolan kuoro 2006: The Secrets of the Tapiola Sound, FUGA-9208.

3. Lasten laulunopetus Suomessa

Nykyään lasten laulunopetus tapahtuu suureksi osaksi kouluissa. Kirkon toiminnassa on edelleen kuoroja ja muita musiikkiryhmiä, joissa myös annetaan lapsille ohjeistusta laulamiseen, mutta kirkon merkitys lasten laulunopetuksen antajana on vähentynyt verrattuna muutaman vuosisadan takaiseen tilanteeseen. Sen sijaan lapsikuorojen määrä on maassamme suuri. Myös uusia toimijoita on tullut lasten laulunopetuksen alueelle. Lapsien yksinlaulunopetusta on viime vuosina alettu antaa muun muassa musiikkikouluissa ja musiikkiopistoissa. Tämä toiminta on vielä melko nuorta ja oppilasmäärät eivät ole kovin suuria. Esimerkiksi useimmat teattereissa ja oopperoissa esiintyvistä lapsisolistista ovat saaneet laulunopetuksensa kuoroissa.

Tässä työssä jaan Suomessa perusopetusikäisille lapsille laulunopetusta antavat tahot kolmeen eri osa-alueeseen. Ne ovat: 1) koulut, 2) kuorot ja 3) muut lasten laulunopetusta antavat tahot. Jaottelun muodostamisessa sain tukea lasten laulunopetuksen parissa työskenteleviltä kollegoiltani, Suomen Laulajain ja Soittajain Liitolta²³ sekä Suomen musiikkioppilaitosten liitolta.²⁴ Jälkimmäisessä tehtiin pyynnöstäni myös perusopetusikäisten laulunopetusta kartoittava kysely.

3.1. Koulut

Kaikki peruskoululaiset saavat nykyään ainakin jonkin verran ohjattua laulunopetusta musiikintunneilla. Koulun antamaa musiikinopetusta on viime vuosikymmeninä vaikeuttanut tuntiresurssien väheneminen. Viimeisimmässä valtioneuvoston asettamassa valtakunnallisessa perusopetuksen tuntijaossa kaikille yhteistä musiikkia on koko peruskoulun aikana vain 7 vuosiviikkotuntia.²⁵ Pääsääntöisesti musiikkia on peruskoulun oppilaille tunti viikossa 1–7 luokilla, ja 8. ja 9. luokilla pakollista musiikkia ei ole ollenkaan. Tässä on jonkin verran kuntakohtaisia eroja. Musiikinopettajat ympäri maatamme ovat esittäneet huolensa musiikintuntien vähäisyydestä.²⁶ Joka tapauksessa peruskoulun mu-

²³ Suullinen tiedonanto 4.5.2009 Reijo Kekkonen, Sulasol.

²⁴ Sähköposti tiedonantoja ja kysely huhtikuussa 2009 Laura Sallinen ja Timo Klemettinen, Suomen musiikkioppilaitosten liitto ry SML.

²⁵ Valtioneuvoston asetus N:o 1435/2001.

²⁶ Koulujen musiikinopettajien 100-vuotisjuhlakirjassa Musiikki kuuluu kaikille (2009), useampikin kirjoittaja ottaa kantaa tähän ongelmaan. Aiheesta kirjoittavat esimerkiksi Pietinen s. 10, Sidoroff s. 43, ja Juutilainen s. 65.

siikinopetus tavoittaa muutamissa ikäluokissa maamme kaikki lapset. Tästä Ruokonen ja Grönholm (2005, 91) toteavat kirjoituksessaan seuraavaa: ”Kouluilla on mahdollisuus ja velvoitekin tasoittaa kotitaustoista johtuvia musiikillisia eroja oppilaiden välillä tarjoamalla musiikkikasvatusta yhtäläisesti kaikille.”

Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana musiikintuntien opetussisällöt ovat muuttuneet huomattavasti. Nykypäivän musiikinopetus käsittää muun muassa kevyen musiikin tyylejä, eri maiden musiikkia, musiikkiteknologiaa ja monia muita musiikin osa-alueita. Opetushallituksen antamat opetussuunnitelman perusteet (2004) antavat hyvin väljät raamit musiikintuntien työtavoille ja laulaminen on nykyään yksi musiikinopetuksen työtapa monien joukossa. Laulamisen osuus musiikintunnin sisällöstä on siis riippuvainen opettajan omasta valinnasta. Oppisisällön muutos yhdessä tuntien vähenemisen myötä ei ole ainakaan vahvistanut laulamisen asemaa suomalaisessa peruskoulussa. Laulun ja äänenkäytönopetuksen osuuden väheneminen musiikintunneilla näkyy myös esimerkiksi tällä vuosituhanella ilmestyneiden seitsemännen vuosiluokan musiikinoppikirjojen sisällöissä. Lauluääntä käsitellään aikaisempaa vähemmän²⁷ ja oppikirjoissa olevien laulujen sävellajit ovat usein valittu soiton näkökulmasta. Esimerkiksi sävellajit ovat usein sellaisia, että aloittelevat kitaristit voivat soittaa ainakin osan soinnuista, samoin basso-osuudet ovat helposti soitettavilla vapailla kielillä. Tämä toki helpottaa yhteissoittoa, mutta kappaleiden lauluäänialat ovat joskus hyvin haasteellisilla korkeuksilla.

Suuret ryhmäkoot ovat ongelmallisia koulun laulunopetuksessa. Isossa ryhmässä on eri tavoin laulamiseen motivoituneita ja hyvin eri laulamisen taitotasolla olevia oppilaita. Welch (1986, 300–301) toteaa, että laulamista voidaan opettaa eri taitotasoja sisältävänä kehitysprosessina, joka vaatii oppilaan yksilöllisen taitotason huomioimista. Hän kirjoittaa, että varsinkin muita oppilaita alemmilla taitotasolla olevien oppilaiden opetus on hankalaa suurissa opetusryhmissä.

Musiikin arvostus koulun oppiaineiden joukossa ei aina ole välttämättä kovin korkea. Gardner (1983, 109) kirjoittaakin, että oppilaan heikkoon laulutaitoon ei anneta koulussa

²⁷ Esimerkiksi Otavan vuonna 1993 julkaisemassa seitsemännen luokan musiikinkirjassa (Kasper, Lampila ja Tikkanen: *Selvät sävelet* 7) esitellään ihmisen äänielimistöä ja sen toimintaa seitsemällä sivulla usein eri havaintokuvien ja äänenkäyttöharjoituksin. Saman kustantajan samalle ikäryhmälle vuonna 2005 julkaisemassa oppikirjassa (Evijärvi, Nikander, Oksanen: *Musiikin mestarit* 7) äänenkäytöstä on tekstiä vain sivun verran.

tukea samalla tavalla kuin esimerkiksi kielellisissä vaikeuksissa. Näin ollen kouluryhmässä laulajien taso on hyvin erilainen. Omien kokemusteni mukaan tilanne on samanlainen Suomessa. Viime vuosina on esitetty useita huolestuneita mielipiteitä musiikin ja laulunopetuksen tilasta koululaitoksessamme ja opettajakoulutuksessa. Esimerkiksi Suomen Laulajain ja Soittajain Liiton jäsenlehden numero 2/2003 pääkirjoituksessa liiton taiteellinen johtaja Paavo Kiiski ja puheenjohtaja Rainer Friberg esittävätkin julki-lausuman suomalaisten lasten ja nuorten koululaulun puolesta.²⁸

Kouluissa annettavasta laulunopetuksesta vastaavat ala-asteella pääosin luokanopettajat, joista vain osa on musiikkiin erikoistuneita. Enemmistö yläasteiden ja lukioden musiikinopettajista on laajemman musiikillisen koulutuksen saaneita aineenopettajia. Varsinkin luokanopettajakoulutuksen musiikinopetuksesta on esitetty viime aikoina useita kriittisiä mielipiteitä. Hyvönen (2000, 37–56) esittelee artikkelissaan taito- ja taideaineiden aseman heikkenemistä opettajankoulutuslaitoksissa ja ehdottaa musiikin didaktiikan sijoittamista kasvatustieteen runsaisiin opintoviikkomääriin. Samasta aiheesta Tereska (2003, 205) kirjoittaa: ”Luokanopettajien on koulutuksessa saatava riittävät musiikin opettamisvalmiudet, jotta myös rikas musiikkiperintemme laulaen ja soittaen siirtyy seuraavalle sukupolvelle”. Myös Vesioja (2006, 3) toteaa väitöskirjassaan: ”Kun erityisesti laulutaidon heikkenemisestä ollaan huolestuneita, luokanopettajan tulisi saada koulutuksessaan sellaiset musiikilliset valmiudet, että hän pystyy laulattamaan ja säestämään oppilaita sekä musiikintunneilla että muissa yhteyksissä.”

3.2. Kuorot

Kuorojen antama ohjaus ei tavoita kaikkia lapsia ja nuoria. Koulujenkin kuorot toimivat lähes poikkeuksetta vapaaehtoisuuden pohjalta ja niiden harjoituksia pidetään virallisen tuntijakoon ja opetussuunnitelmiin kuulumattomien kerhotuntien puitteissa. Lapsi- ja nuorisokuoroja toimii hyvin erilaisissa yhteisöissä erilaisin musiikillisin ja toiminnallisin päämäärin. Kuorojen vuosittaiset harjoittelumäärät vaihtelevat suuresti satunnaisesti kokoontuvien ja viikoittain useita tunteja harjoittelevien ryhmien välillä. Myös yksilöllisen laulunohjauksen määrä ja kuorojen johtajien koulutustaso on hyvin kirjava. Viime vuosina on muutamissa lapsi- ja nuorisokuoroissa ollut mahdollista suorittaa instrument-

²⁸ Sulasol (2/2003, 3). ”Olemme myös hyvin huolestuneita suomalaisen laulun ja soiton heikentyvästä asemasta koululaitoksessa ja opettajankoulutuksessa. Laulun ja soiton oppikirjoihin tulisi nykyistä enemmän saattaa suomalaisen kulttuurin tuotteita, suomalaisten lasten ja nuorten lauluja.”

titutkintojen kaltaisia kuorotutkintoja. Lapsi- ja nuorisokuoroilla ei ole selkeää jaottelua, mutta muun muassa seuraavanlaisia kuoromuotoja esiintyy aihetta käsiteltäessä:

Koulujen kuorot

Seurakuntien lapsi ja nuorisokuorot sekä lauluryhmät

Musiikkiopistojen kuorot

Oopperan lapsikuoro

Poikakuorot

Tyttökuorot

Lapsikuorot

Nuorisokuorot

Jaottelun puutteellisuutta kuvaa se, että esimerkiksi koulun kuoro voi koostua pelkästään tyttö- tai poikalaulajista ja toisaalta siinä voi olla molempia sukupuolia. Aikuiskuorojen kohdalla ilmaistaan usein selkeämmin, onko kyseessä nais-, mies- vai sekakuoro. Myös kuoron koko ilmenee aikuiskuorojen nimistä helpommin.²⁹

3.3 Muut lasten laulunopetusta antavat tahot

Musiikkiopistot, musiikkikoulut ja yksityiset opettajat ovat ylläpitäneet edellisessä luvussa mainittuja kuorotyyppejä, mutta viime vuosina niiden toiminnassa on alettu antaa myös yksilöllistä laulunopetusta lapsilaulajille ilman kuorosidonnaisuutta.³⁰

Muutamissa oopperasävellyksissä on lapsikuoro-osuuksien lisäksi myös vaativia soolo-osuuksia lapsilaulajalle. Esimerkiksi mainittakoon Puccinin Tosca-oopperan kolmannen näytöksen aloittava paimenpojan laulu ja Taikahuilun kolmen pojan roolit. Oopperataloissa nämä roolit harjoituttaa usein kuorokapellimestari tai hänen assistenttinsa. Oopperataloissa, kuten Suomen Kansallisoopperassa, voi toimia lapsikuoro, jonka laulajistosta lapsisolistit valitaan. Yleistä on lisäksi lapsiroolien laulajien valinta tasokkaista lapsikuoroista.

²⁹ Kuoromuotojen luetteloinnissa sain apua Suomen Laulajain ja Soittajain Liitosta.

³⁰ Pyynnöstäni Suomen musiikkioppilaitosten liitto teki kyselyn oppilaitostensa alle 16-vuotiaiden laulunopetuksesta. Vastanneista oppilaitoksista (43 kpl) 17 ilmoitti alle 16-vuotiaille annettavasta yksinlaulunopetuksesta. Yksinlaulunopetus ei tavoittanut vielä kovin suurta laulavien lasten joukkoa ja toiminta oli usein melko uutta.

Lasten laulamisesa näkyy myös musikaalien suuri suosio. Useat ammattiteatterit ovat ryhtyneet toteuttamaan laulullisesti vaativia musikaaleja, joissa lasten soololauluilla saattaa olla hyvinkin keskeinen asema. Teatterien lapsilaulajat ovat saaneet laulukoulutuksensa usein lapsikuoroissa. Teattereissa ei anneta lapsille varsinaista pitkäkestoista laulunopetusta, vaan niissä lähinnä valmennetaan laulajia tiettyihin rooleihin ja opetaan roolihenkilön esittämää ohjelmistoa.

4. Lapsen lauluääni

Keskityn seuraavassa osassa tutkimukseni rajauksen mukaisesti perusopetusikäisiin lapsiin. Käsittelen lasten lauluääneen liittyviä tutkimuksia ja lasten laulunopetuksen asiantuntijoiden näkemyksiä. Kirjoittajat esittävät jonkin verran toisistaan poikkeavia käsityksiä äänialasta, äänen rekistereistä ja äänenmurroksesta. Luvussa 4.2 esittelen myös perusopetusikäistä nuorempien lasten lauluäänentuottoa ja sen kehittymistä.

4.1 Lapsen äänen fysiologiaa

Äänentuoton fysiologinen perusta on samanlainen niin aikuisilla kuin lapsilla. Lukuisat aikuisten ääntä koskevat tutkimukset ja kirjoitukset antavat kuitenkin vain vähän vastauksia esimerkiksi lasten äänialaan, äänen rekistereihin ja lasten äänenkäytön ongelmiin liittyviin kysymyksiin. Lapsen ääntöelimistössä tapahtuu suuria kasvumuutoksia, toisin kuin aikuisella. Huomattava fysiologinen muutos perusopetusikäisten äänentuotossa on äänenmurros. Väärä äänenkäyttö varsinkin äänenmurroksen aikana voi aiheuttaa suuria ongelmia lapsen äänen kehitykselle.

4.1.1 Terve ääni

Asiantuntijat mainitsevat terveen äänen fysiologisten perusteiden yhteydessä samankaltaisia asioita. Esimerkiksi Linnankivi, Tenkku & Urho (1988, 147) kirjoittavat, että terveen, kauniin ja luonnollisen äänenkäytön perustana niin puheessa kuin laulussakin on rentous, oikea hengitystapa ja oikea äänenkäyttö, johon kuuluvat liikkuva pallea, taito käyttää resonanssia ja huolellinen ja oikea artikulaatio, sekä äänteiden muodostaminen. Rutkowski ja Runfolo (2007, 1) toteavat, että nuoren normaalin, täysin toimivan lauluäänen tunnusmerkkejä on, että laulaja kykenee käyttämään kolmea rekisteriään: matalaa (rinta-), keski- ja korkeaa- (pää-) rekisteriään. Aalto ja Parviainen (1990, 13) lukevat hyvän äänen ominaisuuksiin muun muassa sen, että hyvää ääntä on helppo kuunnella, ääni on kantava, ääni on ilmeikäs. Numminen (2005, 116) kirjoittaa, että fysiologiselta kannalta terveen ja taloudellisen äänenkäytön tunnusmerkki on se, että ääni ei väsy. Hänen mukaansa äänen kauneusihanteet vaihtelevat kuitenkin kulttuurista toiseen.

Myös Koistinen (2003, 10–11) kirjoittaa äänen laadun määrittelyn kulttuurisidonnaisuudesta: ”Hyvän ja terveen äänen arvioinnissa tulevat voimakkaasti esille arvioitsijan omat

näkemykset ja arvostukset, joten todella yksiselitteistä arviota äänestä on mahdoton antaa. Normaalin, hyvän äänen käsite on kiinteästi sidoksissa kulttuuriin ja yhteiskuntaan.” Blacking (1973) käsittelee musiikkia kulttuurillisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta ja toteaa, että kauneus ei aina ole asia, jota lauluäänellä halutaan ilmentää mainiten esimerkkinä afrikkalaisen Venda-heimon lauluperinteen sekä muutamat populaarimusiikin tyylit. Cristopher Small (1996, 1) tuo esille myös länsimaisen kulttuurin sisäiset erot lauluääni-ihanteissa ja toteaa bel canto -laulutyylin käyttävän vain osaa ihmisäänen ilmaisumahdollisuuksista verrattuna esimerkiksi Balkanin alueen kansanlaulutyyliin.

4.1.2 Ääniala

Lasten äänialaa käsittelevät kirjoitukset ovat osittain ristiriitaisia, sillä niissä annetaan erilaisia tuloksia samanikäisten lasten äänialoille. Sundin (1995, 102–104) toteaa, että lasten äänialan tutkimustulokset ovat hyvin vaihtelevia riippuen tutkimusmetodeista ja tutkimustulosten tarkastelutavoista. Oman tutkimuksensa tuloksissa hän toteaa, että lapset laulavat usein spontaanisti³¹ korkeammalta kuin laulaessaan aikaisemmin opittuja sävelmiä. Hän korostaa myös miellyttävän sävelkorkeuden merkitystä lapsen laulumotivaatiolle. Hänen tutkimiansa esikoululaisikäisten spontaanisti laulamien melodiodien sävelistä 86 prosenttia sijaitsi yksiviivaisen ja kaksiviivaisen d-sävelen välillä. Sundin mainitsee myös samanikäisten lasten äänialan yksilölliset erot. Myöskään Sataloff (1991, 142) ei anna tarkkoja ikävuosiin liittyviä äänialoja, vaan kirjoittaa lapsuuden aikana kokonaisäänialan (korkein ja matalin ääni, jonka lapsi pystyy tuottamaan) pysyvän melko muuttumattomana, vaikka musiikillinen ääniala laajenee. Musiikillisella äänialalla hän tarkoittaa lauluäänen aluetta, jolla lapsi pystyy tuottamaan musiikkiin lukeutuvia ääniä.

Laurence (2000, 221) esittelee tarkemmin eri ikävuosiin liittyviä äänialoja ja toteaa useiden lasten lauluäänen äänialaa käsittelevien tutkimusten antavan keskimäärin seuraavalaisia tuloksia: lauluäänen ääniala on 6–7-vuotiaana noin c1–c2 ja kasvaa välille a–g2 9–10 ikävuoteen mennessä ja edelleen a–c3 ikävuosina 11–12. Kukkamäki (2000, 12) kirjoittaa: ”Äänihuulten nopea kasvu varhaislapsuudessa heijastuu myös äänen korkeuden muutoksina. Äänen korkeusalue, joka vaihtelee yksiviivaisen oktaavin f:n ja toisen oktaavin c:n, alkaa laajeta ja laskea, niin että esimerkiksi 5–6-vuotiailla lauluäänen vaihte-

³¹ Ilman aikuisen laulamiseen liittyvää ohjausta ja pyyntöä, itse keksimällään sävelellä.

lualue on pienen oktaavin a:n ja toisen oktaavin c:n välillä.” Linnankivi ym. (1988, 145) kirjoittavat lapsiäänestä: ”Poikien ja tyttöjen ääni on samanluonteinen ja -koruinen ja kehittyy yhdensuuntaisesti aina äänenmurrokseen asti.” He antavat seuraavia arvoja lasten äänialoista.” Tutkimusten mukaan useimpien 6–7-vuotiaitten lasten äänialueet ovat ulottuvuudeltaan h–g1 tai c1–a1, 7–8-vuotiaitten c1–c2, joskin äänialueissa on suuria eroja. Regelski (2004, 200) erottaa poikien ja tyttöjen äänialat kirjoittaessaan 5–6 luokkalaisista lapsista.³² Hän mainitsee tyttöjen kykenevän laulamaan yleensä a1 tai c1 lähti- en f2 tai g2 korkeuteen. Samanikäisten poikasopraanojen ääniala on hänen mukaansa suunnilleen a–e2.

4.1.3 Äänen rekisterit

Lasten äänialojen tavoin äänen rekistereistä esitetään erilaisia käsityksiä. Sundbergin (1986, 62) mukaan rekisterialueiden määrä ja terminologia on hyvin sekava alue, josta eri asiantuntijoilla on useita erilaisia näkemyksiä ja nimityksiä. Saman toteaa myös Brown (1996, 51). Hän soveltaa kirjassaan kansainvälisen asiantuntijajoukon tekemää luokittelua, joka käsittää neljä rekisteriä.³³ Ne ovat:

1. matalin rekisteri (narina), jota käytetään vain puhuttaessa.
2. matala rekisteri (modaali-, rinta-, normaali-, raskasrekisteri), joka on käytössä sekä puhuttaessa että lauletaessa.
3. korkea rekisteri (falsetto, kevyt-, päärekisteri).
4. hyvin korkea rekisteri (huilu-, vihellysrekisteri), joka on tärkeä korkeille koloratuurisopraanoille ja jota myös lapset käyttävät.

Numminen mainitsee myös, että falsetti-nimitystä käytetään suomen kielessä, kun tarkoitetaan erityisesti miehen lauluäänän ohennerekisterin yläpuolista aluetta, huilutai vihellysrekisteriä. Aalto ja Parviainen (1990, 131) toteavat falsetin toiminnasta seuraavaa: ”Siinä äänihuulet eivät lainkaan värähtele toisiaan vasten. Ilmavirta kulkee niiden jännittyneiden yläreunojen välitse ja saa aikaan huilumaisen vihellystä muistuttavan äänen.”

³² Suomessa saman ikäiset lapset (10–11-vuotiaat) ovat 4–5 luokilla.

³³ Vuonna 1983 kokoontui rekistereiden määrittelyä selkeyttämään asiantuntijajoukko, johon kuului alan tutkijoita, lääkäreitä ja laulupedagogeja.

Lasten laulunopetuksen pedagogit puhuvat joskus kolmesta, mutta yleisemmin kahdesta rekisteristä kirjoittaessaan lasten laulunopetuksesta.³⁴ Rinta- ja pää-ääni/rekisteri ovat yleisesti käytettyjä termejä tässä yhteydessä. Phillips (1996, 44) toteaa pelkästään rinta-rekisteriin tukeutuvan laulutavan olevan yleistä niillä lapsilla, jotka eivät ole saaneet ohjausta laulamiseensa. Phillipsin mukaan pelkästään alemman rekisterin käyttö rajoittaa äänialuetta ja saattaa vahingoittaa äänihuulia. Hän ei kuitenkaan suosittele pelkään pää-rekisteriin pohjautuvaa laulutapaa, sillä se rajoittaa alempien sävelien laulamista. Lawrence (2000, 222–223) kirjoittaa käyttävänsä kaikenikäisten lasten laulunopetuksessa pää-äänirekisteriin pohjautuvaa opetusmetodia. Hänen näkemyksensä mukaan päärekisteriä käyttävä laulaja kuulee ja hallitsee paremmin äänen oikean korkeuden. Myös Regelski (2004, 199) toteaa, että lapsen päärekisterin kehittäminen on tärkeää.

Rutkowski ja Runfola (2007, 1) jakavat lapsen lauluäänen kolmeen rekisteriin, jotka ovat matala- (rinta-), keski- ja korkea- (pää-) rekisteri. Alin rekisteri on yleensä käytössä puhuttaessa, mutta monet lapset käyttävät sitä laulaessaan. Rutkowski ja Runfola eivät suosittele lapsille rintarekisterillä laulamista kovin yli c1 menevissä sävelissä. Vaa-leamman sävyisen keskirekisterin käyttöalue on heidän mukaansa välillä c1–c2. Ylimmän rekisterin käytöllä tavoitetaan korkeita säveliä vapaalla ja terveellä tavalla. Kykenemättömyys korkealta laulamiseen johtuu ylimmän rekisterin hallitsemattomuudesta. Heidän mukaan kaikkien kolmen rekisterin käyttöä tulisi opetella jo koulun alkuvaiheessa, sillä ilman niiden hallitsemista esimerkiksi äänenmurros on tavallista haasteellisempi.

Rekisterien yhteydessä puhutaan usein myös ylimenoalueesta ja ns. breikkipaikasta.³⁵ Tällä tarkoitetaan aluetta, jossa siirrytään toiseen rekisteriin. Laulunopetuksessa pyritään yleensä opettamaan laulajia toteuttamaan äänen rekisterin vaihdot huomaamattomiksi.³⁶ Lasten laulunopetuksen kirjallisuudessa tästä puhutaan melko vähän, lähinnä poikien äänenmurroksen yhteydessä.

³⁴ Phillips (1996, 43) toteaa lapsen äänessä olevan kolme rekisterialuetta, ala-, keski- ja ylärekisterin. Hän kuitenkin mainitsee, että keskirekisterissä on ala- ja ylärekisterin yhdistelmä, ja Phillips käyttää ohjeissaan myös yleistä rinta- ja pää-äänijakoa.

³⁵ Esimerkiksi Koistinen (2003, 62)

³⁶ Joissain laulutyyliissä, kuten jodlaamisessa, kuuluva rekisterinvaihdos voi toimia tehokeinona.

4.1.4 Äänenmurros

Äänenmurros johtuu puberteetti-iässä alkavasta hormonitoiminnan muutoksesta, joka saa aikaan kasvua äänielimissä. Mäenpää (1992, 26) toteaa, että poikien testosteronin määrä veressä kasvaa murrosiän alkaessa satakertaiseksi. Äänenkorkeuden ja värähtelytaajuuden lasku johtuu kurkunpään, ennen kaikkea äänihuulten kokonaiskasvusta (Otonkoski 1983, 21). Murrosiässä äänihuulet myös paksuuntuvat pituuskasvun lisäksi. Satalofin (1991, 143) mukaan poikien äänihuulet pitenevät 4–8 millimetriä ja tyttöjen 1–3,5 millimetriä. Luchsinger ja Arnold (1965, 134) ilmoittavat poikien äänihuulien pitenevän noin 10 millimetriä ja tyttöjen 3–4 millimetriä. Satalof kirjoittaa myös, että vastasyntyneiden äänihuulet ovat 6–8 millimetrin pituiset ja kasvavat vähitellen täysikasvuiselle naiselle 12–17 millimetriin ja miehille 17–23 millimetriin. Aalto ja Parviainen (1990, 126) mainitsevat, että poikien ääni laskee noin oktaavin ja äänialan yläraja noin 1/6 oktaavia. Tyttöjen äänen lasku on noin 1/3 oktaavia. Sen sijaan äänialan yläraja nousee vähitellen. Äänen sävy muuttuu myös ääniväylän pituuden ja nielu- ja suuonteloiden suhteiden muutoksesta. Greene (1964, 79) mainitsee esimerkkinä tästä tenorin ja alton sävyeron, vaikka molemmilla ääniala ja äänihuulten pituus (noin 17 millimetriä) voi olla sama.

Äänenmurroksen keskimääräisestä alkamisiästä ja kestosta annetaan vaihtelevia tietoja eri lähteissä. Esimerkiksi äänenmurros sijoittuu Tanskasen (1966, 32) mukaan tyttöillä 11–15 ikävuosiin ja pojilla 12–16 ikävuosiin. Freer (2008, 44) toteaa poikien äänenmurroksen alkavan ikävuosien 12–13 tienoilla ja mainitsee äänen muuttumisen kestävän koko lukioiän. Hän mainitsee äänenmurroksen yksilölliset erot niin alkamisiässä, kestossa kuin murrosvaiheen rajuudessa. Weiss (1950, 133) mainitsee muun muassa rodun, sosiaaliluokan, asuinpaikan, ilmaston ja vuodenajan vaikuttavan äänenmurroskehitykseen. Hän toteaa, että tyttöjen äänenmurros alkaa lauhkeassa ilmastossa 12–14 vuoden iässä, pojilla 13–15 ikävuoden tienoilla. Päiväntasaajan läheisyydessä äänenmurros voi alkaa 1–2 vuotta aikaisemmin ja etelä- ja pohjoisnavan läheisyydessä noin vuoden myöhemmin. Sataloff (1991, 142) kirjoittaa myös, että äänenmurroksen alkamisiästä ja keskimääräisestä kestosta on vaihtelevia tuloksia eri tutkimuksissa. Syyksi tähän hän ilmoittaa erilaiset mittaus- ja määrittelytavat. Sataloff toteaa, että usein luullaan äänenmurroksen kestävän 3–6 kuukautta, mutta hän näkee äänenmurroksen voivan kestää liki 1,5 vuotta ja joskus pidempäänkin. Sataloff mainitsee myös, että tyttöjen äänenmurros alkaa

hieman aikaisemmin kuin pojilla, mutta molemmilla sukupuolilla tapahtuma on ohi 15 ikävuoden tiedoilla. Andrews (1993, 160) kirjoittaa Sataloffin tapaan puberteetin ja sen myötä äänenmurroksen alkavan tytöillä hieman aikaisemmin kuin pojilla.

Tutkijat ovat yksimielisiä puberteettikehityksen aikaistumisesta, mutta arviot kehityksen nopeutumisesta ovat hieman ristiriitaisia. Esimerkiksi Mäenpää (1992, 26) kirjoittaa, että puberteettikehitys on 1830-luvulta viime vuosikymmenelle aikaistunut noin neljällä vuodella, ja Ojajärvi (1983, 11) toteaa puberteettikehityksen aikaistuvan noin puoli vuotta kymmenessä vuodessa. Syynä varhaisempaan kehittymiseen ovat muun muassa yleinen elämänolojen kohentuminen, parempi ravinto ja terveys. Hofmann (1983, 19) esittelee J.S.Bachin 1700-luvun alkupuolella laatiman luettelon sen aikaisista poikaäänilaulajistaan. Tämän ryhmän keski-ikä on noin 17,5 vuotta, ja siitä voidaan päätellä, että keskimääräinen äänenmurrosikä oli tuolloin vielä vanhempi.³⁷

Nykyään äänenmurrosta käsittelevissä kirjoituksissa ei aseteta äänenmurroksessa olevia laulukieltoon.³⁸ Äänenmurroksen aikana voi laulaa ja saada asiantuntevaa opetusta, vaikka välillä ääni saattaa olla käheä ja kurkku tuntua karhealta. Jaroma (1995, 360) toteaa, että vaikka äänenmurrosvaiheessa äänihuulet ovat punoittavat, pyöreäreunaiset ja äännössä niiden väliin jää pitkänomainen kolmiomainen sulkuvajaus, kyseessä ei ole antibiootin hoidettava äänihuulten tulehdus, vaan se kuuluu normaaliin äänenmurroskehitykseen. Blatt (1983, 467) nojautuu 7-vuotiseen tutkimukseensa ja toteaa, että äänenmurros on osa ihmisen kehittämisprosessia ja sen aikana voi turvallisesti kehittää myös laulutaitoa. Blattin mukaan äänen kehittämisen tulee tapahtua kuitenkin osaavassa ohjauksessa. Frank ja Donner (1981, 21–23) vertailivat erään menestyneen laulajan poika-alttona ja myöhemmin tenorina tekemiä levytyksiä ja toteavat, että koska laulaja oli saanut hyvää ohjausta äänenkäytössä, ei laulajan ääni vahingoittunut äänenmurroksen aikana lauletaessaan. Phillips (1996, 76) näkee laulukehityksen kannalta tärkeänä, että myös murrosikäiset osallistuisivat laulamiseen.

³⁷ Luettelossa on useita yli 20-vuotiaita poikaäänilaulajia.

³⁸ Weiss (1950, 139–140), kirjoittaa, että 1800-luvun lopussa vallitsi kaksi kiistelevää koulukuntaa äänenmurroksen aikaisesta laulamisesta. Laulupedagogi Manuel Garcia tukijoineen näki äänenmurroksen aikana laulamisen täysin vahingollisena, kun taas kurkkutautilääkäri Sir Morell Mackenzie edusti vastakkaista näkemystä.

4.2 Lasten laulutaito

4.2.1 Lauluäänentuotto ja sen kehittyminen

Äänen tuottaminen vaatii elimistömme useiden eri osien hallintaa ja yhteistyötä. Lauluäänentuotto ei kehon toiminnallisesti eroa puheäänentuotosta, eikä lasten ja aikuisten äänentuotossa ei ole myöskään toiminnallisia eroja. Laulaessa äänielimistön ja kuulolielimistön käyttäminen on kuitenkin vielä puhettakin vaativampaa, kun kyseessä on määrättyjen sävelkorkeuksien saavuttaminen ja pitkien hengityksettömien fraasien tuottaminen. Numminen (2005, 116–117) esittelee väitöskirjassaan muun muassa halutun sävelkorkeuden säätelyn monitahoisuutta. Tiivistetysti sanottuna tapahtuman kulku on seuraavanlainen: Aivoissa syntynyt aie ja siitä johtunut käsky äänen tuottamisesta siirtyvät aivorungon ja selkäytimen motorisiin tumakkeisiin. Nämä alueet lähettävät viestejä kurkunpään, rintakehän ja vatsanpeitteen lihasten sekä ääniväylän artikulaatioelinten koordinoimiseksi. Tapahtumassa on mukana myös muun muassa hienosäätö, joka saa alkunsa aivojen eri osissa, kuulokokemus ja siihen perustuva reflektio sekä lihasmuistiin liittyvät kokemukset. Fredrikson (1994, 86) toteaa: ”Neurofysiologisesti tarkastellen audittiivisessa erottelussa musiikillisen informaation luonnollisin reseptori on tärykalvo, jonka korvaan tulevat ääniaallot saavat värähtelemään. Reseptori viestittää informaatiota edelleen neurovegetatiiviseen hermostoon ja aivokuoreen (cortexiin), joiden yhteistoinnallisena tuloksena syntyy reaktio musiikkiin.” Aalto ja Parviainen (1987, 99) kiteyttävät äänentuoton äänifysiologisesti näkökulmasta seuraavasti: ”Ääni on hermostojärjestelmän valvoman hengityselimistön, kurkunpään ja artikulaatioelimistön yhteistoiminnan tuotos, paineen, värähtelyn ja resonanssin yhteistulos.”

Fredriksonin (1994, 16–42) mukaan pienen lapsen omaa laulamistapahtumaa edeltää lukuisa joukko tiedostamattomia mentaalisia toimintoja ja laulun tuottaminen edellyttää oppimisprosessia, johon liittyy monenlaisten taitojen kehittymistä, jotka valmistavat lasta itse laulun tuottamiseen. Nämä kehityksen vaiheet ovat konteksti- ja kulttuurisidonnaisia, eivätkä välttämättä liity lapsen ikävaiheeseen. Sloboda (1999, 194–195) mainitsee myös lasten laulamaan oppimisen yhteydessä kulttuurisidonnaisuuden. Hän kirjoittaa, että musiikillisia taitoja opitaan vuorovaikutuksessa musiikillisen ympäristön kanssa. Pienet lapset eivät tietoisesti pyri kehittämään kykyään oppia lauluja. Lapset vain oppivat muistamaan lauluja, ilman aikuisten päämäärätietoista opetusta. Sloboda

toteaa, että meidän länsimaisessa kulttuurissa musiikillinen enkulturaatio³⁹ on alle kymmenenvuotiailla lapsilla hallitseva tapa, jolla he oppivat musiikkia, ja vanhemmalla iällä harjoittelun merkitys tulee tärkeämmäksi. Myös Ahonen (2004, 13–28) toteaa, että lapset oppivat aluksi musiikkia, kuten laulamista, spontaanisti ja informaalisti eli ilman tietoista laulunoppimisen kehittämistarvetta tai opetusta. Tähän implisiittiseen (auto-maattiseen ja tiedostamattomaan) oppimiseen vaikuttavat kasvuympäristön musiikilliset virikkeet, ja ne heijastuvat myös myöhempään musiikilliseen oppimiseen. Ahonen jatkaa myös, että tarkasteltaessa lapsuudessa tapahtuvaa musiikin oppimista on otettava huomioon ikäkauteen liittyvä yleinen kehitys ja kypsyminen. Kulttuurillisilla vaikutteilla ja harjoittelulla on suuri merkitys lapsen musiikilliseen kehitykseen, kirjoittaa Gardner (1983, 99–127).⁴⁰ Nummisen (2005) tutkimus tukee myös käsitystä siitä, että laulutaitoa voidaan parantaa harjoittelun avulla. Hän toteaa muun muassa: ”Laulutaidottomuus ei ole pysyvä ominaisuus, vaan laulutaitoa voi kehittää koko elämän ajan.” (Numminen 2005, 240).

Henkilöt, jotka tutkivat lasten laulutaitoa ja tieteellisen tutkimuksen ohella myös itse opettavat lapsille laulamista, mainitsevat usein kaksi keskeistä tekijää lasten laulutaidon kehitykseen liittyen. Usein mainitaan kulttuurisidonnaisuus, kuten kasvuympäristön laulamisen merkitys. Esimerkiksi Bartle (1988, 7) kirjoittaa, että lapset oppivat laulamaan matkimisen avulla ja lasten tulisi kuulla jo aivan pienestä lähtien hyviä lauluaänimalleja. Toinen yleinen näkökulma on, että laulaminen on opeteltavissa oleva taito. Esimerkiksi Phillips (1996, 76) toteaa, että myös oppilaiden tulisi ymmärtää laulamisen olevan opittavissa oleva, psykomotorisesti kehittyvä taito. Samoin Smith (2006, 28–34) kirjoittaa, että laulun, kuten muidenkin musiikillisten taitojen oppimiseen, tarvitaan pätevää opetusta ja harjoittelua. Hän jatkaa, että laulaminen on jokaiselle lapselle synnyinoikeus ja mitä enemmän mahdollisuuksia lapsella on laulamiseen, sitä paremmaksi hän laulamissaan kehittyy ja nauttii siitä vielä enemmän. Rutkowski (1996, 365) toteaa jokaisen lapsen potentiaalisesta laulutaidosta seuraavaa: ”Tutkimustieto yli viidenkymmenen vuoden ajalta osoittaa, että kaikki lapset voidaan opettaa laulamamaan ja että yksilöllinen tai pienryhmäopetus on tehokkaampaa kuin opetus suuressa ryhmässä.” Sen

³⁹ Fredrikson (1994, 70) toteaa, että ”Enkulturaatiolla tarkoitetaan sitä elinikäistä prosessia, jossa yksilö oppii oman kulttuurinsa.”

⁴⁰ Gardner mainitsee esimerkkinä Suzuki- ja Kodaly-metodit, joiden avulla hyvin nuoretkin lapset ovat oppineet musisoimaan hyvin korkealla tasolla ilman sisäsyntyistä erityislahjakkuutta.

sijaan sellaisia tutkimustuloksia ei ole, jotka todistaisivat laulutaidon olevan sisäsyntyinen. Tosin sanoen ei ole tutkimustuloksia siitä, että joku olisi syntymässään saanut ”laulun lahjat” ja toinen taas olisi pysyvästi laulutaidoton.

4.2.2 Lasten laulutaidon kehitystasoja

Lasten laulutaitoa ja sen kehitystä koskevissa kirjoituksissa ei juuri määritellä selkeitä ikäryhmiä tietyille kehitysvaiheille. Näin on etenkin kirjallisuudessa, jossa käsitellään perusopetusikäisten laulutaitoa. Sen sijaan tutkijat puhuvat suuristakin saman ikäryhmän sisällä olevista yksilöllisistä laulutaidon eroista ja niiden mittaamisen haasteellisuudesta. Esimerkiksi Gardner (1983, 109) toteaa, että verrattuna kielelliseen kehitykseen, laulamisen oppimisessa on huomiota herättävän suuria henkilökohtaisia eroja. G. Leigton ja A. Lammons (2006, 311) toteavat huomanneensa lasten laulutaitoa käsittelevässä tutkimuksessaan, että lasten laulaminen rakentuu monimutkaisille eri taitojen kehitykselle ja sen mittaaminen vaatii tarkkaa ja herkkää lähestymistapaa.⁴¹ Laulutaidon kehityksen eroissa mainitaan joskus ikää tärkeämpänä tekijänä tutkittavien sukupuoli ja kielitausta, kuten Mangin (2006, 161–174) tutkimuksessa.⁴² Bannan (2000, 298) toivoo uusia lähestymistapoja laulutaidon tutkimukseen ja mainitsee juuri eri kielten foneettisten eroavaisuuksien asettavan erilaisia haasteita myös laulamisen oppimiseen.

Perusopetusikäisiä nuorempien laulutaidon kehitystä käsittelevässä teksteissä jaottelu tiettyjen ikäryhmien taitotasoon on yleisempää. Esimerkiksi Krokfors (1985, 35–36) toteaa perusopetusikäisiä edeltävän ikäryhmän (5–6-vuotiaat) laulukyvystä muun muassa seuraavaa: laulukyky on jo kehittynyt niin, että lapsi laulaa mielellään, muisti on kehittynyt niin tonaalisuuden kuin laulunsanojen suhteen, ja lapsi saattaa muistaa hämmästyttävän monisäkeistöisiä lauluja sekä tunnistaa tuttuja lauluja ilman sanoja, rytmi- ja tempotaju on yleensä niin kehittynyt, että tämän ikäisten kanssa voidaan harrastaa sisäistä laulamista.⁴³ Ahonen (2004, 84–90) toteaa suunnilleen esikoulu- ja ala-asteikään sijoittuvan tonaalisen omaksumisen vaiheen, jolloin muun muassa laulun sävelpuhtaus

⁴¹ Leigton ja Lammons (2006) mainitsevat, että pelkkä säveltason mittaaminen ei kerro kaikkea lasten laulutaidosta. He kritisoivat 1970-luvun suuntausta, jossa oppilaat jaettiin musikaalisiin ja epämusikaalisiin sen perusteella, kuinka puhtaasti he toistivat testien ääniä.

⁴² Mang testasi sävelpuhtaustestillä 7 ja 9 -vuotiaita Hong Kongilaisia tyttöjä ja poikia, jotka puhuivat joko pelkästään Kantonin kiinaa tai sen lisäksi englantia. Testissä yksikieliset pärjäsivät selkeästi paremmin kuin kaksikieliset. Samoin tyttöjen menestys oli selvästi parempaa kuin poikien. Sen sijaan iällä oli vain vähän merkitystä.

⁴³ Krokfors selventää termiä seuraavasti: ”laulaminen jossain kohdassa keskeytetään ja pienen äänettömän tuokion jälkeen sitä jatketaan kohdasta, johon on äänettömästi edetty.”

paranee ja tonaaliset horjahdukset laulun säkeiden välillä vähenevät. Sen sijaan perusopetusikäisten laulukykyä kuvaavat ikäjakaumat ovat laajempia eivätkä sisällä niin yksityiskohtaisia huomioita laulutaidon eri osa-alueista. Esimerkiksi Laurence (2000, 221) kirjoittaa 7–14-vuotiaiden laulukyvystä, että he pystyvät laulamaan pieniä ja suuria intervaleja laajan äänialan puitteissa.

Useita lasten laulutaitoa käsitteleviä tutkimuksia tehnyt Welch (1986a, 299–301) kirjoittaa, että jotkut lapset kehittyvät nopeasti laulutaidossa, toiset taas tarvitsevat herkempää ohjausta. Laulutaidon katkeamaton kehitys on mahdollista, mikäli lapset saavat oppia kannustavassa, stimuloivassa ja vaihtelevassa musiikillisessa ympäristössä, jossa opettaja huomioi oppilaidensa taitotason. Welch (1986b, 54) esittää kehittämänsä laulamisen taitotasoa kuvaavan luokittelun seuraavasti:

1. Laulun sanat ovat sävelkulkua enemmän lapsen kiinnostuksen kohteena. Laulu on monotonista, ja siinä on vähäisiä sävelkorkeuden muutoksia.
2. Sävelkorkeudessa on vain vähän vaihtelua, mutta välillä lapsi laulaa annetun melodian suuntaisesti.
3. Oikeiden sävelkorkeuksien saavuttamiseen ilmenee aktiivisempaa yritystä, ja lapsi kykenee laulamaan isompia intervallihyppyjä. Ääniala on laajentunut.
4. Lapsi kykenee jonkin verran hienosäätämään sävelkorkeutensa tasoa. Melodiset muodot ja sävelpuhtaus ovat pääosin oikeita. Melko rajoittuneen äänialan äärialueilla sävelpuhtaus on vielä osin huono.
5. Ei suuria virheitä sävelpuhtaudessa tai melodialinjoissa. Ääniala on laaja.

Rutkowski (2007, 3) hyvin samansuuntainen luokittelu käsittää myös viisi tasoa:

1. *Laulamaton*, toistaa laulun sanat ilman tunnistettavaa sävelkorkeutta.
2. *Puhealueella laulava* käyttää laulaessaankin vain matalinta puherekisteriä, joka on hyvin suppea (noin terssi a–c1).
3. *Rajoitetulla äänirekisterillä laulavan* lauluäänialue on myös kapea, ja se sijoittuu keskirekisteriin. Laulajat eivät kykene laulamaan juurikaan korkeampaa säveltä kuin F1.
4. *Osittain äänialueita käyttävät laulaja* ei käytä vielä ylintä pää-äänirekisteriä. Käytössä oleva lauluääni sijoittuu noin alueelle d1–a1.
5. *Laulaja* käyttää kaikkia, myös ylintä rekisteriä laulamissaan.

4.2.3 Lasten laulutaidon kehityksen ongelmia

Epäviireinen, ”nuotin vierestä” laulaminen on yleinen laulutaitoon liittyvä ongelma. Lasten laulunopetuksen parissa työskentelevät pedagogit ja tutkijat ovat kehittäneet erilaisia sävelessä pysymisen arviointiin liittyviä luokitteluja. Luokittelujen avulla voidaan soveltaa yksilöllisiä opetustapoja lapsen paremman säveltarkkuuden opettamiseen. Esimerkiksi Smith (2006, 33) mainitsee useilla laulajilla puhtausongelman johtuvan siitä, etteivät he kuule ryhmässä riittävän voimakkaana omaa ääntään. Hän neuvoo laulajan ohjaamaan omalla kämmenellään lauluäänensä omaa korvaansa kohti. Näin laulaja kuulee oman äänensä voimakkaampana suhteessa muihin.

Junda (1994, 39) jakaa epäviireessä laulavat lapset neljään ryhmään:⁴⁴

1. *Epäviireessä laulavat.* Eivät laula melodialinjan suuntaisesti.
2. *Melodialinjan suuntaisesti laulavat.* Intervallihypyt ovat kuitenkin liian pieniä tai suuria.
3. *Transponoivasti melodiapätkiä laulavat.* Laulavat oikeat intervallisuhteet, mutta aloittavat väärästä lähtösävelestä.
4. *Kuvion laulavat.* Kykenevät laulamaan ainoastaan lyhyitä (kaksi- ja kolmeäänisiä) melodioita.

Smith (2006, 33) lisää Jundan jaotteluun vielä kaksi ryhmää:⁴⁵

5. *Toisista riippuvaiset laulajat,* jotka eivät yksin kykene laulamaan tarkasti mutta ryhmässä laulaessaan kykenevät sävelpuhtauteen.
6. *Toisista häiriintyvät laulajat,* jotka taas yksin laulaessaan kykenevät laulamaan puhtaasti mutta eivät aina ryhmässä.

4.2.4 Syitä lasten laulutaidon kehityksen ongelmiin

Asiantuntijat antavat lukuisia syitä laulutaidon kehityksen ongelmiin. Niitä ovat muun muassa lääketieteelliset syyt, kuten äänentuottoelimistön tai korvan rakenteeseen tai toimintaan liittyvät häiriöt, ja itsetuntoon ja motivaatioon liittyvät seikat. Yleensä kuitenkin suurimmaksi laulutaidon kehittymättömyyden syyksi mainitaan kokemuksen puute.

⁴⁴ Junda (1994): 1. Out-of-Tune Singer. 2. Directional Singer. 3. Transposing Singer. 4. Pattern Singer.

⁴⁵ Smith (2006): 5. Dependent singers. 6. Emerging singers.

Smith (2006, 28–29) luettelee artikkelissaan viisi syytä, joiden vuoksi lapsen laulutaito saattaa olla kehittymätön:

1. *Kokemuksen puute.* Lasta on jopa saatettu kieltää laulamasta. Lapsi ei ole kuullut hyviä lauluäänimalleja.
2. *Itseluottamuksen puute.* Lapsi saattaa puhuakin hyvin hiljaisella äänellä.
3. *Kuullunymmärtämisen vaikeudet.* Lapsilla, joille puhtaasti laulaminen on haasteellista, saattaa olla vaikeuksia kuulokuvaan liittyvässä hahmotuksessa.
4. *Kuuloon liittyvät ongelmat.* Kuulovaikeuksia on hyvin eriasteisia. Kuulon ongelmat eivät estä laulamista, mikäli laulamiseen saadaan osaavaa ohjausta.
5. *Muut fyysiset ongelmat.* Lapsilla, joilla on ongelmia puheäännessään, on usein vaikeuksia myös laulamissaan. Käheä-äänisyys voi olla seurausta väärästä äänenkäyttötavasta, kuten liiasta huutamisesta. Myös joidenkin lääkkeiden käyttö voi aiheuttaa käheyttä.

Bartle (1988, 13) listaa oikean sävelkorkeuden tavoittamattomuudeksi seuraavia syitä:

1. *Kokemattomuus ja altistamattomuus.* Lapsi oppii matkimalla. Laulutaidoille ei ole rakennuspohjaa, jos perhe ei rohkaise lasta laulamaan ja anna hyvän lauluäänimen mallia.
2. *Psykologiset syyt.* Laulaminen on tunteiden ilmaisua. Laulutaito ei kehity lapsella, joka on ujo ja jolla on heikko itseluottamus, jos hän ei saa tarpeeksi rohkaisua laulamiseen.
3. *Kypsymättömyys.* Lapset kehittyvät eri tahtiin.
4. *Huonot äänimallit.* Jos lapsi ei kuule juuri muuta kuin raskasta rokkia laulettuna käheällä äänellä, myös lapsi yrittää laulaa samoin.
5. *Kehittymätön kuulomuisti.* Jos lapsi ei kykene keskittymään kuuntelemiseen, hän ei voi muistaa yksinkertaisia kahden tahdin mittaisia fraaseja.
6. *Motivaation ja kiinnostuksen puute.* Opettajan tulee luoda kiinnostusta herättävä, energinen, aktiivinen ja myönteinen ilmapiiri, jotta lapsi pysyy kiinnostuneena.
7. *Kulttuurierot.* Jos lapsi tulee muunlaisesta kuin länsimaisesta kulttuurista, voi hän kokea hankalaksi pentatoniset ja diatoniset fraasit.
8. *Koordinaatio.* Sävelten toistaminen oikealta korkeudelta voi olla heikkoa, jos lapsi ei ole laulanut tarpeeksi oppiakseen käyttämään hengitystä ja äänihuulten kontrollia laulamissaan.

9. *Fysiologiset syyt.* Lasten kuulo-ongelmat ja äänihuulten kyhmyt. Näihin tarvitaan ammattimaista lääketieteellistä apua.

Mooren (1994, 41–48) yhteenvedossa suurimmista syistä lasten laulutaidon kehityksen ongelmiin mainitaan kuulon ja lauluäänentuoton koordinoimisen ongelmat, äänimallien ja opetuksen puute. Hän esittää myös yhtenä syynä laulutaidon kehityksen ongelmissa ikätoverien luoman kielteisen asenteen laulamiseen. Mooren mukaan monissa kulttuureissa laulamista ei pidetä ”miehisenä” ja pojat eivät rohkaistu laulamaan. Moore mainitsee laulukyvyn kehitystä tukevana seikkoina seuraavaa: hyvä fyysinen terveys, altistaminen hyvälle lauluääniesimerkeille, tehokas opetus, jossa annetaan kokemuksia ja rohkaisua laulutaidon kehitykselle, sekä musiikillisesti ja sosiaalisesti laululle myönteinen ympäristö.

Welch (1994, 82–95) käsittelee hyvin laajasti epäviireessä laulamista, ja hän on muodostanut useiden tutkimusten pohjalta luokittelun tekijöistä, jotka selittävät eroja lasten laulutaidoissa. Luokittelu jakautuu viiteen pääryhmään,⁴⁶ ja niiden kohdalla mainitaan muun muassa seuraavia asioita:

1. *Sosiokulttuuriset tekijät*, kuten sosiaaliluokka, sukupuoli, elämänpiiri ja etninen tausta. Musiikilliset vaikutteet ja laulamiseen rohkaisu vaihtelee eri ryhmittymien ja kulttuurien välillä. Esimerkiksi laulamisen arkipäiväisyys vaihtelee kulttuureittain. Joissain kielissä äänenkorkeuden vaihtelut ovat merkityksellisiä, ja tällaisen kielen oppiminen auttaa myös oikean sävelkorkeuden tavoittamisessa.
2. *Fyysiset/kasvuun liittyvät tekijät*, kuten kehon rakenne, kuulomekanismi ja ikääntyminen. Ihmiskehon ominaisuudet, ongelmat ja muutokset vaikuttavat laulukyvyn. Esimerkiksi alle kahdeksanvuotiaiden lasten yleinen ongelma on ”liimakorva”, joka aiheuttaa kuulo-ongelmia, ja oikeaa sävelkorkeutta ei tästä syystä ole mahdollista edes kunnolla kuulla. Myös ihmiskehon kasvusta johtuvat muutokset ja epäedulliset äänentuottotavat, kuten alaleuan jännittyneisyys, vaikeuttavat oikeiden sävelkorkeuksien tavoittamista.

⁴⁶ Socio-cultural factors, b) physical/maturational factors, c) psychological factors, d) musical factors, e) pedagogical factors.

3. *Psykologiset tekijät*, kuten kognitiiviset tekijät, itsetunto, stressin kokeminen.
Laulaja muodostaa käsitystään laulamisesta suhteessa ympäröivään sosiaaliseen kontekstiin. Rakentavan ja ymmärrettävän palautteen saaminen omasta laulamisesta kehittää oikean sävelkorkeuden saavuttamista ja luottamusta omaan laulutaidon mahdollisuuksiin kehittyä. Laulukyvyn kehitykselle on haitallista laulamiskokemukseen liittyvä mahdollinen stressin tunne, joka on voinut syntyä laulamisen yhteydessä tulleesta negatiivisesta palautteesta tai epäonnistumisen kokemuksesta tai sen uhasta.
4. *Musiikilliset tekijät*, kuten toistettavan sävelmän musiikillisen ominaisuudet.
Esimerkiksi sävelmän tempo, tonaaliset vaihtelut ja musiikkityyli luovat erilaisia haasteita laulajalle. Toistettavan sävelkorkeuden laulaminen voi olla vaikeaa, mikäli se sijaitsee laulajalle äänentuotannollisesti hankalalla alueella.
5. *Pedagogiset tekijät*, kuten laulua opettavan henkilön tiedot ja taidot laulamisesta ja kyky käyttää erilaisia opetusstrategioita. Tiettyjen pedagogisten lähestymistapojen käyttäminen auttaa laulajaa, jonka on vaikea saavuttaa oikeita sävelkorkeuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi siirtyminen eri intervalleille liukuen, yksinkertaisten melodioiden toistaminen erillisten intervallien sijaan, laulujen sanojen korvaaminen merkityksettömällä tavulla ja laulun tekstin ja melodialinjan erikseen opetteleminen.

Welch muistuttaa artikkelissaan myös puhtaasti laulamisen relatiivisuudesta ja kulttuurisidonnaisuudesta. Hän peräänkuuluttaa, että opettajien tulisi olla tietoisia äänentuoton perusteista ja tekijöistä, jotka vaikuttavat laulutaidon kehitykseen. Opettajien tulisi Welchin mukaan myös osata antaa lauluoppilaalle hänen laulukykynsä soveltuvia tehtäviä.

5 Lasten laulunopetuksen pedagogisia lähtökohtia

5.1 Laulukoulutuksen aloitusikä

Nykykäsityksen mukaan lasten laulukoulutus voidaan aloittaa hyvinkin nuorella iällä. Kuten edellisessä luvussa (luku 4.2.4) mainittiin, laulutaidon kehitykselle on erittäin suotuisaa, että lapsi kuulee jo varhaisessa kehitysvaiheessa lauluäänimalleja ja saa myös kokemuksia omasta lauluäänestään. Koulutuksen tavoitteellisuudesta ja intensiivisyydestä ei juuri esitetä mielipiteitä, mutta esimerkiksi äänenmurroksen ja äänenkäyttöön liittyvien sairauksien aikana on syytä välttää liian intensiivistä äänenkäyttöä (katso luku 4.1.4).

Sataloffin (1991, 143) mukaan äänenkoulutuksen optimaalisen aloittamisiän määrittely on edelleen kiistanalaista. Hän toteaa, että joissain musiikkikasvatusmetodeissa saatetaan korvan ja äänen harjoittaminen aloittaa jo varhaislapsuudessa. Tästä voidaan mainita esimerkkinä Päivi Kukkamäen kehittämä laulusuzukimenetelmä, josta hän väitöskirjatyössään (Kukkamäki 2002) toteaa: ”Sen voi aloittaa jo odotusaikana, ja sitä voi jatkaa – nuoren niin halutessa – aikuisuuteen asti.” Krokfors (1985, 28–35) esittelee alle kouluikäisten lasten edellytyksiä laulamiseen ja kirjoittaa: ”Jokeltelevan lapsen ääntelyyn sisältyy sekä puhumisen että laulamisen harjoittelua, jota ei saa tutilla vaientaa.” Hän korostaa myös kasvattajan oman lauluesimerkin merkitystä musiikkikasvatuksessa ja toteaa Zoltán Kodály’n sanoneen, että lapsen musiikkikasvatus voidaan aloittaa laulaen jopa 9 kk ennen lapsen syntymää.

5.2 Lasten laulunopetuksen lauluteknisiä osa-alueita

Lasten laulamisen perusteita käsittelevästä kirjallisuudesta löytyy usein seuraavia laulutekniikkaan liittyviä osa-alueita ja pedagogisia näkökulmia niiden kehittämiseen: lauluasento, hengitys, resonoituminen ja artikulaatio.⁴⁷ Samoja jaotteluja käytetään usein myös laulamisen ja äänenkäytön yleisoppaissa, jotka käsittelevät pääsääntöisesti aikuisen äänenkäyttöä. Lasten laulunopetuksen tueksi tehdyissä kirjoissa on usein myös harjoitusesimerkkejä eri äänentuoton osa-alueille.

⁴⁷ Osa-alueet löytyvät mm. seuraavista käytännön ohjeita laulunopiskeluun antavista kirjoista: Tanskanen (1964), Hoffman (1966), Phillips (1996), (Laurance 2000) ja Koistinen (2003). Myös ääntöelimistön fysiologiaa ja äänentuottoa käsittelevistä kirjoissa löytyvät vastaavat osa-alueet. Esimerkkinä Otonkoski (1984), Sunberg (1986,1987), Aalto ja Parviainen (1990) ja Sataloff (1991).

5.2.1 Lauluasento

Useat oppaat (katso edellinen alaviite) aloittavat laulunopetuksen käsittelemisen esittelemällä lauluasennon, jossa kehon tulisi olla lauluääntä tuottaessa. Tässä yhteydessä puhutaan usein myös ryhdistä ja rentoudesta. Hoffman (1966, 34) toteaa ihanteellisen lauluasennon tunnusmerkeiksi rentouden, joustavuuden, luontevuuden ja tasapainoisuuden. Laurance (2000, 224) korostaa rentouden merkitystä ja mainitsee, että lapsien jännittyneisyys näkyy usein alaleuan ja hartioiden alueella. Hän ohjeistaa lapsia pudottaamaan leukansa rennosti ja pitämään hartioita alhaalla myös sisään hengityksen yhteydessä.

Phillips (1996, 149–185) esittelee seuraavan seitsemän kohdan listan hyvälle lauluasennolle:

1. Jalat ovat lattialla, toinen hieman edempänä.
2. Polvet ovat rennot.
3. Selkäranka on suorana ja irti lantiosta.
4. Hartiat ovat hieman takana ja alhaalla.
5. Rintalasta on laulamisen aikana ylhäällä.
6. Pää on suorassa ja ylhäällä.
7. Kädet ovat alhaalla sivuilla.

Hänen käytännönläheisessä kirjassaan on myös muun muassa venytysharjoituksia ja lauluasentorap.⁴⁸ Phillips toteaa hyvän lauluasennon olevan oikean hengitystoiminnon peruslähtökohta. Hyvä lauluasento onnistuu helpoimmin seisten, mutta varsinkin pitkäkestoisissa lauluharjoituksissa on hyvä välillä laulaa myös istuen. Muiden muassa Stannard, (2003, xiii) kirjoittaa, että myös istuma-asennossa on tärkeää laulaa hyvässä ryhdissä.

5.2.2 Hengitys

Hengitystekniikan ongelmat kuuluvat usein laulaessa selkeämmin kuin puheessa. Sundberg (1987, 25) toteaa, että hengitys on äänentuoton kannalta äärimmäisen tärkeä ja ää-

⁴⁸ The Posture Rap by Kenneth Phillips: *Feet on the floor, one slightly ahead, Relax those knees, don't lock them dead! Hips rolled under, stretch your spine so tall, Sternum up, don't let it fall! Shoulders should be back and down, Head is high, don't wear a frown! Keep your hands down at your sides, Let the seamlines be your guide! This is how you stand to sing, If you want your voice to ring!*

nentuoton ongelmat ratkeavat usein väärän hengitystekniikan korjaamisella. Mohr (1997, 111) kirjoittaa, että jokainen ihminen hengittää oikein – makuuasennossa. Muutamissa hengitysharjoituksissa tätä ajatusta toteutetaan käytännössä. Yksi esimerkki tästä on Phillipsin (1996, 200) kirjoittama hengitysharjoitus: Oppilas makaa lattialla ja hänen vatsalleen asetetaan kirja. Oppilas havaitsee kirjan paineesta ja liikkeestä pallean seudun merkityksen hengitystapahtumassa. Chilla (2003, 155) luettelee hyvässä hengitystekniikassa havaittavia asioita ja mainitsee esimerkiksi, että olkapäät pysyvät hengittäessä aina alhaalla ja pää on rauhallinen. Voimakkaasti sisään hengityksen aikana nousevat hartiat paljastavat epäsuotuisan hengitystekniikan. Aalto ja Parviainen (1990, 49) kiteyttävät hyvän hengitystekniikan ajatukseen ”hyvä hengitys ei näy eikä kuulu!”

5.2.3 Resonaatio

Resonaation kohdalla puhutaan myös äänen kajennuksesta ja resonanssista. Otonkoski (1984, 33) toteaa resonanssin merkityksestä äänentuotossa seuraava: ”Ilman kaikkien niiden ilmantäytteisten onteloiden kajetta eli resonanssia, joiden läpi äänemme kehossamme filtrautuu emme pystyisi sitä viestintään käyttämään.” Aalto ja Parviainen (1990, 65–66) kirjoittavat, että: ”Todellinen resonanssin aiheuttaja on kuitenkin suuri, monimuotoinen ontelorakenne, joka ulottuu keuhkojen kärjistä sieraimiin ja huuliin.” He esittelevät myös resonanssin jaottelun rinta- ja pääresonanssiin, josta jälkimmäisestä erotetaan suu- ja nenäresonanssi.

Koistinen (2003, 52–59) kirjoittaa resonanssin yhteydessä äänen sijoittamisesta. Hän toteaa monien laulunopettajien pyytävän oppilaitaan sijoittamaan äänen maskiin tai eteen, mutta varoittaa äänen tietoisesta sijoittamisesta tiettyyn paikkaan, vaan äänen on hyvä tuntea soivan koko päässä. Kostinen antaa esimerkin äänen resonanssiharjoituksesta, jossa oppilaita kehoitetaan laulamaan ”alkavalla hymyn tunteella tai sisäisellä hymyllä”. Hän mainitsee myös ”laulajan formantin” ja kirjoittaa (2003, 210) sen olevan ”laulettun vokaalin äänispektriin n. 3000 Hz:n taajuudelle syntyvä erityinen resonanssihuippu.”

5.2.4 Artikulaatio

Hyvää artikulaatiota tarvitaan laulamissa ennen kaikkea selkeän tekstin tuottamiseen, mutta se on myös yhteydessä äänen resonaatioon. Tanskanen (1966, 28–30) toteaa artikulaatiosta seuraavaa: ”Äänteet muodostetaan liikkuvien puhe-elinten avulla. Artikulaatiopaikaksi sanotaan sitä kohtaa, missä liikkuva ääntöelin muodostaa äänten liikkuma-

tonta ääntöelintä vastaan. Liikkuvat ääntöelimet ovat huulet, kieli, alaleuka ja kitapurje.” Hän tuo esille suomen kielen takaisen, nielun pohjalla lepäävän tavan ääntämiseen ja mainitsee tämän olevan epäedullinen äänen resonanssin kannalta. Tanskanen suosittelee laveidenkin vokaalien tekemistä pyöristetyllä huuliaukolla.

Bartle (1988, 17 ja 2003, 20–23) toteaa myös sanojen ymmärrettäväksi tekemisen merkityksen lauletaessa, mutta kirjoittaa esityksistä, joissa musiikillinen linja on hävinnyt ylikorostuneen artikuloinnin takia ja laulajien kasvot näyttävät vääntyneiltä ja epäluonnollisilta. Koistinen (2003, 76) kirjoittaa laulamissa tarvittavan puhumistakin tehokkaampaa artikulaatiota, sillä ”monet puhekielen ilmaisut ja lievät maneerit, jotka puhussa eivät häiritse kommunikaatiota, korostuvat laulaessa ja siten tekevät tekstistä vaikeaselkoisen.”

5.3 Psyykkiset ja sosiaaliset näkökulmat

Lasten laulunopetuksessa psyykkisten ja sosiaalisten näkökulmien huomioiminen on hyvin tärkeää. Aikuiseen laulajaan verrattuna lapsi on lauluopintojensa aikana vielä voimakkaampien henkisen ja fyysisten kasvutapahtumien vaikutuksessa. Lapsi kokee myös ikätoverien reaktiot ja mielipiteet aikuista herkemmin. Kuten luvussa 3 todettiin, lasten laulunopetus tapahtuu pääsääntöisesti ryhmämuotoisena ja lapsille laulua opettavan on tärkeä tiedostaa opetustilanteen sosiaaliset näkökulmat. Linnankivi, Tenkku & Urho (1988, 122) korostavat lapsen herkkää kasvuvaihetta ja toteavat: ”Laulamisessa on aina mukana koko persoonallisuus. Siksi laulunopetus ei saa koskaan perustua velvollisuuteen eikä pakotteisiin, vaan rohkaisemiseen ja innostamiseen.” Brown (1996, 68) mainitsee äänen henkilökohtaisesta kokemisesta esimerkkinä, että monet pojat lopettavat laulamisen äänenmurroksen jälkeen, koska heillä on vaikeuksia mieltää uutta miesääntään laulamiseen sopivaksi. Aalto ja Parviainen (1990, 13) toteavat myös, että uusi äänenkäyttötapa voi joskus tuntua henkisesti epämiellyttävältä. He antavat seuraavan ohjeen: ”Totuttaudu äänesi uuteen sointiin vähitellen, kunnes hyväksyt, että se on osa omaa persoonallisuuttasi.”

Lasten itsekritiikki omaa lauluääntään kohti kasvaa juuri ennen kouluikää. Esimerkiksi Krokfors (1985, 36) kirjoittaa, että 5–6-vuotiaat lapset alkavan olla kriittisiä eivätkä he enää mielellään laula yksin. Smith (2006, 32) näkee, että alimmilla luokka-asteilla yksin-

laulamisen tulisi olla rutiiniasia ja hän antaa käytännön esimerkin yksinlaulamisen arkipäiväistämiseen. Opettaja voi totutella oppilaitaan yksinlauluun lyhyillä lauletuilla tervehdyksillä ja kysymyksillä, joihin yksittäinen oppilas vastaa laulaen. Smith esittää myös, että lapsen sävelpuhtausongelmissa on hyvä antaa yksityisopetusta. Oppilaan tulee kuitenkin luottaa opettajaan, tuntea olonsa turvalliseksi ja olla motivoitunut, jotta edistystä tapahtuisi, toteaa Smith.

Swanson (1961, 227) kirjoittaa sukupuolieroista oman lauluäänentuoton kokemisen kohdalla. Hän mainitsee, että tytöillä ja pojilla on ensimmäisillä luokilla samanlainen ääniala ja äänenlaatu, mutta psykologiset tekijät voivat aiheuttaa pojille enemmän äänenkäytön ongelmia, jos lauluääneen ei kiinnitetä riittävää huomiota. Pojat eivät ole aina niin kiinnostuneita luonnollisen lapsenomaisen lauluäänensä kehittämisestä, vaan kehittävät mieluummin ääntään matalampaan, ”miehekkäämpään” suuntaan. Ratkaisuksi tähän ongelmaan Swanson toteaa, että lasten tulisi saada varhaislapsuudessa riittävästi kokemuksia laulamisesta ja että ensimmäisillä luokilla äänelliset ongelmat selvitettäisiin asiantuntevasti. Myös lastenpsykiatri Jari Sinkkonen (2005, 328) toteaa tyttöjen ja poikien erilaiset ominaisuudet musiikinopetuksessa ja peräänkuuluttaa tähän sukupuolisensitiivistä lähestymistapaa.

Rutkowski ja Runfola (2007, 23) toteavat, että yksinlaulutilanteessa opettaja voi arvioida oppilaan henkilökohtaista äänenkehitystä ja lisäksi oppilas itsekin kuulee omaa lauluään­tään paremmin kuin ryhmässä laulaessaan. He korostavat kuitenkin, että yksinlaulajan persoonallisten ominaisuuksien, kuten herkkyyden, huomioiminen on tärkeää. Ohjeeksi yksinlaulutilanteen onnistumiselle he mainitsevat seuraavia asioita. Yksin laulettavien kappaleiden tai harjoitusten tulisi olla sellaisia, joita oppilas osaa, eikä vaivaannu osamattomuudesta. Yksinlaulusuorituksesta on syytä nostaa aina esille jokin positiivinen, oikein mennyt asia. Sen jälkeen voi antaa kehittämisehdotuksia ja pyytää mahdollisesti laulamaan uudestaan ohjeet mielessään. Parannettavia kohtia ei kuitenkaan saa jäädä toistamaan liian pitkään, sillä se voi tuntua lapsesta epämukavalta ja nolostuttavalta.

Hyvillä opetusmetodeilla voidaan siis innostaa lapsia laulamaan, ja huonot lähestymistavat lasten laulamiseen saattavat olla vahingollisia niin fyysisesti kuin psyykkisestikin.

Muutamien menestyneidenkin laulajien aikuisiän psyykkisten ongelmien oletetaan osittain johtuvan lapsuuden kyseenalaisesta lauluvalmennuksesta.⁴⁹

Opetustapahtuman psyykkisiä ja sosiaalisia näkökulmia käsitellään lasten laulunopetuksen kirjallisuutta laajemmin monissa kasvatustieteellisissä kirjoituksissa. Esimerkiksi kehityspsykologi ja lingvisti L.S. Vygotski esitti jo 1900-luvun alkupuolella ajatuksia oppimisen sosiaalisesta vuorovaikutteisuudesta ja siinä tärkeänä tekijänä olevasta turvallisuudentunteesta. Hän toteaa muun muassa, että lapsen kehityksessä yhteistyössä tapahtuva jäljittely ja opetus ovat ratkaisevia, ja kutsuu tätä oppimisen aluetta lähikehityksen vyöhykkeeksi (Vygotski 1978, 84; 1982, 185). Monet nykypäivän kasvatustieteilijät⁵⁰ näkevät Vygotskin ajatuksen sopivan myös tähän aikaan. Hakkarainen ym. (2008, 209) kirjoittavat ihmisten toimivan lähikehityksen vyöhykkeellä tietojensa, taitojensa ja ymmärryksensä äärirajoilla jolloin he ovat erityisen haavoittuvaisia. Oppimisen edellytyksenä tässä tilanteessa tarvitaan kannustavaa ja rakentavaa ilmapiiriä niin, että oppija tuntee olevansa turvallisuusvyöhykkeellä (engl. safety zone). Uusikylä (1999, 33–36) kirjoittaa turvallisuudentunteen keskeisestä merkityksestä oppimistilanteessa ja esittelee psykologi Carl Rogersin kolme näkökohtaa: 1) on hyväksyttävä varauksetta jokaisen ihmisarvo, 2) on luotava vapaa ilmapiiri, jossa ei ole arvostelun pelkoa ja 3) empaattinen ymmärtäminen ohjaa suhtautumista. Uusikylä toteaa, että jokaisen, joka on tekemisissä lasten kanssa, on syytä olla tietoinen edellä mainituista näkökohdista.

⁴⁹ Jussi Björlingillä ja Michael Jacksonilla on yhteistä lapsitähteyden lisäksi se, että molempien isät valmensivat poikiaan laulajan uraan hyvin nuoresta pitäen ja osittain lasten normaalista maailmasta eristettyinä. Molempien laulajien tiedetään kokeneen jopa fyysistä väkivaltaa lauluharjoitusten yhteydessä. (Björling 1987, 71; Stenius 2002, 37 ja Taraborrelli 2004, 20).

⁵⁰ Esimerkiksi Lonka (2006, 146) ja Hakkarainen ym. (2008, 209).

6. Tutkimuksen toteuttaminen

6.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimustehtävät

Kehittäjäkoulutukseen kuuluvan tutkimukseni tavoitteena on saada tietoa lasten lauluäänestä, laulutaidon kehittymisestä ja lasten laulunopetuksesta sekä luoda uutta materiaalia lasten laulunopetuksen tueksi. Lisensiaatintyöni jakautuu näin kahteen suurempaan kokonaisuuteen.

Osa I. Lisensiaatintyöni ensimmäisessä osassa luon katsauksen lasten laulunopetusta ja lapsen ääntä käsittelevään kirjallisuuteen. Kartoitan tämän avulla muun muassa lapsen äänen fysiologiaa, lasten laulutaidon kehittymisestä ja lasten laulunopetuksen erityispiirteitä ja osa-alueita. Ensimmäisessä osassa on myös haastattelututkimus, jossa kokoan lasten laulunopetuksen erikoisosaajien (katso luku 6.2) työhön liittyviä pedagogisia ajatuksia ja ratkaisuja.

Osa II. Lisensiaatintyöni toinen osa on opas, jonka kirjoitan lasten laulunopetuksen tueksi. Oppaan tekemisessä hyödynnän ensimmäisessä osassa saamaani tutkimustietoa. Opas sisältää muun muassa tietoa lasten äänestä ja sen kehitysvaiheista, laulunopetustilanteesta sekä ääniharjoituksia ja laulumateriaalia opetustilanteisiin (katso luku 6.3).

Tutkimukseni tehtävänä on:

1. selvittää lasten laulunopetuksen erityispiirteitä ja osa-alueita.
2. selvittää, minkälaiset tekijät vaikuttavat lapsen laulutaidon kehitykseen ja millä tavoin lapsille laulua opettava henkilön voi huomioida niitä opetuksessaan.
3. luoda opas lasten laulunopetuksen tueksi.

6.2 Haastattelututkimuksen toteuttaminen

6.2.1 Tutkimusmenetelmä

Käytin lisensiaatin työssäni laadullista lähestymistapaa. Keräsin tietoa harkinnanvaraiseen otantaan⁵¹ perustuvan haastattelun avulla. Haastattelun valinta tutkimukseni tiedonkeruumenetelmäksi perustui muun muassa seuraaviin seikkoihin: tutkimuksessani ihminen on merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli, kysymyksessä on vähän kartoitettu alue ja halusin selvittää ja syventää saatavia vastauksia ja tietoja (Hirsjärvi ym. 2000, 192).

Haastattelumuodoista parhaimmaksi tutkimukseeni soveltui teemahaastattelu. Teemahaastattelurungossa etukäteen määritellyt aihepiirit ja teema-alueet takaavat sen, että jokaisen haastateltavan kanssa puhutaan edes jonkin verran samoista asioista (Eskola ja Suoranta 2001, 87). Haastattelussa oli myös syvähaastattelun piirteitä, sillä muutamia teemoja käsiteltiin muita perusteellisemmin ja niihin palattiin myöhemmin. Haastattelujen lopussa pyysin myös haastateltavia lisäämään kysymyksiä tai uusia teemoja tutkimusalueesta. Varsinaisia uusia aiheita ei näin tullut esille, mutta pyyntöni palautti useimmat haastateltavat käsittelemään aikaisemmin käytyjä aiheita.

Observoin myös haastateltavien pitämiä harjoituksia. Harjoituksista saamaani tietoa käytin lisensiaatin työni toisessa osassa eli oppaassa lasten laulunopetukseen (tarkemmin luvussa 6.3). Näin sain oppaaseen muun muassa ääniharjoitusmateriaalia ja esimerkkejä erilaisista opetustilanteissa käytettävistä hyödylliseksi koetuista toimintatavoista. Harjoitusten observointi ei varsinaisesti kuulunut tutkimukseni ensimmäisen osan tiedonhankintamenetelmiin, mutta harjoitusten seuraaminen toi muutamia kysymyksiä teemahaastattelurunkooni.

6.2.2 Haastateltavien valinta

Tutkimukseni oli laadullinen tapaustutkimus, jossa haastateltavien määrää tärkeämpi seikka oli haastateltavien pätevyys ja pitkä kokemus lasten laulunopetuksen alueelta. Voidaan sanoa, että haastateltavat ovat tämän alueen huippuosaajia, eksperttejä.⁵² Haas-

⁵¹ Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään usein pieneen määrään tapauksia. Aineiston tieteellisyyden kriteeri ei ole sen määrä vaan laatu (Eskola ja Suoranta 2001, 18).

⁵² Majjala (2003, 52) määrittelee eksperttiä toteamalla, ”että yksilö on osoittanut pätevyytensä tai että yksilö on saanut tunnustusta taidoistaan.” Tynjälä ym. (1997, 477) toteavat eksperttien kykenevän muun muassa ratkaisemaan alansa ongelmia sekä arvioimaan omaa toimintaansa noviiseja paremmin.

tateltavien pätevyyden ja kokemuksen merkinä oli muun muassa menestys kuoronjohtajina kansainvälisissä lapsikuorokilpailuissa ja -katselmuksissa, muiden alan toimijoiden arvostus, valtiovallan merkittävät huomionosoitukset⁵³ työstä lasten laulamisen alueella sekä pitkäaikainen, yli kaksi vuosikymmentä kestänyt työskentely lasten laulunopetuksen alueella.

Haastateltavien valintaan sain apua myös Suomen laulajien ja soittajien liitolta (Sulasol), lasten laulamisen parissa työskenteleviltä pedagogeilta ja haastateltavilta itseltään. Teemahaastattelun lopussa kysyin haastateltavien näkemystä siitä, ketkä heidän mielestään täyttäisivät edellä mainitut haastateltavan kriteerit. Näin käytin myös niin sanottua lumipallo-otantaa.⁵⁴ Samoja ehdokkaita haastateltaviksi tuli esille näillä eri tavoilla.

6.2.3 Haastateltavien esitleminen

Suomessa oli vain muutama henkilö, jotka täyttivät edellä mainitut haastateltavaksi valitsemisen kriteerit. Mahdollisia suomalaisia haastateltavia olisi ollut enemmän, jos tutkimukseni olisi käsitellyt myös perusopetuksen ohittaneiden nuorten laulamista tai jos olisin haastatellut alle kaksikymmentä vuotta lasten laulunopetuksen alueella työskennelleitä pedagogeja. Melko nopeasti selvisi, että osa haastateltavista tulisi olemaan ulkomaalaisia. Laajempi haastateltavien valintapohja takasi paremman anonymiteetin haastateltaville. Tarkoitukseni ei ollut kuitenkaan vertailla eri maiden käytäntöjä tai perinteitä. Selvittäessäni tutkimukseni alussa lasten laulunopetusta antavia tahoja (luku 3) ilmeni, että haastateltavani tulisivat löytymään lapsikuorosten johtajista.

Haastateltaviksi valikoitui neljä pedagogia, suomalainen (Su), ruotsalainen (Ru), tanskalainen (Ta) ja saksalainen (Sa) asiantuntija. Kaikki haastateltavat olivat toimineet lapsikuorosten johtajina, mutta heillä oli kokemuksia lapsien laulunopetuksesta muuallakin kuin kuorotoiminnassa. Kaikki olivat esimerkiksi jossain vaiheessa työuraansa opettaneet laulua koulussa. Kaksi haastateltavista oli profiloitunut joko tyttö- tai poikakuoronjohtajaksi, mutta he olivat työskennelleet myös molempien sukupuolien laulunopetuksen parissa. Kaikilla haastateltavilla oli runsaasti kokemusta aikuistenkin laulunohjauksesta.

⁵³ Kaikki haastateltavat olivat saaneet työstään erilaisia tunnustuksia, kuten korkea-arvoisia kunniamerkkejä ja kunniajäsenyyksiä.

⁵⁴ Tutkija etsii muutamia avainhenkilöitä, jotka ovat mukana siinä toiminnassa, jota ollaan tutkimassa. Kun heidät on haastateltu, heitä pyydetään ehdottamaan muita henkilöitä, jotka saattaisivat puhua täydentäen jo saatua tietoa. Hirsjärvi & Hurme (2008, 59–60).

Haastateltavien ikäjakauma sijoittui viidenkymmenen ja seitsemänkymmenen ikävuoden väliin.

Tutkimusalueeni ja ympäristö, jossa haastateltavat toimivat, on suhteellisen suppea, ja sillä työskentelee melko vähäinen määrä henkilöitä, jotka täyttivät haastateltavaksi valittavien kriteerit. Näin ollen tarkempi haastateltavien esitteleminen uhkasi tunnistamattomuutta, jonka heille olin luvannut. Haastateltavat eivät periaatteessa kokeneet suureksi ongelmaksi henkilöllisyytensä paljastumista, mutta muutamista aiheista, kuten opettajan ja oppilaiden sukupuolieroista haastateltavat sanoivat puhuvansa mieluummin tunnistamattomana kuin tunnistettuna henkilönä.

6.2.4 Haastattelujen toteuttaminen

Haastattelut toteutettiin Ruotsissa, Suomessa, Tanskassa ja Saksassa vuosina 2006–2008. Haastattelut tehtiin Ruotsissa ruotsin kielellä, Suomessa suomeksi ja Saksassa saksaksi. Tanskassa haastattelu tehtiin englannin kielellä. Vaikka hallitsenkin haastattelussa käyttämiä vieraita kieliä hyvin, katsoin tarpeelliseksi käyttää ammattiapua litterointini käännösten tarkistuksissa. Viivyin ulkomaisissa haastattelukohteissa noin viikon, jolloin toteutin haastattelut ja litteroin ne. Tämä tarjosi mahdollisuuden kysyä haastateltavilta vielä kasvotusten tarkennuksia niin kielellisiin kuin sisällöllisiin asioihin.

Haastattelut tehtiin haastateltavien haastattelulle sopivaksi katsomissaan paikoissa. Kolme haastattelua tehtiin haastateltavien työhuoneissa ja yksi haastateltavan kotona. Haastattelut kestivät 2–3 tuntia. Kaikki haastateltavat suhtautuivat haastatteluihin ja niiden taltioimiseen myönteisesti. He kertoivat innokkaasti omista näkemyksistään ja olivat iloisia, että heidän tärkeäksi kokemansa asia, lasten laulaminen, oli tutkimuksen kohteena.

6.2.5 Teemahaastattelurungosta

Muodostin teemahaastattelurunkoni (liitteenä) pääosin lasten laulunopetusta käsittelevästä kirjallisuudesta, omassa työssäni esille tulleiden kysymysten ja lasten laulunopetuksen parissa työskentelevien kollegoiden parissa käytyjen keskustelujen pohjalta. Muutamia ajatuksia tuli myös työni opasosiota varten observoimistani opetustunneista. Haastattelurungon kysymykset voidaan jakaa kahteen aihepiiriin, joissa toisessa määritellään lasten laulunopetuksen toimintaympäristöä ja erityispiirteitä, kuten lapsen äänen-

kehityksen haasteita ja laulunopetuksen oppimisympäristöä. Toinen aihepiiri muodostuu kysymyksistä, joissa käsitellään laulunopetustilanteen käytäntöjä ja pedagogisia ratkaisuja, esimerkiksi lauluohjelmiston valintaa tai säestyssoitinten käyttöä.

Haastatteluissa pyrin noudattamaan teemahaastattelurunkoani, mutta en orjallisesti. Välillä keskustelut etenivät toiseen, myöhemmin haastattelurungossa tulevaan aiheeseen tai uuteen hedelmälliseen näkökulmaan. Välillä taas haastateltavat palasivat aikaisemmin esitettyihin teemoihin, kun mieleen tuli uusia ajatuksia aikaisemmin käsitellyistä aiheista.

Halusin varmistaa, että käsittelin tutkimusaluetani laajasti, ja että haastattelurunkoni olisi riittävän kattava. Olin varautunut lisäämään haastattelurunkooni uusia kysymyksiä ja palaamaan aikaisempiin haastateltaviin, mikäli sellaisia olisi eri haastattelujen yhteydessä tullut tarvetta. Haastattelujen lopussa tiedustelin haastateltavilta, jäikö heidän mielestään käsittelemättä joitain oleellisia kysymyksiä tai aihepiirejä lasten laulunopettamiseen liittyen. Tässä kohtaa haastateltavat totesivat kysymykset kattaviksi ja korkeintaan palasivat aikaisemmin käsiteltyihin teemoihin. Minulla ei ollut näin ollen tarvetta palata edellisiin haastatteluihin haastattelurungon muutosten takia.

6.2.6 Aineiston analyysi ja tulkinta

Siirsin digitaalisesti äänitetyt haastatteluni tietokoneohjelmalle, joka näyttää äänitetyn materiaalin tietokoneen näytöllä visualisessa muodossa, jolloin se on helpommin hahmoteltavissa ja käsiteltävissä. Ohjelman avulla pystyin muun muassa poistamaan suhteellisen helposti merkityksettömät tauot haastatteluista. Esimerkkinä tällaisesta voidaan mainita tilanteet, jossa huoneeseen tuli joku ulkopuolinen kysymään haastateltavalta jotakin.

Tein haastattelujeni teemoittelun ja analysoinnin pääsääntöisesti suomeksi käännettyjen litterointien pohjalta, mutta pystyin myös tuolloin hyödyntämään valitsemaani tietokoneohjelmaa. Ohjelmassa on mahdollista tehdä yhteneväisiä merkintöjä osoittamaan kohtia, joissa käsiteltiin samoja aihealueita. Kaikki haastattelut voitiin laittaa myös samanaikaisesti näkyviin näytölle päällekkäin. Indeksoinnin avulla pystyin vertaamaan nopeasti kaikkien haastateltavien puhetta samasta aiheesta myös kuulonvaraisesti. Litteroitujen tekstien analysointien yhteydessä kuuntelin alkuperäisiä haastatteluja ja havainnoin muun muassa haastateltavan äänenpainoja ja väriä, joiden litteroiminen olisi ollut haas-

tavampaa. Äänen sävy ja väri tukivat muun muassa tulkintaani siitä, miten merkittävänä ja keskeisenä haastateltavat pitivät kulloinkin käsiteltävää aihetta. Runsaalla aineiston kuuntelulla tavoitin haastattelutilanteen tunnelmaa ja ilmapiiriä, joka ei enää puheen kielenkäännösten ja paperille siirtämisen jälkeen ollut niin läsnä.

Teemoittelu muodostui hyvin samanlaiseksi kuin teemahaastattelurunkoni (liitteenä). Eskola ja Suoranta (2001, 151) toteavat, että teemahaastattelun teemat muodostavat jo sinänsä eräänlaisen aineiston jäsenyyksen. En kokenut tätä ongelmaksi, sillä vaikka haastatteluista muodostui esioletukseni mukaisia teemoja, esille nousi myös aivan uusia näkökulmia. Yhdellä teemahaastattelurunkoni kysymyksellä⁵⁵ hain vastauksia ja materiaalia lähinnä työni opas-osiota varten enkä esittele sen tuloksia tässä osiossa.

Välillä osa haastateltavista eksyi puhumaan muistakin kuin teemahaastattelurungossa olevista aiheista. Esimerkiksi kertomukset haastateltavien omasta henkilöhistoriasta ja musiikillisista saavutuksista olivat haastattelun kannalta toisarvoisia. Jossain määrin tuli tunne, että haastateltavat halusivat näin vakuuttaa haastattelijan omasta erikoisosaamisestaan. Tähän ei kuitenkaan ollut tarvetta, sillä heidän pätevyytensä oli tunnustettu jo haastateltavien valinnan yhteydessä (luku 6.2.2). Litteroin haastattelut sanatarkasti sellaisenaan, mutta analyysivaiheessa jätin tutkimusalueeni ulkopuoliset kommentit analysoimatta.

Haastateltavat puhuivat asioista, jotka he kokivat tärkeäksi ja joita olivat aikaisemmin pohtineet. Haastateltavat olivat itsekin kirjoittaneet erilaisiin julkaisuihin useista käsiteltävistä aihepiireistä. Näin ollen vastaukset olivat usein hyvin selkeitä ja kiteytyneitä. Tulkintaani helpotti myös, että asiat joista puhuttiin, olivat pääsääntöisesti konkreettisia ja sanallisesti helposti ilmaistavia.

Aineiston analyysin ja tulkinnan yhteydessä tein merkintöjä myös lisensiaatintyöni toisen osan eli oppaan sisältöä varten. Merkitsin omilla merkeillä ne aihealueet ja pedago-

⁵⁵ Kysymys ”Mitä esiintymisissä tulisi huomioida?” toi runsaasti näkökulmia konserttitilanteeseen. Vastauksien avulla sain oppaaseen tietoa muun muassa esiintymisvalmennuksesta ja ohjeita sitä varten.

giset näkökulmat, jotka olivat erityisen tarpeellisia lasten laulunopetuksen parissa työskenteleville pedagogeille ja joista näin ollen tulisi raportoida myös oppaassa.

6.3 Oppaan sisältö

Lisensiaatintyöni toisen osan eli oppaan lasten laulunopetuksen tueksi sisältö perustuu tutkimukseni ensimmäisessä osassa saamaani haastattelutietoon ja haastateltavien työn observoimiseen, ulkomaiseen ja suomalaiseen kirjallisuuteen ja tutkimukseen lasten laulunopetuksesta (katso luvut 2.3 ja 2.4) sekä omaan, yli 30 vuoden kokemukseen lasten laulunopetuksesta, johon liittyy oman laulamisen ja opetuksen lisäksi kymmenien kollegoiden työskentelyn seuraamista niin Suomessa kuin ulkomailla.

Opas sisältää tietoa niin lasten laulunopetuksen historiasta ja nykypäivästä kuin lapsen äänestä ja sen kehitysvaiheista. Siinä on pedagogisia ajatuksia ja harjoituksia laulunopetus- ja esiintymistilanteisiin liittyen. Oppaassa käsitellään esimerkiksi esiintymisjännitystä, mikrofonin käyttöä, aikuisen antamaa äänimallia ja monia muita lasten laulunopetuksessa kysymyksiä herättäviä asioita. Tästä osasta poiketen esittelen siinä myös perusopetusikäistä nuorempien lasten äänen ja laulamisen kehitystä sekä äänielimistön ja äänentuoton perusteita. Oppaan lopussa on kokoelma ääniharjoituksia. Oppaaseen kuuluu myös erillinen laulumateriaali-liite, joka sisältää kymmenen laulusovitusta diskanttiaanille.

Opas on tarkoitettu kaikille laulavien lasten parissa työskenteleville, kuten lastenohjaajille, musiikkileikkikoulujen ja perusopetuksen opettajille ja kuoronjohtajille. Se toimii tieto- ja materiaalilähteenä, jota voi käyttää käytännön työssä. Näin ollen tekstit ovat selkeitä ja helppolukuisia. Esimerkiksi suoria viittauksia tai lainauksia käytetään vähemmän kuin tämän osan teksteissä. Olen konsultoinut kollegoitani ja eri alojen asiantuntijoita tekstien sisällössä. Tekstien luettavuudesta ja selkeydestä keräsin kommentteja myös opettajilta, joilla oli melko vähän kokemuksia ja tietämystä lasten laulunopetuksesta. Oppaan harjoitukset olen kokeillut omien lauluoppilaitteni kanssa niin Kruununhaan yläasteella kuin Cantores Minores -kuorossa.

7. Tulokset

Jaan tutkimustulokseni kolmeen osaan. 1) Ensimmäisenä esittelen tuloksia, jotka käsittävät lasten laulunopetukseen liittyviä erityispiirteitä ja osa-alueita. 2) Toinen kokonaisuus muodostuu lapsen laulutaidon kehitykseen vaikuttavista tekijöistä. 3) Tutkimustuloksieni kolmas osa käsittää pedagogisia ajatuksia, harjoituksia ja laulumateriaalia, joita raportoin opasosiossani (katso luku 6.3). Muutamat lasten laulunopetukseen liittyvät asiat, kuten mallioppiminen, tulevat esille useissa tutkimustulosten osioissa.

7.1 Lasten laulunopetuksen erityispiirteitä ja osa-alueita

Lasten laulunopetuksen erityispiirteiksi ja osa-alueiksi muodostui seitsemän suurempaa kokonaisuutta. Ne ovat 1. lasten laulunopetus ryhmäopetuksena, 2. lasten laulunopetuksen oppimisympäristö, 3. lasten ja aikuisten laulunopetuksen eroja, 4. lauluohjelmiston valinta lapsilaulajille, 5. äänenavaus, 6. äänenmuodostus ja 7. äänenmurros. Lisäksi esille tuli muutamia yksittäisiä pienempiä näkökulmia, joita esittelen tämän luvun lopussa (luku 7.1.8), sekä opas-osiossa.

7.1.1 Lasten laulunopetus ryhmäopetuksena

Lasten laulunopetuksen tapahtuminen pääsääntöisesti ryhmämuotoisuus selvisi jo tutkimukseni alkuvaiheessa, kun etsin henkilöitä, jotka täyttävät haastateltaviksi valittavien kriteerit (katso luku 6.2.2). Kävi ilmi, että haastateltavat löytyisivät erilaisten lapsi- ja nuorisokuorojen johtajista. Myös lasten laulunopetusta käsittelevä kirjallisuus tukee tätä tulosta. Useat lasten laulunopetuksesta käytännön oppaita kirjoittaneet henkilöt⁵⁶ sekä laulutaidon kehitystä tieteellisemmin tutkineet asiantuntijat⁵⁷ työskentelevät tai ovat työskennelleet lapsikuorojen parissa. Sama tulos tuli esille myös musiikkioppilaitoksille teettämästäni kyselystä (katso luku 3.3). Sen sijaan haastattelun kriteerit täyttäviä, pelkästään yksittäisiä lapsilaulajia opettaneita henkilöitä ei löytynyt. Erilaisiin lapsisolistitehtäviin, kuten ooppera-, musikaali- tai teatterirooleihin valmennettavat laulajatkin valitaan pääsääntöisesti lapsikuorojen laulajista, ja näin lapsilaulajan äänellinen pohjakoulutus on annettu kuoron piirissä.

⁵⁶ Esimerkiksi Bartle (1988), Phillips (1996) ja Mohr (1997).

⁵⁷ Esimerkiksi Rutkowski (1996) ja Junda (1994) ja Mang (2006).

7.1.2 Lasten laulunopetuksen oppimisympäristö

Haastateltavat nostivat oppimisympäristön hyvin tärkeäksi tekijäksi laulunoppimisessa. Laulunopetustilanteessa tulisi olla rohkaiseva ja innostava ilmapiiri, jossa jokainen uskaltaa tuottaa lauluääntä. Lapsille laulua opettavan tulee tuntea yksilöllisten äänenkehityksen erojen lisäksi myös laulajien henkiset erot. Laulaminen on osa ihmisen persoonaa, ja laulunopiskelijoilla on suuret yksilölliset erot siinä, miten he kokevat ääneen kohdistetut rakentavassakin mielessä annetut ohjeet ja tilanteet, joissa käsitellään heidän persoonallista lauluääntään. Esimerkiksi yksinlaulaminen varsinkin ryhmän kuullen voi toisille olla ongelmatonta, kun taas jotkut voivat kokea tilanteen pelottavana. Myös yhteisöllisen ilmapiiri katsottiin hedelmälliseksi laulunopiskelussa. Yhteisöllisyyttä tukee muun muassa lasten mahdollisuus esittää kommentteja ja osallistua ideointiin esimerkiksi musiikillisten valintojen yhteydessä.

Ohjelmiston opiskelua tärkeämpi tehtävä on, että niille saataisiin luoduksi oikeanlainen ilmapiiri siinä, sellainen peloton ilmapiiri, että ne uskaltavat käyttää rohkeasti sitä ääntänsä eivätkä kainostele toisiaan lapsiltakin tulee hyviä ideoita ja neuvoja... tärkeää on oppia tuntemaan lapset myös yksilöinä. Kun ne tuntee yksilöinä, niin tietää mitä puolta pitää rohkaista kenessäkään. (Su)

Yhteisöllisyyden ilmapiirissä ihmiset laulavat mielellään. (Sa)

Tärkeäksi koettiin myös, että oppimisympäristössä oppilas saa kokemuksen oppimisesta, kehittymisestä ja omasta kapasiteetistaan. Vastaajien mukaan hyvässä oppimisympäristössä jokainen oppilas kokee olevansa myös arvostettu ja vakavasti otettu yksilö, vaikka opetus tapahtuisi isossa, yhteisöllisessä ryhmässä. Näin tavoitteellinen laulunopetus eroaa esimerkiksi yhteislaulutilanteista, jossa ei anneta ohjeistusta lauluäänen kehittämiseen varsinkaan yksilöllisiä eroja huomioiden.

Näin monen kouluvuoteni jälkeen minulle on muodostunut myös filosofinen näkökulma. Kun työskentelen lapsien kanssa, tulee minun osoittaa, että otan heidät vakavasti, että en pidä heitä pikkulapsina, jotka eivät pysty parempaan. Minulle pedagogina on tärkeä tehtävä vapauttaa kaikkien lasten mahdollisuus, joka heillä on. (Ru)

Lapsille laulua opettavan tulisi uskoa omiin taitoihinsa ja olla kyvykäs innostamaan muita... On tärkeää, että lapsille jää aina harjoitusten jälkeen kokemus edistymisestä. (Ta)

Hyvään oppimisympäristöön liittyvissä vastauksissa haastateltavat mainitsivat painokkaasti muun muassa seuraavia asioita: peloton ilmapiiri, oppilas uskaltaa, rohkaistaan. Näistä voidaan todeta, että hyvässä oppimisympäristössä on keskeisesti läsnä tunne turvallisuudesta.

7.1.3 Lasten ja aikuisten laulunopetuksen eroja

Vastaajien mukaan lasten ja aikuisten laulunopetuksessa lauluäänentuoton peruslähtökohdat ovat samat. Laulunopetuksen kirjallisuudessa usein käytetyt laulutekniset osa-aluejaottelut, kuten lauluasento, hengitys, resonaatio ja artikulaatio, sopivat kaiken ikäisille laulunopiskelijoille. Painotuseroja mainittiin jonkin verran esimerkiksi äänen rekisterien yhteydessä. Suurin ero lasten ja aikuisten laulunopetuksessa vastaajien mielestä on siinä, miten nämä asiat esitellään. Haastateltavat korostivat lasten laulunopetuksessa oikeanlaisten äänimallien ja mielikuvien⁵⁸ keskeistä merkitystä ja he kehottivat välttämään liiallista sanallista selittelyä. Samoin edellisessä luvussa esitelty oppimisympäristön rohkaiseva merkitys koettiin epävarmassa murrosikävaiheessa erityisen tärkeäksi.

En näe siinä (lasten ja aikuisten laulunopetuksessa) mitään perusteissaan suuria eroja. Painotuseroja on tietysti ja sanoisin, että tuommoiset rekisteriasiat jäävät vähemmälle... Esimerkiksi tämä ohenteiden käyttö, ei me puhuta semmoisesta niille mitään. Se tulee luonnostaan... Yleisesti ottaen emme rekisteriasioihin pane paljon painoa, koska se oppiminen tapahtuu tuossa iässä etupäässä mallin mukaan, matkimisen mukaan. (Su)

Aikuisten kanssa voi puhua. Heidän kanssaan voi työskennellä älyllisellä tasolla. Voi kertoa, miksi esimerkiksi tuki ei toimi, kyse hengitystekniikasta ja aikuiselle sen voi selittää, mutta ei lapselle, he eivät ymmärrä, koska heillä ei ole sellaista näkökykyä. (Sa)

On tärkeä tiedostaa, että poikien fysiikka asettaa tiettyjä rajoituksia. On hyvä olla esimerkiksi hengitys ja äänenlaatuohjeita, mutta jos käytössä on keho, joka ei ole vielä täysin kehittynyt ei ole niin helppoa kehittää hyvä hengitystekniikka, kuten aikuisella... Siinä on suuri ero aikuisten ja lasten välillä. Jos puhutaan musiikin ymmärtämisestä, en usko että siinä on suuria eroja. Lapsen älyllinen kapasiteetti on yllättävä korkea. (Ta)

Haastattelussa tuli esille myös laulua opettavien antamat äänimallit. Aikuisella laulajalla on aina erilainen ”instrumentti” kuin lapsilaulajalla. Miehillä ja naisella on vielä keskenään erilaiset äänet. Aikuinen oppilas voi kuulla opettajaltaankin äänimallia, joka on

⁵⁸ Esimerkkinä mielikuvasta voidaan mainita, että oppilasta voidaan pyytää ajattelemaan syöneensä juuri sitruunaa, kuin kehottaa häntä sijoittamaan ääntään yläsointiseksi.

lähellä hänen omaansa, mikäli molemmat ovat samaa sukupuolta. Sen sijaan lapsilaulajan aikuiselta kuuleman äänimallin matkiminen on ongelmallisempaa kuin aikuisilla. Palaan tähän aiheeseen vielä lauluäänimallien yhteydessä luvussa 7.2.1.

7.1.4 Lauluohjelmiston valinta lapsilaulajille

Haastatteluissa tuli esille, että laulettavien laulujen valinta on yksi tärkeimpiä tekijöitä lasten laulunopetuksessa. Vastaajat sanoivat näkevänsä paljon vaivaa ohjelmiston etsimisessä ja valinnassa. Lauluohjelmiston valinnassa vaikuttavat pedagogiset näkökulmat, niin äänen kuin musiikillisen kehityksen kannalta. Myös laulajien motivaation tukeminen, tekstisisällöt ja taiteelliset näkökulmat mainittiin ohjelmiston valinnan perusteina.

Kuoron hyvyys tai huonous ei johdu niinkään johtajasta, kuinka kyvykäs hän on tai kuinka hyvä hän on laulamaan, vaan hänen kyvystään löytää oikea ohjelmisto, löytää hyvää musiikkia. Tällä tarkoitan, että löytää ohjelmistoa, jossa oppilaat voivat kasvaa. Musiikkia, jossa voi kehittyä. . . Musiikista tulisi löytää koko ajan uusia asioita. Moniäänisyyttäkin voi arvostaa väärin. Laulustemmojen määrä ei saa olla itse tarkoitus. Kuoro voi jopa kehittyä huonompaan suuntaan. Myös vain parin eri stemmaa sisältävät laulut tai jopa kaanonit voivat olla korkeatasoista taidemusiikkia. Se on myös lähtökohta kappaleiden valitsemiseen. (Ru)

Olen sitä mieltä, että lapsille on sävelletty paljon hyvää materiaalia ja on myös kappaleita, joihin lapsiäni ei kuulu. (Sa)

Laulujen valinnassa on tavallaan kaksi päälinjaa. On hyvin tärkeä, että niillä on jotakin annettavaa, ei pelkästään että on kiva laulu. Siinä on jotakin joko äänellisesti tai muuta musiikillista opittavaa. Toinen käytännöllinen juttu on, että meillä pitää olla ohjelmistoa hyvin laajasti, hyvin monenlaista, koska meillä on kaikenlaisia esiintymisiä. Siinä silloin tulee yhtenä tärkeänä tekijänä semmoinen taiteellinen painavuus myöskin mukaan. Pedagoginen puoli on aina ensimmäisenä. (Su)

Haastateltava Su tekee myös omia sovituksia lauluista. Hän kertoi, että näin saa laulajilleen sopivaa materiaalia. Hän varoitti kuitenkin liiallisesta oman sovitusien käytöstä ja kertoi kuulleensa kuoroa, joka lauloi lähes pelkästään johtajansa sovituksia. Kuoron laulustemmoista oli tullut yksi-ilmeinen liian yksipuolisen ohjelmiston vuoksi. Haastateltavat Ta ja Ru näkivät laulujen tekstisisällön tärkeänä laulujen valitsemiskriteerinä. Esille tuli myös laulujen tekstin vaikutus laulumotivaatioon.

Nykyään 13–14-vuotiaat ovat älyllisesti kyvykkäitä. Tämä on tärkeää, sillä lauluja ei pidä laulaa vain hvin vuoksi, ei pelkästään lasten musiikkia, vaan he

laulavat myös aikuisten musiikkia tärkeine ja vakavine aihepiireineen, kuten eksistentiaalistisiakin alueita käsittelevää asioita, joita ei pelkästään yksitoista-vuotiaiden kanssa voi tehdä. (Ta)

Tekstien tulisi olla lapsille ymmärrettäviä, sopia heidän maailmaan. Vieraskielisiltä laulujen sisällön hahmottaminen ja ilmentäminen asettaa vielä lisähaasteita. Olisiko yksi syy poikien vähäisempään kiinnostukseen laulamista kohtaan, se että tekstit ovat usein pojille turhan sööttejä esimerkiksi laulut pikku lampaasta tai Jeesus lapsesta. (Ru)

7.1.5 Äänenavaus

Haastateltavat näkivät äänenavauksessa myös paljon muita tarkoituksia kuin äänielimistön ”lämmittämisen” laulamista varten. Haastateltava Ru kertoi, että äänenavauksella on laulamiseen henkisestiikin valmistava merkitys ja että äänenavaus ei saa olla irrallinen tapahtuma muusta laulamisesta, vaan sen avulla voi harjoitella myös ohjelmistoa. Äänenavaus koettiin myös tilanteeksi, jossa rakennetaan oppimisympäristöä otolliseksi laulunopiskelulle.

Äänenavauksien yksi tärkeä funktio on luoda otollinen ilmapiiri laulamiseen. Sen aikana kuorolaiset unohtavat päivän muut tehtävät ja äänet hitsautuvat yhtenäiseksi. Äänenavauksen aikana saavutettavaa hyvää soundia ei saa unohtaa, kun siirrytään kappaleisiin ja varsinkin uusia lauluja tapailtaessa laulamiseksi ei saisi unohtaa oikeaa äänenkäyttöä. Hyödyllisimmillään äänenavaukset palvelevat samassa harjoituksessa olevien kappaleiden opettelua. Esimerkiksi jos ohjelmistossa on paljon synkooppeja sisältävä kappale, voidaan äänenavauksenkin valita synkooppiharjoituksia. (Ru)

Myös haastateltava Ta koki ohjelmiston huomioimisen äänenavauksien yhteydessä tärkeänä.

Jos laulettavassa teoksessa on esimerkiksi juoksutuksia, keskitymme niihin osaluoksiin, romanttista musiikkia lauletaessa teemme aluksi hengitysharjoituksia, nyt kun teemme renessanssi-ohjelmistoa, pyrimme keskittymään intonaatioon ja suoraan ääneen. Me valitsemme siis äänenavausohjelmiston palvelemaan ohjelmistoa, jota teemme. Tämä on tärkeää. (Ta)

Haastateltava Su kertoi käyttävänsä äänenavausta myös kasvatuksellisesti hyväkseen, niin että joskus myös halukas laulaja yksin tai kaverinsa kanssa saattaa vetää tutut äänenavausharjoitukset. Näin lapset saavat vastuuta ja kokemusta myös kuoron edessä

olemisessa. Harjoituksia tekeville lapsille ikätoverin ohjeiden mukaan tekeminen on myös mielenkiintoa lisäävää vaihtelua.

Lapset oppivat ottamaan vastuuta omasta tekemisestään eri tavalla. Jos siellä on joku aina sanomassa nyt tehdään näin, ne oppii tottelemaan, mutta jos kollega (toinen lapsilaulaja) tekee siellä jotakin niillä on kontrolli päällä koko ajan. (Su)

7.1.6 Äänenmuodostus

Raja äänielimistön lauluun valmistamisen ja lauluäänen ominaisuuksien kouluttamisen välillä on joskus häilyvä. Termejä äänenavaus ja äänenmuodostus käytetään välillä kuvaamaan samoja asioita ja samoja ääniharjoituksia. Laurance (2000, 222) toteaa, että lasten laulamisen asiantuntijat ovat yksimielisiä siitä, että lapsille voidaan ja tulee opettaa laulutekniikan perusteita. Sen sijaan tavasta, jolla tämä toteutetaan, on erilaisia mielipiteitä ja käytänteitä. Laurance kirjoittaa, että esimerkiksi Saksassa käsitetään äänenmuodostus ja laulaminen erillisinä asioina, kun taas Ruotsissa lasten laulunopetuksessa on vallalla ajatus, jonka mukaan lauluteknisiä asioita ei tulisi opettaa tietoisesti, vaan laulamisen ohessa. Vastaajatkaan eivät nähneet aina täysin selkeää eroa äänenavauksen ja äänenmuodostuksen välillä. Toisaalta äänen ”muodostaminen” käsitteenä herätti myös kielteisiä ja ristiriitaisiakin kommentteja. Äänenmuodostuksen yhteydessä haastateltavat puhuivat myös omista äänenlaadun näkemyksistään. Vastauksissa oli tulkittavissa myös äänenmuodostuksen liittyminen enemmän yksilö- ja pienryhmäopetustilanteihin kuin ison ryhmän harjoituksiin.

Minulla ei ole mitään sellaista tarkasti rajattua unelmaaääntä minkälaiseksi minä yritän ne lasten äänet muodostaa. Idea on se, että lähdetään siitä lapsen omasta materiaalista, eikä pyritä sitä muokkaamaan johonkin määrättyyn suuntaan, soundiin. (Su)

Äänenmuodostuksen yhteydessä äänen laatuun liittyvä kommentti käsitteli äänen kehollisuutta.

Ruotsalaislapset lallattelevat yhä enemmän. Tässä käytän sanaa energia, joka tässä on kadonnut. Ne, jotka sanovat, että on mukava laulaa ja haluavat laulaa enemmän, ovat niitä, jotka ovat saneet fyysisen laulamisen kokemuksen. Laulaminen lähtee kehosta. Fyysinen laulaminen aiheuttaa halun laulaa enemmän. Siellä on myös laulamisen ilo. Sitä ääntä ei saa hukata. (Ru)

Kun puhutaan äänen laadusta, pojat näyttävät muodostavan ääntään enemmän päänaalueelta, kun taas aikuinen laulaja koko kehollaan. Yritämme toki heitä saada käyttämään koko kehoaan, mutta he eivät ole yhtä tietoisia. (Ta)

Haastateltava Sa näki äänenmuodostuksen jopa tarpeettomana isossa epähomogeenisessa ryhmässä.

Lyhyesti sanottuna terve lapsiääni ei tarvitse äänenmuodostusta. Kaksi lapsiryhmää tarvitsee äänenmuodostusta. Ensinnäkin ne, joilla on selkeä äänellinen sairaus, jota pyritään parantamaan normaaliin lauluääneen, ja toiseksi aivan huiput. Sen sijaan keskivertolapsilaulajat, ovat spontaaneja ja parasta äänenmuodostusta lapsille on, kun laulaa mahdollisimman oikein malliksi. Koulussa ei mielestäni tarvitse olla suunniteltua äänenmuodostusta. Lapsikuorossa sen sijaan kylläkin, mutta koulussa pitää olla yksinkertaista äänenmuodostusta laulamisen yhteydessä. (Sa)

7.1.7 Äänenmurros

Haastateltavat näkivät äänenmurroksen haasteellisena tapahtumana lasten laulunopetuksessa. Äänenmurroksen yksilölliset erot ja tapahtumaan liittyvät fyysiset ja psyykkisetkin asiat vaativat murrosikäisten laulua opettavilta kykyä huomioida laulajat yksilöinä isossakin ryhmässä.

Haastateltavat olivat huomanneet äänenmurroksen aikaistumisen selvästi lasten laulunopetuksen parissa työskentelyvuosiensa aikana. Varsinkin ne henkilöt, joiden laulajisto koostuu pääosin pojista, olivat huolestuneita äänenmurrostopahtuman aikaistumisesta. Eräs haastateltavista näki tässä jo poikakuorotradition lopun alkua.

Buxtehuden aikaan pojat olivat 17–18-vuotiaita äänenmurroksen alkaessa, nykyään 13 tai onnekkana 14, jopa 12. Milloinhan äänenmurros alkaa niin varhain, että poikien älyllinen kapasiteetti ei kykene käsittelemään ohjelmistoa, jota tehdään? Se ei tapahdu vielä minun elinaikanani, mutta herää kysymys, tapahtuuko näin. Tyttöillä tämä ei niinkään ole ongelma, mutta onko tämä pojilla lopun alkua kulttuurille, joka on ollut niin tärkeä osa länsimaista musiikkikulttuuria. (Ta)

Äänenmurroshan on poikakuorojen tuho, koska se tulee yhä aikaisemmin. Kukaan ei tiedä siihen tarkkaa syytä. Kukaan ei tiedä, miksi Bachin aikana äänenmurros tuli pojilla 18–19-vuotiaana ja nykyään 11–12-vuotiaana. (Sa)

Olen opettanut kolmekymmentäviisi vuotta tässä koulussa ja olen havainnut äänenmurroksen aikaistuneen ainakin vuodella viimeisen kahdenkymmenen opetusvuoden aikana. Olen kuullut vastaavaa myös kollegoiltani ympäri maailman. Tämä tarkoittaa, että 11–12-vuotiaat voivat olla jo äänenmurroksessa. (Ru)

Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että äänenmurroksen aikana laulaminen ei ole vahingollista, jos se tapahtuu kontrolloidusti. Tällä tarkoitetaan, että laulajat seuraavat omia tuntemuksia ja jos esimerkiksi kurkun alueella tuntuu selkeää kipua, on pidettävä taukoa. Myös opettajan on syytä vastaajien mukaan kontrolloida äänenmurrosikäisten äänen kehitystä aika ajoin kahden kesken. Äänenmurroksessa olevien laulajien kanssa tulisi käyttää ohjelmistoa, joka sopii heidän rajoittuneelle äänialalleen. Haastatteluissa tuli esille, että herkemässä vaiheessa pojan ääni toimii vain noin kvintin alueella yksi-viivaisen c:n alapuolella. Ääni saattaa pahimmillaan olla niin suuressa muutostilassa, että lyhyttä taukoa voi suositella. Tytöillä taukoa ei tarvita, mutta eräs haastateltavista kertoi, että tytöillä on tapana kehittää ylikorostunut rintaääni, jos heitä ei ohjata oikein. Haastateltavat korostivat äänenmurroksen yksilöllistä kehitystä. Laulamista äänenmurroksenkin aikana pidettiin jopa suotavana, jotta fyysinen ote ja motivaatio eivät katoaisi lauluäänentuotosta.

Äänenmurroksen aikana voi laulaa, mutta tietyllä varovaisuudella ja tarkkailun. Suuressa ryhmässä tämä on kuitenkin vaikeaa. Kiinnostus laulamiseen voi kadota pitkän äänenmurros tauon aikana. (Ru)

Pojat saavat laulaa äänenmurroksen aikana. Jokaisella lapsella on omanlaisensa äänenmurros. Heidän puheäänensä on jo aikuisen kaltainen, mutta he voivat vielä laulaa (poikaääntä) jos heillä on hyvä tekniikka ja korkea motivaatio. Jos he haluavat, he pystyvät. Jos he haluavat ja pystyvät, annamme heidän jatkaa niin pitkään kuin mahdollista. (Ta)

Silloin kun äänenmurros on tulossa, ohje on se, että älkää laulako väkisin, jos tuntuu pahalta kurkussa, niin älkää laulako niitä (säveliä). Tarkkailkaa itse, ja jos tuntuu siltä, että tämä stemma ei ole hyvä, niin tulkaa sanomaan niin kokeillaan ja siirretään. On tärkeää, että pojat eivät menetä kasvojaan eivätkä tule laulukyvottomiksi, koska se saattaa pojille olla arka paikka. Monet niistä kyllä pystyy kehittämään semmoisen laulutavan, että ne pystyvät silti laulamaan diskanttiääniäkin. (Su)

Heille (äänenmurroksessa oleville) tulisi olla oma käsittelynsä, jossa ei kuitenkaan laulettaisi kahta tuntia päivässä, joka olisi heille liikaa. Näen tämän myös psykologisena ongelmana. Tärkeää on, että murrosikäisiä ei hyvästellä. Heille tulisi muodostaa kuorossa oma ryhmänsä vastuullisen opettajan johdolla. (Sa)

7.1.8 Muita lasten laulunopetukseen liittyviä esille tulleita asioita

Haastatteluissa tuli esille edellä mainittujen lisäksi useita erilaisia lasten laulunopetukseen liittyviä asioita ja näkökulmia. Osa niistä, kuten useat käytännön pedagogiset ohjeet, on luettavissa tämän työni liitteenä olevasta oppaasta (katso luku 6.3) eikä niitä esitetä ja analysoida laajasti tässä osiossa. Esimerkkinä näistä voidaan mainita käytännön ohje kaanonien käytöstä kaksiaänisen laulamisen ensiaskeleena sekä pianolla säestämisen lasten laulunopetustilanteissa.

Koululuokankin kanssa kannattaa ryhtyä pikku hiljaa laulamaan moniäänisesti aloittaen kaanoneilla. (Sa)

Haastateltavat näkivät pianolla säestämisen jossain määrin hyödylliseksi uutta ohjelmistoa harjoiteltaessa, mutta varoittivat pianon liiallisesta käytöstä.

Jos piano on aina taustalla, laulajat tukevat siihen, eivätkä kehitä kunnon legattoa. (Ta)

Lasten lauluääntä ei saa peittää pianolla. (Sa)

Sillä (pianonkäytöllä esityksissä) pitää olla selkeä funktio sille laululle. Se ei saa vaan olla ikään kuin tukena, että laulajat pysyisi vireessä tai osaisi stemmansa. (Su)

Alue, jonka laajempi käsitteleminen tässä tutkimuksessa on rajattu pois, ovat asiat, jotka eivät liity suoraan lasten laulamiseen ja lasten laulutaidon kehittämiseen. Kysymys ”Mitä muuta kuin laulamista opitaan lasten laulunopetuksessa?” toi esille runsaasti erilaisia tämän tapaisia ulkomusiikillisia asioita. Esimerkiksi kaikki vastaajat totesivat sosiaalisten taitojen kehittymisen ryhmässä tapahtuvan laulunopiskelun ohessa. Vastauksissa oli myös mainintoja kuorojen matkailun myötä tapahtuvasta kansainvälisyyskasvatuksesta, kielten oppimisesta ja itsenäistymisestä sekä tavoitteellisesta opiskelusta.

Musiikin avulla voi opettaa niin paljon muita asioita, sosiaalinen kasvaminen on hyvinkin tärkeä ja yleensä muiden huomioon ottaminen. (Su)

Tärkeää on antaa lapselle koulutusta jossa oppii että, keskittyneellä opiskelulla saavutettua osaamista arvostetaan. (Ta)

Haastateltavien mukaan lasten opettamisen ja kasvattamisen ero on vaikeasti määriteltävä, eikä määrittely ole välttämättä tarpeellistakaan, mutta pedagogien on hyvä kuitenkin tiedostaa lasten opettamiseen liittyvä ajatus lapsen kasvattamisesta, jossa kasvatuksen välineenä on jokin oppiaine.

Musiikki on erinomainen väline kasvatuksessa. Se on minusta kasvatuksen työkalu. Minun arvoasteikossani musiikin itseisarvo tulee vasta sitten toisena... Minä kasvaton musiikilla. Tässä tulee juuri esille se vastuu, mikä lapsikuoronjohtajalla on, paljon laajempi, mitä aikuispiirissä, koska se vaikuttaa niin paljon lasten kasvamiseen ja kehittymiseen, halusi tai ei. (Su)

Vastauksissa ollut huomionarvoinen näkökulma lasten opettamiseen oli myös näkemys, jonka mukaan laulunopettaja, kuten muutkin opettajat, toimii roolimallina ja esimerkkinä lapsille elämän muillakin alueilla kuin oppiaineensa puitteissa, ja hänellä on suuri vastuu lapsen kokonaiskehityksestä.

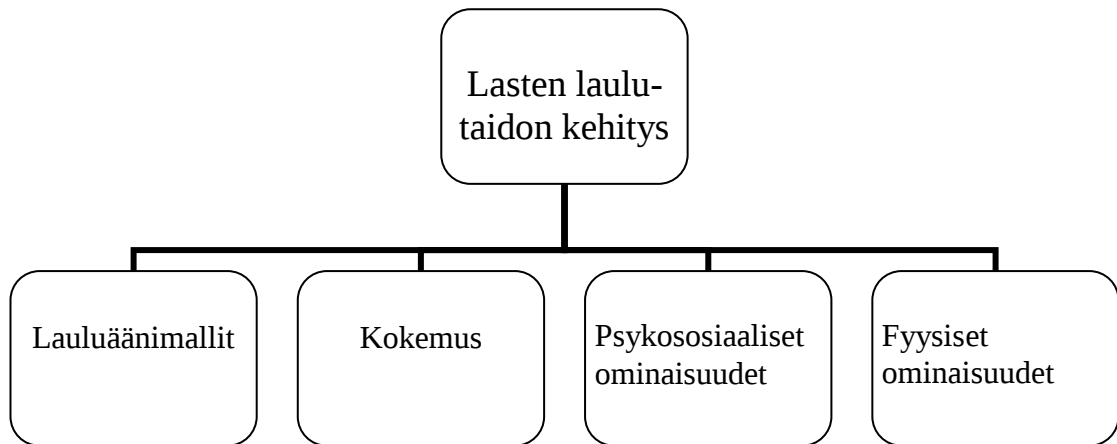
7.2 Lasten laulutaidon kehitykseen vaikuttavia tekijöitä

Edellinen luku käsitteli asioita, jotka olivat lähinnä yksittäisiä erityispiirteitä ja osa-alueita lasten laulunopetuksessa. Seuraavaksi käsittelen tutkimukseni tuloksia laajemman kokonaisuuden eli lasten laulutaidon kehitykseen vaikuttavien tekijöiden valossa. Kappaleen aluksi esittelen lasten laulutaidon kehitystä havainnollistavan kuvaajan (katso luku 7.2.1), jonka muodostin haastattelujen sekä lasten laulamisen kirjallisuuden⁵⁹ pohjalta. Kuvaaja muodostuu neljästä osa-alueesta, jotka ovat pohjana laulutaidon kehitykselle. Osa-alueiden käsittelyn yhteydessä esittelen haastateltavien ajatuksia, kertaan Smithin (2006) ja Bartlen (1998) jaottelua laulutaidon kehityksen ongelmien syistä (katso luku 4.2.3) ja kokoan näkemyksiä siitä, miten lapsille laulua opettava pedagogi voi huomioida näitä opetuksessaan. Luvun lopuksi esittelen vielä haastateltavien näkemyksiä lasten laulutaidon kehityksen uhista.

⁵⁹ Keskeisinä lähteinä olivat Smithin (2006, 28–29) ja Bartlen (1988, 13) luettelot laulutaidon kehityksen ongelmien syistä.

7.2.1 Lasten laulutaidon kehitykseen vaikuttavien tekijöiden kuvio

Lasten laulutaidon kehitykseen vaikuttavat tekijät voidaan jakaa neljään osa-alueeseen jotka ovat 1. Lauluäänimallit, 2. Kokemus 3. Psykososiaaliset ominaisuudet ja 4. Fyysiset ominaisuudet. Tämä voidaan esittää seuraavan kuvion avulla.

Kuvio 1. Lasten laulutaidon kehitykseen vaikuttavia tekijöitä.

7.2.2 Lauluäänimallit

Kaikki haastateltavat toivat esille huolensa nykyajan nuorten äänimalleista, jossa luonnollinen, terveeseen ääneen pohjautuva ihanne ei aina ole keskeinen. Vastaajien mukaan terveiden äänimallien kuunteluttaminen pitäisi alkaa jo kotoa varhaislapsuudessa. Tässä kohtaa mainittiin myös miesäänisen laulunohjaajan oman oktaavia matalammalla olevan äänen ongelmallisuus, ja toisaalta aikuisen naisäänen suoraa matkimista ei pidetty hyvänä.⁶⁰ Yhtenä hyvänä äänimallina ryhmäharjoitustilanteessa mainittiin terveäänisen ikätoverin yksin laulama esimerkki.

Laulamisen tarpeen herättäminen lapsuudessa on tärkeää. Lapset eivät ryhdy siihen automaattisesti, vaan mallin täytyy tulla kotoa. (Sa)

Mitä lapsiin tulee, en ole varma uskallanko tätä sanoa, olemmeko me miehet, parempia ääniesimerkkejä kuin naiset. Kun nainen laulaa samassa oktaavissa kuin lapsi, yrittävät he matkia naisopettajaansa, vaikka hänellä olisi viisikymppiä.

⁶⁰ Pohjola (1992, 105) antaa kirjassaan esimerkin huonosta äänimallista ja kirjoittaa kuulemastaan erään moskovalaisen lapsikuoron äänenavauksesta seuraavaa: ”Kypsään ikään ehtinyt näyttämön valtiatar lauloi laajasti vibraavalla, seinien lävitse leikkaavalla sopraanollaan malliksi kuvioita, joita lapset toistivat perässä.”

pinen täti-vibrato. Meitä miehiä he eivät yritäkään matkia niin paljon. Uskon, että kyse on vain oktaavierosta. Me laulamme heille vieraassa oktaavissa, eivätkä he voi koskaan identifioida itseään meidän oktaavialaan ja soundiin, mikä siinä syntyy, vaan he saavat kehittää omaa ääntään. (Ru)

Voit näyttää malliksi, mutta etenkin miesäänelle se on haasteellista. Lapsien on usein vaikeaa suhteuttaa oikeaan oktaavialaan. (Sa)

On parempi vaan antaa niiden tehdä ja vähitellen korjaa niitä ja vie oikeaan suuntaan, käyttää esimerkkeinä sellaisia kavereita jotka sen tekee oikein ja sitä kautta se tieto menee paljon paremmin perille. Oppiminen tapahtuu tuossa iässä etupäässä mallin mukaan, matkimisen mukaan. Oppii parhaiten kun ne kuulevat oikeanlaista äänenkäyttöä. (Su)

Smithin (S) ja Bartlen (B) jaotteluissa lauluäänimalleihin liittyviä syitä laulutaidon kehityksen ongelmiin ovat:

S1. Lapsi ei ole kuullut hyviä lauluäänimalleja.

B1. Kokemattomuus ja altistamattomuus: Lapsi oppii matkimalla. Laulutaidoille ei ole rakennuspohjaa, jos perhe ei rohkaise lasta laulamaan ja anna hyvän lauluäänen mallia.

B4. Huonot äänimallit: Jos lapsi ei kuule juuri muuta kuin raskasta rokkia laulettuna käheällä äänellä, myös lapsi yrittää laulaa samoin.

B7. Kulttuurierot: Jos lapsi tulee muunlaisesta kuin länsimaisesta kulttuurista, voi hän kokea hankalaksi pentatoniset ja diatoniset fraasit.

Lapsille laulua opettavan on hyvä tarjota kuultavaksi lapsen äänenkehitykselle suotuisia äänimalleja. Opettaja toimii omalla äänenkäytöllään esimerkkinä, ja hänen on hyvä tiedostaa aikuisäänensä erilaisuus verrattuna lapsiääneen ja selventää se myös lapsille. Yhtenä vaihtoehtoisena lauluäänimallin antajana voi hyödyntää äänellisesti hyvin kehittynyttä lapsilaulajien ikätoveria.

7.2.3 Kokemus

Haastateltavat näkivät kokemukset erittäin keskeisenä laulutaidon kehityksessä. Yksi tiivistetty kommentti kokemuksen merkityksestä oli, että laulamista oppii laulamalla. Toinen vastaaja kritisoi lasten laulunopetuksessa välillä havaittavaa liiallista sanallista selittämistä äänellisen kokeilemisen sijaan. Luvussa 7.2.6 esiteltävistä suurena laulutaidon kehityksen uhkana nähtiin, että kodeissakaan ei enää rohkaista lapsia laulamaan ja he eivät saa kokemuksia omasta lauluäänenkäytöstä.

Smithin (S) ja Bartlen (B) jaotteluissa kokemukseen liittyviä syitä laulutaidon kehityksen ongelmiin ovat:

S1. Kokemuksen puute: Lasta on jopa saatettu kieltää laulamasta.

B1. Kokemattomuus ja altistamattomuus: Lapsi oppii matkimalla. Laulutaidolle ei ole rakennuspohjaa, jos perhe ei rohkaise lasta laulamaan

B8. Koordinaatio: Sävelten toistaminen oikealta korkeudelta voi olla heikkoa, jos lapsi ei ole laulanut tarpeeksi oppiakseen käyttämään hengitystä ja äänihuulten kontrollia laulamissaan.

Lapsille laulua opettavan tulee rohkaista lasta laulamaan ja tarjota lapselle mahdollisuus kokea kehossaan oma äänensä. Esimerkiksi suuressa ryhmässä ja haastavassa akustisessa tilassa laulajan on vaikea havaita omaa ääntään. Myös laulua säestävien soitinten äänenvoimakkuus on hyvää pitää riittävän alhaisena, jotta laulajat kykenevät selvästi kuulemaan myös omaa lauluääntään. Opetuksen sisällössä on tärkeää antaa suurin tila tekemisille eli laulamiselle liiallisen sanallisen selittämisen sijaan.

7.2.4 Psykososiaaliset ominaisuudet

Kohdassa 7.1.2 esitetyt oppimisympäristöön liittyvät näkökulmat, kuten rohkaiseminen, innostaminen ja yksilöllisten erojen huomioiminen liittyvät oleellisesti myös psykososiaalisten⁶¹ ominaisuuksien huomioimiseen. Kappaleessa esitetyt haastateltavien lainaukset sopivat myös tähän yhteyteen. Motivaatioon ja kiinnostukseen liittyen haastatteluissa mainittiin myös lauluohjelmiston merkitys (katso 7.1.4).

Smithin (S) ja Bartlen (B) jaotteluissa psykososiaalisiin ominaisuuksiin liittyviä syitä laulutaidon kehityksen ongelmiin ovat:

S2. Itseluottamuksen puute: Lapsi saattaa puhuakin hyvin hiljaisella äänellä.

B2. Psykologiset syyt: Laulaminen on tunteiden ilmaisua. Laulutaito ei kehity lapsella, joka on ujo ja jolla on heikko itseluottamus, jos hän ei saa tarpeeksi rohkaisua laulamiseen.

⁶¹ Nykysuomen sanakirjan (1991) määritelmä sanasta psykososiaalinen on psyykkis-sosiaalinen. Tässä tutkimuksessa psykososiaalisilla ominaisuuksilla tarkoitetaan sitä, miten oppilas kokee henkisesti oman toimintansa sosiaalisessa tilanteessa. Esimerkiksi kuinka arka oppilas on tuottamaan lauluääntä ryhmässä.

B6. Motivaation ja kiinnostuksen puute: Opettajan tulee luoda kiinnostusta herättävä, energinen, aktiivinen ja myönteinen ilmapiiri, jotta lapsi pysyy kiinnostuneena.

Lapsille laulua opettavan tulee huomioida jokaisen laulajan yksilölliset psykososiaaliset ominaisuudet suuressa ryhmässäkin. Opettaja on keskeinen henkilö laulamiseen rohkaisevan, motivoivan ja turvallisuuden tunteen tarjoavan oppimisympäristön luomisessa.

7.2.5 Fyysiset ominaisuudet

Haastateltavat painottivat yksilöllisten fyysisten erojen huomioimista. Etenkin suurissa ryhmissä tämä koettiin haasteellisenä, mutta tärkeänä. Varsinaisissa lääketieteellisissä ongelmissa nähtiin lapsille laulua opettavan rooli lähinnä hoitoon ohjaajana, ja laulamista varsinkin isossa ryhmässä ei edes suositeltu fyysisten ongelmien aikana.

Smithin (S) ja Bartlen (B) jaotteluissa fyysisiin ominaisuuksiin liittyviä syitä laulutaidon kehityksen ongelmiin ovat:

S4. Kuuloon liittyvät ongelmat: Kuulovaikeuksia on hyvin eriasteisia. Kuulon ongelmat eivät estä laulamista, mikäli laulamiseen saadaan osaavaa ohjausta.

B9. Fysiologiset syyt: Lasten kuulo-ongelmat ja äänihuulten kyhmyt. Näihin tarvitaan ammattimaista lääketieteellistä apua.

S5. Muut fysikaaliset ongelmat: Lapsilla, joilla on ongelmia puheäännessään, on usein vaikeuksia myös laulamissaan. Käheä-äänisyys voi olla seurausta väärästä äänenkäyttötavasta, kuten liiasta huutamisesta. Myös joidenkin lääkkeiden käyttö voi aiheuttaa käheyttä.

B3. Kypsymättömyys: Lapset kehittyvät eri tahtiin.

Lapsille laulua opettavan tulee huomioida laulajien yksilölliset fyysiset ominaisuudet myös isossa ryhmässä. Esimerkiksi laulujen äänialat tulee valita laulajien äänelliset ominaisuudet huomioiden. Kuulovaikeuksista kärsiviä laulajia voidaan tukea eri tavoin. Laulaja voi esimerkiksi hetkellisesti ohjata oman äänensä käden avulla omaan korvaan. Myös laulajien sijoittelulla voidaan tukea kuulo-ongelmaisia. Lapsille laulua opettava voi havaita lääketieteellistä hoitoa vaativia äänellisiä ongelmia ja näissä tapauksissa ohjata asiantuntevaan hoitoon. Ammattiapuun ohjausta tarvitaan usein myös kuululunymmärtämisen vaikeuksissa. Ne voivat johtua fyysisistä, sekä psyykkisistä syistä.

7.2.6 Lasten laulutaidon kehityksen uhkia

Suurimmiksi lasten laulutaidon kehityksen uhkaksi haastateltavat mainitsivat terveiden äänimallien kuulemisen vähenemisen, oman lauluäänen vähäisen käytön sekä vajavaisen laulunopetuksen. Uhkat laulutaidon heikkenemiseen liittyvät pääsääntöisesti siis äänimalleihin ja kokemukseen oman lauluäänen käytöstä. Nämä asiat olivat sellaisia, josta haastateltavat olivat todella huolissaan. He esittivät huolestuneisuuden runsassanaisesti ja palasivat siihen vielä myöhemminkin haastatteluissa.

Lauluäänimallien kohdalla mainittiin terveiden lauluäänimallien kuulemisen vähäisyys, mistä suuri vastuu on kodeilla. Myös sähköisesti vahvistetun lauluäänen suoraa matkimista pidettiin huonona. Kaikki haastateltavat totesivat lasten äänien käheyden lisääntyneen, ja syyksi he mainitsivat juuri epäedulliset äänimallit.⁶²

Lapset eivät sitä yksin tee, vaan mallin täytyy tulla kotoa, se on tärkeää. Jos kotona katsotaan vain televisiota ja ehkä jouluna vähän lauletaan. Missä perheissä enää lauletaan kotona, todella harvassa. (Sa)

Yhä enemmän on sellaisia pyrkijöitä, joilla selvästi ei ole minkäänlaista laulunopetusta ollut, vaan jotka ovat saaneet laulaa miten hyvänsä ja ottaa mallinsa mistä hyvänsä. Ne mallit kuuluu selvästi. Kyllä siellä tunnistaa monet esikuvat jotka ei välttämättä sovellu äänenkäytöllisesti ja niitä manereita löytyy nykypyrkijöissä yhä enemmän. Sellaista hallitsematonta äänen käyttöä. (Su)

Yksi alue on, että lapset ja nuoret ottavat ääniesimerkinsä pop-maailmasta, jossa kaikki laulu on vahvistettua. Kukaan ei laula akustisesti. Se antaa aivan eri kuvan, miltä sen tulisi kuulostaa. Esimerkiksi monilla ruotsalaisilla lapsilla on käheä ääni, koska he matkivat esikuviaan, eivätkä tajua, että heillä on mikrofonit ja vahvistukset. He yrittävät kuulostaa samanlaisilta. (Ru)

Vastaajilla oli yllättävän samanlaiset kielteiset näkemykset kotimaidensa koulun antamasta laulunopetuksen tasosta. Opettajien syylistämisen sijaan vastaajat katsoivat koulun antaman laulunopetuksen huonontumisen johtuvan yhteiskunnan ja päättäjien heikosta arvostuksesta musiikin oppiainetta kohtaan sekä opettajankoulutuslaitoksista. He näkivät myös puutteellisen laulunopetuksen yhtenä syynä lasten ääniongelmiin. Tanskalainen haastateltava oli mukana tanskalaisten lasten äänenkäyttöä kartoittavassa tutkimusryhmässä, ja hänen tutkimukseen pohjautuva näkemyksensä oli melko synkkä.

⁶² Useat lasten äänen tutkijat ovat todenneet myös käheä-äänisyyden lisääntyneen. Esimerkiksi McAllister (1999, 106–109).

Musiikinopetusta ja erityisesti laulunopetusta on ajettu jo pidemmän aikaan alas Suomen kouluissa. Laululle jää aika vähän tilaa ja se mikä jää niin lauletaan johonkin mikrofoniin ja matkitaan sitten näitä kaikkine mahdollisine manereineen näitä erilaisia tähdykäisiä. On menty kyllä melko lailla alamäkeen ja mennään kaiken aikaa. Siitä ei voi syyttää yksin opettajia, vaan opettajat ovat niitä tuotteita, joita opettajankoulutus tuottaa. Se on ajettu sellaiseen jamaan kun se nykyään on eli siellä musiikilla ei ole erityistä painoa. Sieltä voi päästä läpi melkein osaamatta mitään musiikin suhteen, niin Suomessa on paljon kouluja, joissa musiikkia opettaa se joka vähiten jaksaa vastustaa sitä ja kollegoja. Kyllä se laulaminen on aika vähiin jäänyt. (Su)

On liian vähän koulutettuja musiikinopettajia, lauletaan liian vähän. Lapset osaavat ja haluavat laulaa, mutta he tarvitsevat siihen oikeanlaista ohjausta, jota nykyään ei ole tarpeeksi. (Sa)

Yhteiskunta ei näe laulua tärkeänä oppiaineena. Juuri kukaan ei opeta tavallisissa kouluissa laulamista. Suurin ongelma on opetussysteemissämme, jossa esikoulutason opettajien koulutus on hyvin heikko, siitä valitetaan paljon, kuten monissa muissakin Euroopan maissa. Yli puolella Tanskan lapsilla on sairaut tai vahingoittuneet äänet. Se on suuri ja vakava ongelma, josta pyrimme pääsemään keskustelemaan opetusministeriön ja muiden yksiköiden kanssa parantaaksemme opettajankoulutusta, parantaaksemme koulujen laulunopetusta. Tämä on iso ongelma Tanskassa. Vaikka kyse ei olisi tulevista laulajista, miten voi toimia esimerkiksi opettajana, jos ääni on vahingoittunut. (Ta)

Korkeakouluissa ei anneta eväitä lasten laulunopetukseen opettajille, jotka tulevat opettamaan nuorimpia lapsia. Ruotsissa voi opettaa musiikkia ilman koulutusta. Näin ei ole esimerkiksi matematiikassa. Ruotsissa saa näin tehdä, mikä on suuri häpeä. Se osoittaa myös aineen statuksen. Se ei ole tärkeä aine, koska sitä voi opettaa henkilö, joka ei tiedä siitä mitään. On hyvin vakavaa, että asia on näin. Nyky-yhteiskunnassa ajatellaan, että lapsien ei tulisi käydä koulua jonkun esteettisen oppiaineen takia, vaan heidän tulisi saada ylimääräistä matematiikasta ja tietotekniikasta. Vanhemmat jopa suostuttelevat lapsiaan välttämään ensiksi mainittuja aineita ja satsaamaan oppiaineisiin, joista on hyötyä tulevaisuudessa. On selvää, että jos lapsi kuulee tämän vanhemmiltaan, tilanne on mahdoton. (Ru)

Kuten luvussa 7.1.7 mainittiin, koettiin äänenmurroksen aikaistuminen jossain määrin uhkana lasten laulunkehitykselle. Eräs haastateltava koki suurena uhkana TV-formaatit, joissa lauluesiintymisen yhteydessä nöyryytetään ihmisiä.

Täällä meillä on ohjelma, nimeltään Idols ja tätä vastaan on noussut lähes kansanliike. Se ei käsittele laulua tai musiikkia, ainakaan minun mielestäni. On yleisesti hyväksyttyä, että TV:ssä sanotaan epäkelvoksi ihmisiä, väheksytään, vauhkoonnutetaan ja tehdään surulliseksi ihmisiä. Tämä tehdään minun työkaluni, laulun avulla. On todella vaarallista, että ihmisten alistaminen on sallittua. (Ru)

7.3. Yhteenveto

7.3.1 Lasten laulunopetuksen erityispiirteitä ja osa-alueita

Lasten laulunopetuksen tapahtuminen pääsääntöisesti ryhmämuotoisena näkyi myös haastateltavien ryhmädynamiikkaan ja -pedagogiikkaan liittyvissä vastauksissa. Lasten laulunopetuksen oppimisympäristössä pidettiin tärkeänä, että opetusryhmässä vallitsee yhteisöllisyyden ja turvallisuuden tunne ja ryhmän jäsenet huomioidaan myös yksilöllisesti. Suurin osa laulunopetuksen kirjallisuudesta käsittelee aikuisten äänenkoulutusta ja pääsääntöisesti niissä lähtökohtana on, että opetus tapahtuu yhden oppilaan ja opettajan välisenä toimintana.

Lasten ja aikuisten laulunopetuksessa ei nähty suuria eroja äänentuoton perusteissa, mutta lasten opetuksessa korostettiin herkempää lähestymistapaa niin äänielimistön fyysisestä kuin äänentuoton psyykkisestä näkökulmasta. Tässä yhteydessä kehoitettiin välttämään liiallista sanallista selittämistä ja mainittiin aikuisen opettajan äänimallin erilaisuus verrattuna lapsioppilaan ääneen.

Lapsien lauluohjelmiston valinnalla todettiin voivan vaikuttaa äänelliseen ja musiikilliseen kehitykseen ja mainittiin lapsille mielekkäiden laulujen valinnan vaikuttavan myös laulumotivaatioon. Äänenavauksella tulisi vastaajien mukaan olla myös yhteys harjoituksissa opeteltavaan sävellykseen. Äänenavauksessa kehitetään oppimisympäristöä, ja siinä on hyvä ottaa huomioon ohjelmistonkin sävelkulkuja. Äänenmuodostus osoittautui hieman ristiriitaiseksi niin terminä kuin tapahtumana. Osittain se koettiin päällekkäiseksi äänenavauksen kanssa, ja toisaalta lapsen äänen kehittämistä laulujen laulamisesta irrallisena tapahtumana pidettiin myös kyseenalaisena.

Kaikki haastateltavat pitivät äänenmurroksen aikaista laulunopiskelua mahdollisena, jopa suotavana, jos se tapahtuu osaavassa opastuksessa. Lisäksi lasten laulunopetuksen erityispiirteiden ja osa-alueiden kohdalla mainittiin useita yksittäisiä pedagogisia näkökulmia. Esimerkiksi todettiin kaanonien hyödyllisyys moniäänisyyttä harjoiteltaessa ja kehoitettiin välttämään liian voimakasta pianosäestystä lasten laulamisen taustalla. Haastatteluissa esitettiin myös näkemys lasten opetuksen kasvatuksellisesta näkökulmasta,

jonka mukaan opettaja toimii mallina ja vaikuttaa lapsen kehitykseen muutenkin kuin laulunoppimisen suhteen.

7.3.2 Lasten laulutaidon kehitykseen vaikuttavia tekijöitä

Muodostamani lasten laulutaidon kehitykseen vaikuttavien tekijöiden (katso luku 7.2.1) mallin neljä osa-aluetta (1. lauluäänimallit, 2. kokemus, 3. psykososiaaliset ominaisuudet ja 4. fyysiset ominaisuudet) ovat hyvin laajoja kokonaisuuksia. Niiden kehitykseen ja kehityksen mahdolliseen häiriintymiseen vaikuttaa useita tekijöitä. Lapsille laulua opettava pedagogi voi vaikuttaa kaikkien osa-alueiden kohdalla.

Lasten laulutaidon kehityksen uhkina mainittiin terveiden lauluäänimallien kuulemisen vähäisyys, oman lauluäänen käyttämisen heikkeneminen ja lasten laulunopetuksen tason laskeminen. Myös aikaistunut äänenmurros mainittiin uhkana lasten laulutaidon kehitykselle. Uhat koettiin jo osittain konkreettisesti toteutuneina. Esimerkkinä mainittiin muun muassa käheä-äänisten lasten lisääntynyt määrä. Syinä lasten laulutaidon ja äänenkäytön heikkenemiseen pidettiin kodin ja yhteiskunnan tarjoamia epäterveitä äänimalleja ja laulamisen vähenemistä yleensä, sekä laulunopetuksen aseman huonontumista musiikin oppiaineen sisällä ja opettajankoulutuksessa.

8. Pohdinta

8.1 Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelua

Toimin itse alueella, jota tutkin. Näin ollen esioletusten tunnustaminen ja tiedostaminen oli tärkeää läpi koko tutkimukseni. Eskola ja Suoranta (2001, 210) toteavat, että laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa keskeinen tutkimusväline. Koin kuitenkin aikaisemman toimintani ja tietämykseni tutkimusalueestani hyvin hyödylliseksi esimerkiksi haastattelujen yhteydessä. Pääsin haastatteluissa nopeasti tutkimuksen kannalta olennaisten kysymysten äärelle, kun alan termistö, käytänteet ja historia ovat minulle tuttuja eikä haastateltavien tarvinnut käyttää haastatteluissa niiden selventämiseen runsaasti aikaa.

Haastattelututkimuksen toteuttaminen kielellä, joka ei ole äidinkieli haastateltavalle, haastattelijalle tai kummallekaan, tuo lisähaasteita tutkimuksen tulkintaan. Tutkimusalueen kysymykset koskivat kuitenkin aiheita, jotka käsitteellisesti ovat melko selkeitä, ja kaikki haastateltavat olivat puhuneet niistä myös haastattelussa käytetyllä kielellä aikaisemminkin. Aikaisempi alan termistön vieraskielinen hallinta näkyi siinä, että haastateltavat eivät jääneet etsimään lauseeseen sopivaa termiä vaan pystyivät puhumaan selkeitä katkeamattomia lauseita kertoessaan ammatinsa erikoisosaamiseen liittyvistä asioista sujuvasti myös vieraalla kielellä. Käytin haastattelujen käänöksissä myös kielenkääntämisen ammattiapua välttääkseni käännösvirheistä johtuvia vääriä tulkintoja. Minulla oli myös haastattelujen jälkeen mahdollisuus selventää haastateltavilta käännöksiäni ja tulkintojani (katso luku 6.2.4).⁶³ Haastatteleamalla vain suomalaisia lasten laulunopetuksen asiantuntijoita tutkimukseni olisi valmistunut nopeammin ja sen aiheuttamat kustannukset olisivat olleet selvästi pienemmät. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija joutuu pohtimaan ja perustelemaan työn joka vaiheessa tekemiään ratkaisuja (Eskola ja Suoranta 2001, 208). Päädyin ratkaisuun ulkomaalaisten haastateltavien mukaan ottamisesta tutkimuksen luotettavuuden ja haastateltavien anonymiteetin säilymisen näkökulmasta (katso luku 6.2.2).

⁶³ Member checks. Lincoln ja Cuba (1985, 314) toteavat eräänä tärkeänä tutkimuksen uskottavuustekijänä sen, että tutkittavat näkevät tutkijan tekemiä tulkintoja ja voivat kommentoida niitä. Myös Eskola ja Suoranta (2001, 62) kirjoittavat uskottavuudesta luotettavuuden kriteerinä. Heidän mukaansa tutkijan on tarkistettava, vastaavatko hänen käsityksensä ja tulkintansa tutkittavan käsityksiä.

Haastateltavien henkilöiden määrä oli suhteellisen pieni, mutta heidän kokemuksensa ja ansionsa lasten laulunopetuksen alueella olivat kiistattomat. Haastateltavilla oli yhteensä yli sadan vuoden kokemus päätoimisesta lasten laulunopetuksesta, ja yhteenlaskettuna he olivat opettaneet useita tuhansia lapsia, useimpia intensiivisesti usean vuoden ajan. Haastateltavat olivat iän ja sukupuolen osalta melko homogeeninen ryhmä, mutta kuten luvussa 6.2.2 todettiin, mahdollisia haastateltavia oli hyvin vähän. Suurempi haastateltavien määrä ei olisi tuonut lisäarvoa tähän tutkimukseen, sillä aineiston kylläytyminen oli havaittavissa melko varhaisessa vaiheessa. Haastateltavat antoivat hyvinkin samansuuntaisia vastauksia suurimpaan osaan kysymyksistä. Uusia näkökulmia ja tietoa ei tullut enää viimeisen haastateltavan kohdalla, ja totesin kvalitatiivisen aineistoni riittäväksi (Mäkelä 1990, 52; Eskola ja Suoranta 2001, 62). En näe, että olisin saanut näin paljon tietoa haastattelemalla esimerkiksi laajempaa joukkoa perusopetusikäisten musiikinopettajia (katso luku 3.1). Oli kuitenkin tärkeää, että tämän tutkimuksen haastateltavilla oli kokemuksia myös laulutaidoltaan hyvin eritasoisten lasten laulunopetuksesta eikä vain kuoroon valikoitujen opettamisesta. Näin ollen heidän kommenttinsa esimerkiksi siitä, että kaikki lapset voivat kehittyä laulutaidossaan tavoitteellisen opetuksen avulla, kuulostavat uskottavilta.

Eskola ja Suoranta (2001, 145) toteavat, että laadullisessa tutkimuksessa ongelmallisin vaihe on tulkintojen tekeminen. Luotettavan tulkinnan tekeminen haastatteluaineistosta on erityisen ongelmallista, sillä haastattelujen tulos on aina seurausta haastattelijan ja haastateltavan yhteistoiminnasta (Hirsijärvi & Hurme 2000, 186–189) eli vaikuttavina osapuolina ovat paitsi tutkittava, myös tutkija (Mäkelä 1990, 48–52). Lincoln ja Guba (1985) puhuvat laadullisen tutkimuksen luotettavuuden sijasta uskottavuudesta, joka koostuu muun muassa vastaavuudesta, siirrettävyydestä, tutkimustilanteen arvioinnista ja vahvistettavuudesta. Tulkintojeni uskottavuuden tueksi esitän tuloksissani melko laajoja aineistositaatteja. Ne vahvistavat tutkimuksen arvioitavuutta, sillä niiden avulla lukija kykenee seuraamaan tutkijan päättelyä ja hänelle annetaan edellytykset hyväksyä tutkijan tulkinnot tai riitauttaa ne (Mäkelä 1990, 53).

Muutamassa kohdassa haastateltavien keskittyminen lapsikuorotoimintaan näkyi mahdollisesti muutamista vastauksista. Esimerkiksi haastateltavat pitivät yhtenä suurimmista

lasten laulutaidon kehityksen uhkista koulujen lauluopetuksen tasoa, josta he esittivät kärkevääkin kritiikkiä. Haastateltavilla ei kuitenkaan ollut viime vuosilta kokemuksia koulun musiikintunneista, varsinkaan sellaisista, joihin oppilaita ei olisi valittu musiikkitestin avulla. Toisaalta myös monet tällä hetkellä kouluissa olevat musiikinopettajat ja musiikinopetusta läheltä seuraavat henkilöt puhuvat koulujen musiikinopetuksen tason laskusta etenkin laulunopetuksen kohdalla (katso luvut 1. ja 3.1) ja haastateltavien kritiikki ja huoli ovat varmasti aiheellisia. Kaikki haastateltavat olivat kuulleet satojen lapsien laulunäytteitä vuosikymmenien ajan esimerkiksi kuorojensa sisäänpääsykokeiden yhteydessä. Näin ollen heidän väitteensä, että lasten laulutaito on yleisesti ottaen heikentynyt ja esimerkiksi äänten ”käheys” lisääntynyt, vaikuttaa uskottavalta.

Toinen alue, jossa esimerkiksi nuorempien haastateltavien vastaukset olisivat voineet olla toisenlaisia, liittyi käsityksiin musiikkityyleistä. Muiksi suuriksi lasten laulutaidon kehityksen uhkiksi mainittiin terveellisten lauluäänimallien kuulemisen vähäisyys ja toisaalta epäterveet äänimallit. Osa vastaajista piti rock/pop-laulajia huonoina lapsien lauluäänimalleina. Myös kirjallisuudesta löytyy kommentteja ”käheistä” rock-laulajista huonoina ääniesikuvina. Heitä on kuitenkin hyvin erilaisia ja erityylisiä, joten uskon, että myös rock/pop-musiikissa on hyviä äänimalleja. Koko musiikkityylin tuomitseminen voi osoittaa, ettei tunne musiikkityyliä. Ehkäpä rock/pop-laulajien suosio on jopa joskus innostanut lapsia laulunopiskelun pariin.

Haastateltavien vastaukset ja Smithin ja Bartlen luettelon osa-alueet yhdistyvät loogisesti muodostamaani kuvioon (katso luku 7.2.1). Tämä osoittaa kuvion käyttökelpoisuuden tässä tutkimuksessa. Kuvion osa-alueet ovat melko laajoja, mutta pelkistetty malli havainnollistaa selkeästi laulutaidon kehitykseen vaikuttavia tekijöitä. Luvussa 4.2.4 esittelin Welchin muodostaman luokittelun tekijöistä, jotka selittävät eroja lasten laulutaidossa. Myös tämä luokittelu soveltuu pääpiirteittäin kuviooni.

Tämän tutkimuksen tuloksia esitetään myös oppaassa (katso luku 6.3). Oppaan tekstien ymmärrettävyyden ja luettavuuden varmistamiseksi oli ensiarvoisen tärkeää, että sain siitä kommentteja asiantuntijoiden lisäksi myös opettajilta, jotka eivät tienneet kovin paljon lasten laulunopetuksesta.

8.2 Johtopäätöksiä ja aiheita jatkotutkimukseen

Sosiaalisella vuorovaikutuksella on hyvin merkittävä rooli lasten laulunopetuksessa ja laulutaidon kehityksessä. Jossain määrin tämä on pääteltävissä jo tutkimuksen alussa paljastuneesta havainnosta, jonka mukaan lasten laulunopetus tapahtuu pääsääntöisesti ryhmämuotoisena, mutta ennen kaikkea haastattelujeni vastaukset korostavat sosiaalisen vuorovaikutuksen merkittävyyttä. Esimerkkinä tästä voidaan mainita haastateltavien kommentit kannustavan ilmapiirin merkityksestä ryhmässä ja ikätovereiden antamasta hyödyllisestä lauluääniesimerkkistä. Haastatteluissa useassa kohdassa mainittu turvallisuudentunne, jonka jokaisen laulajan tulisi kokea laulaessaan, liittyy myös keskeisesti sosiaaliseen vuorovaikutukseen.

Lähikehityksen vyöhykettä ja turvallisuusvyöhykkeen käsitteitä on sivuttu muutamissa viime vuosien Sibelius-Akatemian väitöskirjoissa,⁶⁴ mutta lasten laulunopetuksen alueella nämä käsitteet ovat saaneet hyvin vähän huomiota. Lasten lauluäänen opetuksessa on paljon asioita, joita olisi hyvä tarkastella lähikehityksen vyöhykkeen, turvallisuuden-vyöhykkeen ja vertaisoppimisen näkökulmista. Esimerkiksi vertaisoppiminen saa aivan uuden ulottuvuuden, kun vielä lisätään ajatus siitä, että lapsilla keskenään on samankaltainen ääni-instrumentti, jota ei aikuiselta löydy. Näin ollen lapsen toiselle lapselle antama äänimalli voi olla joskus hyödyllisempi kuin aikuisen. Kun ikätoveri antaa ääniesimerkin, lapsi voi helpommin identifioida itsensä kykeneväiseksi tuottamaan vastaavanlaisen lauluäänen. Toisinaan melko samalla tasolla oleva oppilas kykenee välittämään juuri oppimansa taidon ymmärrettävämmiin taitoa vielä osaamattomalle ikätoverilleen. Opettaja, joka on hyvin pitkällä opinnoissaan opettamassaan taidossa, ei aina välttämättä kykene helposti asettumaan aloittelijan näkökulmaan. Tämä pätee varmasti kaikilla oppimisen osa-alueilla. Haastateltavat eivät nähneet suuria eroja aikuisten ja lasten laulunopetuksessa, mutta juuri ikätoverin antamaa lauluääniesimerkkiä pidettiin lasten laulunopetuksessa erityisen tärkeänä.⁶⁵

Lapsen äänen vertaaminen soittimeen voi auttaa ymmärtämään tässäkin tutkimuksessa esille tullutta lapsen äänen herkkyyttä ja monimuotoisuutta. Laulajan ”soitin” on ihmisen

⁶⁴ Esimerkiksi Numminen (2005, 150–152) ja Heikinheimo (2009, 43).

⁶⁵ Fredrikson (1994, 225–226) toteaa alle kolmevuotiaiden lasten laulamista käsittelevässä väitöstyössään aikuisen antaman säveltasomallin ongelmallisuuden ja lapsien toisiltaan oppimisen merkittävyyden. Samat asiat nousevat näin esille myös omassa tutkimuksessani perusopetusikäisten kohdalla.

sisällä, ja näin voidaan ajatella lauluinstrumentin olevan eräänlainen näkymätön soitin. Kun kehon toimii äänilähteenä, lauluääni on myös sekä fyysisesti että psyykkisesti hyvin henkilökohtainen soitin. Toisin kuin näkyvien instrumenttien kohdalla, lapsilaulajan instrumentti muuttuu kesken opintojen heikommaksi. Esimerkiksi kanteleensoiton opiskelija saa yleensä eteensä aluksi viisikielisen soittimen, josta siirrytään joitain kieliä laajempaan instrumenttiin, ja mahdollisesti päädytään lähes 40-kieliseen konserttikanteleeseen. Lauluinstrumentin opiskelussa palataan hetkeksi äänenmurroksen aikana soittimeen, jossa on aikaisempaa vähemmän ääniä käytettävissä, ja niidenkin hallinta on aikaisempaa vaikeampaan. Tämä voi olla hankala vaihe laulumotivaation kannalta. Kiteytettynä voidaan todeta, että lapsille laulua opettava pedagogi on tekemisissä näkymättömän, muuttuvan ja henkilökohtaisen instrumentin kanssa.

Haastateltavien pessimistiset näkemykset lasten laulutaidon tulevaisuudesta olivat hyvin huolestuttavia, vaikka edellisessä luvussa totesinkin, että nuorempien haastateltavien vastaukset tässä yhteydessä olisivat saattaneet olla vähän myönteisempiä. Kaikki haastateltavat mainitsivat, että lasten laulutaidon kehityksen kannalta tarvitsemat hyödylliset äänimallit ovat vähentyneet. Vastausten mukaan kodeissa lauletaan vähemmän kuin ennen ja lasten äänitteistä ja medioista kuulemat lauluääniesimerkit ovat usein jopa haitallisia. Kaikkia huolestutti myös lasten laulunopetuksen heikentynyt asema kotimaidensa kouluissa ja opettajankoulutuslaitoksissa. Haastateltavien tässä kohdin yhteneväiset vastaukset olivat hieman yllättäviä ottaen huomioon, että he työskentelivät kaikki eri eurooppalaisissa maissa. Tämä saattaa kertoa länsimaisessa kulttuurin yhtenäistymisestä. Esimerkiksi lapset ja nuoret kuuntelevat samoja yhtyeitä ja artisteja ympäri Euroopan, ja ehkäpä yhdentyneen Euroopan arvomaailmassa lasten laulutaidon kehittäminen ei ole kovin tärkeää. Jos näin on, olisi hyvä pohtia arvomaailmamme merkitystä lasten hyvinvoinnille. Lasten laulunopetuksessa voitaisiin hyödyntää ja kehittää myös mediakasvatuksen oppeja, kun oppilaita ohjataan kuuntelemaan laulukehityksen kannalta hyödyllisiä ääniesimerkkejä lähes käsittämättömän laajan audiotarjonnan joukosta.

Tutkimukseni toi vastauksia moniin lasten laulunopetukseen liittyviin kysymyksiin ja antoi kirjallisen asun suurelle määrälle hiljaista tietoa, jota kokeneet lasten laulamisen ekspertit hallitsivat. Jatkotutkimuksille on kuitenkin varmasti tarvetta. Tutkittavaa löytyy niin lasten laulunopetuksen kuin äänen kehityksenkin parista. Esimerkiksi tarpeellista

olisi tämän luvun alussa toteamani sosiaalisen vuorovaikutuksen, vertaisoppimisen ja lähikehityksen vyöhykkeen tutkiminen lasten laulunopetuksen yhteydessä. Mielenkiintoista olisi saada tutkimukseen myös lapsilaulajan näkökulma. Tutkimuksen lisäksi lasten laulunopetuksessa on suuri pula opetus materiaalista, kuten lauluharjoitteista ja lauluohjelmistosta. Laulumateriaalin merkitys niin laulutaidon kehityksen kuin laulumotivaation kannalta osoittautui tutkimuksessani hyvin tärkeäksi. Myös tähän puutteeseen olen vastannut omalta osaltani tutkimukseeni perustuvan oppaan ja laulusovitusten muodossa, ja toivottavasti tulevaisuudessa monet muutkin tuottavat uutta materiaalia lasten laulunopetuksen tarpeeseen.

Tärkeätä olisi jatkossakin tutkia lasten musiikillista opettamista kasvatustieteellistä näkökulmaa unohtamatta. Lapsille laulamista opettava on hyvä tietää ja osata erilaisia musiikillisia ja lasten äänenkäyttöön ja kehitykseen liittyviä asioita. Tiedot ja taidot kasvatuksen alueella ovat kuitenkin ensisijaisen tärkeitä lasten laulunopetuksessa. Menestyksekkäästi lapsia laulamaan opettavat pedagogit osoittautuivat tutkimuksessani olevansa ennen kaikkea humaaneja, empaattisia, oppilaitaan kunnioittavia ja heidät yksilöllisesti huomioivia kasvattajia. Myös arvostettujen lapsikuorojohtajien kirjoituksista välittyy sama asenne. Esimerkiksi Tapiolan lapsikuoron edesmennyt johtaja Erkki Pohjola (1992, 121) kutsui laulajistoaan usein nimellä ”rakas stradivariukseni” ja Adolf Fredrik -kuoron johtaja Bo Johansson toteaa kuoronsa kotisivuilla,⁶⁶ että hänen tehtävänä on luoda sellainen ryhmähenki, jossa jokainen kokee olevansa tärkeä eikä ketään syrjitä, ja että ryhmä tietää, että heidät otetaan vakavasti. Nämä kommentit ja haastatteluissa saamani vastaukset tukevat näkökulmaa, että lapsille laulua opettavat pedagogit toimivat aina esimerkkinä ja kasvattajina laajemmin kuin pelkästään musiikin alueella.

⁶⁶ www.afgirlschoir.net

Lähteet

I Kirjallisuus

- Aalto, A-L. & Parviainen, K. 1990. *Auta ääntäsi*. Keuruu: Otava. 7. painos.
- Ackté, A. 1925. *Muistojeni kirja*. Helsinki: Otava.
- Ahonen, K. 2004. *Johdatus musiikin oppimiseen*. Helsinki: Finn Lectura.
- Andersén, H. & Mäkinen, T. (toim.) 1967. *Piae Cantiones Vanhoja kirkko- ja koululauluja*. Helsinki: Musiikki Fazer.
- Andrews, M. 1993 *Intervention with Young Voice Users: A Clinical Perspective*. *Journal of Voice*, Vol. 7, No. 2.
- Bannan, N. 2000. Instinctive singing: Lifelong development of "the child within". *British Journal of Music Education* 17 (3), 295–301.
- Bartle, J.A. 1988. *Lifeline for Children`s Choir Directors*. Toronto: G.V. Thompson.
- Bartle, J.A. 2003. *Sound Advice*. Oxford: Oxford University Press 2003.
- Blacking, J. 1977. *How Musical is Man?* Seattle: University of Washington Press.
- Blatt, I. 1983. Training Singing Children during the Phases of Voice Mutation. – *Ann. Otol. Rhinol. Laryngol.* 92, 462–468.
- Björling, A-M. 1987. *Mitt liv med Jussi*. Sweden: Bonniers.
- Björling, J. 1994. *Med bagaget i strupen*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Brodnitz, F.S. 1975. The Age of the Castrato Voice. *Journal of Speech and Hearing Disorders*. 40, 291–295.
- Brown, O. L. 1996. *Discover your voice*. Toinen painos. London: Singular publishing group, inc.
- Chilla, K-P. 2003. *Handbuch der Kinderchorleitung*. Mainz: Schott Music GmbH & Co. KG.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Gummerus. 5. painos.
- Evijärvi, P., Nikander, L. & Oksanen, T. *Musiikin mestarit* 7. Keuruu: Otava.
- Frank, F. Donner, F. 1981. *Vom Knabenalt zum Startenor. Eine sonographische Analyse. Sprache-Stimme-Gehör* 5.
- Fredrikson, M. 1994. Spontaanit laulutoisinnot ja enkulturaatioprosessi. Kognitiivis-etnomusikologinen näkökulma alle kolmivuotiaiden päiväkotilasten laulamiseen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino ja Sisäsuomi Oy.
- Freer, P.K. 2008. Boy's Changing Voices in the First Century of MENC Journals. *Music Educators Journal*. Vol 95. nr. 1.

- Friberg, R. & Kiiski, P. 2003. Julkilausuma lasten ja nuorten musiikkikasvatuksen tehostamisesta. *Sulasol* 81 (2), 3.
- Gardner, H. 1983. *Frames of Mind*. New York: Basic Books Inc. Publishers.
- Greene, M. 1964. *The Voice and its Disorders*. Second edition. London: Pitman Medical Publishing Co. Ltd.
- Göstl, R. 1996. *Singen mit Kindern*. Regensburg: ConBrio.
- Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L. 2008. *Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjinä*. Porvoo: WSOY.
- Heikinheimo, T. 2009. *Intensity of Interaction in Instrumental Music Lessons*. *Studia Musica* 40. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S, Remes, P, & Sajavaara, P. 2000. *Tutki ja kirjoita*. 6. painos. Helsinki: Tammi.
- Hofmann, H. 1966. *Äänenkäytön opas I*. Helsinki: Westerlund (Suom. Heikinheimo P. & S.).
- Hongisto-Åbergin, M., Lindeberg-Piironen, A. ja Mäkinen, L. 1993. *Musiikki varhaiskasvatuksessa*. Espoo: Fazer Musiikki Oy.
- Hyvönen, L. 2000. Onko taidekasvatus rajatilassa? Teoksessa Buchberger, I. (toim.) *Opettaja ja aine 2000. Ainedidaktiikan symposiumi 4*. 2. 2000. osa 1. Helsingin yliopiston opettajakoulutuslaitos. Tutkimuksia 224, 37–56.
- Jaroma, M. 1995. *Puhe- ja äänihäiriöt*. Suomalainen lääkärikeskus. Porvoo: WSOY.
- Junda, M.E. 1994. *Developing Readiness for Music Reading*. *Music Educators Journal* 81 (2), 37–41.
- Karppinen, S. Ruokonen, I. & Uusikylä, K. 2005 (toim.). *Taidon ja taiteen luova voima – Kirjoituksia 9–12-vuotiaiden taito- ja taidekasvatuksesta*. Tampere: Oy FINN LECTURA Ab.
- Kasper, E., Lampila, R. & Tikkanen, R. 1993. *Selvät sävelet 7*. Keuruu: Otava.
- Koistinen, M. 2003. *Tunne kehosi – vapauta äänesi. Äänitimpurin käsikirja*. Helsinki: SULASOL.
- Kotilainen, T. Manner, M. Pietinen, J. & Tikkanen, R. 2009. *Musiikki kuuluu kaikille – Koulujen Musiikinopettajat ry. 100 vuotta*. Jyväskylä: KMO.

- Kukkamäki, P. 2000. Laulun myötä kasvuun. Laulupainotteinen musiikillinen ohjaus lapselle odotusajasta kuudenteen ikävuoteen – opetusmenetelmän esittely ja raportti opetuskokousta. Licensaattitutkintoon kuuluva opinnäytteen osio 2. Sibelius-Akatemia, Docmus-yksikkö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kukkamäki, P. 2002. Laulun myötä kasvuun: laulusuoritusmenetelmän kehittämisprojekti. Sibelius-Akatemia. Kehittäjäkoulutus. Musiikin tohtorin tutkintoon liittyvä opinnäytteenkonaisuuden loppuraportti.
- Krokfors, M. 1985. Lapsi ja musiikki: Laulaminen. Porvoo: WSOY.
- Laurence, F. 2002. Children's singing. Singing. Teoksessa J. Potter (toim.): The Cambridge Companion to Singing. Cambridge: Cambridge University Press, 221–230.
- Leighton, G. & Lamont, A. 2006. Exploring children's singing development: Do experiences in early schooling help or hinder? Music Education Research 8 (3), 311–330.
- Liljas, M. 2007. ”Vad mände blifva af dessa barnen?”. Stocholm: KMH förlaget.
- Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. 1985. Naturalistic inquiry. Beverly Hills: Sage.
- Linnankivi, M., Tenkku, L. & Urho, E. 1988. Musiikin didaktiikka. uudistettu painos. Porvoo: WSOY.
- Lonka, K. 2006. Kollektiivinen luovuus-and all that jazz? Teoksessa Husu, J. & Jyrhämä, R. Suoraa puhetta. Kollegiaalisesti opetuksesta ja kasvatuksesta. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Luchsinger, R & Arnold, G.E. 1965. Voice-Speech-Language. Belmont: Wadsworth Publishing Company Inc.
- Maijala, P. 2003. Muusikon matka huipulle. Soittamisen eksperttiys huippusoittajan itsensä kokemana. Studia Musica 20. Helsinki: Sibelius-Akatemia.
- Mang, E. 2006. The effects of age, gender and language on children's singing competency. British Journal of Music Education 23 (2), 161–174.
- McAllister, A. 1999. Heshet hos barn. Teoksessa Byström, P-Å & Bo Johansson. Tidernas körklang – en bok om Adolf Fredriks Musikklasser, Stocholms Musikgymnasium och mycket annat. Stocholm: Adolf Fredriks Musikklasser och Stocholms Musikgymnasium.
- Moore, R. 1994. Selected Research on Children's Singing Skills: Teoksessa Welch, G. & Murao, T.: On Children and Singing Development. A Cross-Cultural Perspective. David Fulton Publishers. London, 41–48.
- Mohr A. 1997. Handbuch der Kinderstimmgebung. Mainz: Schott Music GmbH & Co. KG.
- Musiikki. 1970. POPS-70. Kouluhallitus. Kokeilu- ja tutkimustoimisto. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

- Mäenpää, J. 1992. Pojan murrosikä. Terveys nro 6. Vantaa: Sanomapaino.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus.
- Numminen, A. 2005. Laulutaidottomasta kehittyväksi laulajaksi. Tutkimus aikuisten laulutaidon lukoista ja niiden aukaisemisesta. Helsinki: Sibelius-Akatemia. Studia Musica 25.
- Ojajärvi, P. 1982. Suomalaisen lapsen murrosikä. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopistollisen keskussairaalan I lastentautien klinikka.
- Otavan iso musiikkitietosanakirja 1976: Osa 1, hakusana ”Ackté, Aino”. Helsinki: Otava.
- Otonkoski, P-L. 1984. Fonetikkaa laulajille. Sibelius-Akatemian julkaisusarja. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Otonkoski, P-L. 2003. Cantores Minores: Helsingin Tuomiokirkon poikakuoron viisi ensimmäistä vuosikymmentä 1952–2002. Helsinki: Cantores Minores -kannatusyhdistys ry. Mestarioffset Oy.
- Pajamo, R. 1978. Suomen koulujen laulunopetus vuosina 1843–1881. Helsinki: Suomen musiikkitieteellinen seura. Acta Musicologica Fennica 7.
- Pajamo, R. 1999. Lehti puusta variseepi: suomalainen koululauluperinne. Porvoo Helsinki Juva: WSOY.
- Parviainen, L. 1934. Koulun laulukirja. Porvoo: WSOY.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet. 2004. Opetushallitus. Vammala: Kirjapaino Oy.
- Phillips, K.H. 1996. Teaching Kids to Sing. USA: Shirmer.
- Pihkanen, T. 1995. Äänenmurros – huomioon otettava tapahtuma laulamissa. Sibelius-Akatemia. Musiikkikasvatuksen osasto. Lopputyö.
- Pohjola, E. & Tuomisto M. 1992. Tapiola Sound. Porvoo: WSOY.
- Preiß, T. 2007. (toim.). Singen mit Kindern und Jugendlichen. Was Chorleiter/innen von Kinder- und Jugendchören wissen sollten. Deutsche Chorjugend Köln: DCM Druckcenter Meckenheim.
- Rantala, K. 2003. Musiikkikasvatus lastenohjaajien koulutuksessa ja päiväkerhotyössä. Sibelius-Akatemia. Musiikkikasvatuksen osasto. Lisensiaatintyö.
- Regelski, T. A. 2004. Teaching General Music in Grades 4–8. New York: Oxford University Press.
- Roselli, J. 1992. Singers of Italian opera. Great Britain: Cambridge University Press.
- Rutkowski, J ja Runfola, M. 2007. TIPS: The Child Voice. MENC. Maryland: Rowman & Littlefield Education.

- Rutkowski, J. 1996. The Effectiveness of Individual / Small-Group Singing Activities on Kindergartner's Use of Singing Voice and Developmental Music Aptitude. *Journal of Research in Music Education*, Vol. 44, No. 4, 353–368.
- Ruuska, T. 1996–1997. Nuorten kuorotoiminta ja koulutus. *Laulu pedagogi* 1996–97, 58–62.
- Sataloff, Robert T. 1991. *Professional Voice. The Science and Art of Clinical Care*. Raven Press Ltd. USA.
- Savolainen, P. ja Vainio, M. 2002. *Aino Ackté. Elämäankaari kirjeiden valossa*. Porvoo: WSOY.
- Sinkkonen, J. 2005. *Elämäni poikana*. Helsinki: WSOY.
- Siukonen, W. 1929. *Laulukirja*. Helsinki: Otava.
- Siukonen, W. 1935. *Koululasten laulukyvystä*. Helsinki: Otava.
- Sloboda, J.A. 1999. *The Musical Mind. The Cognitive Psychology of Music*. Oxford: Oxford University Press.
- Small, C. 1996. *Music, Society, Education*. Wesleyan University Press distributed by University Press of New England.
- Smith, J. 2006. Every child a singer: Techniques for assisting developing singers. *Music Educators Journal* 93 (2), 28–34.
- Stannard, K. 2003. *Junior Voiceworks: 33 Songs for Children*. New York: Oxford University Press.
- Stenius, Y. 2003. *Kunnes siipi murtuu*. Helsinki: Tammi.
- Sundin, B. 1979. *Barnets musikaliska värd*. Stockholm: Liber. 2. painos.
- Sundin, B. 1995. *Barns musikaliska utvecklingen*. Stockholm: Liber. 3. painos.
- Sundberg, J. 1986. *Röstlära. Fakta om rösten i tal och sång*. Stockholm: Propius Förlag.
- Sundberg, J. 1987. *The Science of the Singing Voice*. Dekalb, Illinois: Northern Illinois University Press.
- Suomalaisen kirjallisuuden seura 1991. *Nykysuomen sivistyssanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Swanson, B. R. 1961. *Music in the Education of Children*. 2nd edition. California: Wadsworth Publishing Company.
- Tanskanen, K. 1964. *Laulukoulu*. 2. painos. Helsinki: Musiikki Fazer.
- Taraborelli, J. R. 2004. *Michael Jackson– The Magic & the Madness*. London: Pan Books.
- Tereska, T. 2003. Peruskoulun luokanopettajaksi opiskelevien musiikillinen minäkäsitys ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä. *Tutkimuksia* 243. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.

- Tynjälä, P., Nuutinen, A., Eteläpelto, A., Kirjonen, J. & Remes, P. 1997. The acquisition of professional expertise – a challenge for educational research. *Scandinavian Journal of Educational Research*, Vol. 41 (3–4), 475–494.
- Uusikylä, K. & Piirto, J. 1999. *Luovuus: taito löytää, rohkeus toteuttaa*. Jyväskylä: Atena-kustannus.
- Vesiojan, T. 2006. Luokanopettaja musiikkikasvattajana. Joensuun Yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja n:o 113.
- Valtioneuvoston asetus N:o 1435/ 2001. Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisesta tuntijaosta.
- Weiss, D. A. The Pubertal Change of the Human Voice. *Folia Phoniatica* Vol. 2, Fasc. 3.
- Welch, G. F. 1986a. A developmental view of children's singing. *British Journal of Music Education* 3 (3), 295–303.
- Welch, G. F. 1986b. Children's singing: A developmental continuum of ability. *Journal of Research in Singing*. 9(2), 49–56.
- Welch, G. F. 1994. Onchi and Singing Development: Pedagogical Implications. Teoksessa Welch, G. & Murao, T. (toim.): *Onchi and Singing Development. A Cross-Cultural Perspective*. London: David Fulton Publishers.
- Vygotsky, L. S. 1978. *Mind in Society. The Development of Higher Psychological Processes*. Edited by Cole, M., John-Steiner, V., Scribner, S., & Souberman, E. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Vygotsky, L. S. 1982. *Ajattelu ja kieli*. Espoo: Weilin & Göös.

Oppaan kirjallisuus edellisten lisäksi

- Marjanen, K. 1972. *Miten oppia puhujaksi?* Helsinki: WSOY.
- Pihkanen, T. 2010. Let the Children Sing. Teoksessa Rikandi, I (toim.) *Mapping the Common Ground – Philosophical Perspectives on Finnish Music Education*. Helsinki: Sibelius-Academy, Department of Music Education, 104–113.
- Sonninen, A. 1987. Tarvitaanko Suomessa lauluntukimusta? *Laulupedagogi*, 15–27.
- Suomi, K. Toivanen, J. ja Ylitalo, R. 2006. *Fonetiikan ja suomen äänneopin perusteet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Wiik, K. 1998. *Fonetiikan perusteet*. Helsinki: WSOY.

II Elektroniset lähteet

www-dokumentit

Adolf Fredrikin tyttökuoro 2009.

<<http://www.afgirlschoir.net/>>. Luettu 2.10.2009.

Cantores Minores –kuoro 2009.

<<http://www.cantoresminores.net/>>. Luettu 21.4.2009.

Hearphones –laitevalmistaja 2010.

<<http://www.hearphones.com/>>. Luettu 16.2.2010.

International Suzuki Voice Committee 2009.

<<http://www.suzukivoice.com/suomeksi/introsu.html>>. Luettu 27.10.2009.

Kreuz –kuoro 2009.

<[http://www.kreuzchor.de /](http://www.kreuzchor.de/)>. Luettu 25.9.2009.

Songbridge festivaali 2009.

<<http://www.songbridge.net/>>. Luettu 27.10.2009

Sibelius-Akatemian 2009.

<<http://www.siba.fi/fi/opiskelu/opetussuunnitelmat/>>. Luettu 25.10.2009.

Singers.com 2010.

<<http://www.singers.com/instructional/teachingkidstosing.html>>

Tapiolan kuoro 2009.

<[http://www.tapiolankuoro.fi /](http://www.tapiolankuoro.fi/)>. Luettu 20.4.2009.

DVD-tallenteet

Bayerischer Rundfunk 2006: 50 Jahre Tölzer Knabenchor TV Part 1–6.

MDR 2007: Der Kreuzchor. Engeln, Bengel und Musik.

Tapiolan kuoro 2006: The Secrets of the Tapiola Sound, FUGA-9208.

Konsolipelit

SingStar. Sony Computer Entertainment 2004.

III Suulliset tiedonannot

Suomen laulajien ja soittajien liitto ry (Sulasol) 4.5.2009 Kekkonen, Reijo.

Suomen musiikkioppilaitosten liitto ry (SML) suullinen tiedonanto ja verkkokysely

Sallinen, Laura ja Klemettinen, Timo huhtikuu 2009.

Numminen, Ava 10.3.2010.

Otonkoski, Pirkko-Leena 18.2.10.

Liitteet

Teemahaastattelurunko

1. Missä annetaan päämäärätietoista laulunopetusta lapsille ja missä lastenlaulamisen erikoisosajaat työskentelevät?
2. Minkälainen oppimisympäristö/ilmapäiri on tärkeä?
3. Miten lapsille tulisi opettaa äänenmuodostusta? Onko sinulla mahdollisia esimerkkejä hyödyllisistä äänenmuodostusharjoituksista?
4. Onko lasten ja aikuisten laulunopetuksessa suuria eroja, miten aikuisten laulunopetuksen kirjallisuuden yleinen osa-alue jako pätee lasten laulunopetukseen?
(Rentous/ryhti, hengitys, resonoituminen, artikulaatio ja ilmaisu)
5. Miten äänenmurros näkyy työssäsi ja kuinka huomioit sen?
6. Minkälainen asema lauluohjelmistolla on ja miten valitset laulut?
7. Mitä esiintymisissä tulisi huomioida?
8. Mitä muuta kuin laulamista opitaan lasten laulunopetuksessa?
9. Miten pianoa tulisi käyttää lasten laulunopetuksen tukena?
10. Näetkö uhkia lasten laulunopetusta kohtaan?
11. Tuleeko itsellesi mieleen kysymys, joka olisi hyvä esittää lasten laulamiseen liittyen?
12. Onko sinulla mielessä henkilöitä, jotka täyttävät tutkimukseni haastateltavaksi valittavan kriteerit?